



ขุนยวมศึกษา : เรียนรู้และเข้าใจ

ทรัพยากรท่องเที่ยวและเส้นทางเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในขุนยวม Tourism Resource and Cultural Tourism Route in Khun Yuam



อาจารย์ วัชรชัย ทำทอง



หนังสือเผยแพร่เพื่อขับเคลื่อนโครงการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตขุนยวม



ชุนยวมศึษา : เรึยนรู้และเข้าใจ

ทຣัพยากรท່องเทึยว และเสัันทางเรึยนรู้การท່องเทึยวเชิงวัฒนธรรมในชุนยวม

อาจารย์ ธวัชชัย ทำทอง



โครงการวิจัย

แนวทางการพัฒนาเพื่อบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตชุนยวมสู่ความยั่งยืน
ทุนสนับสนุนจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

ทรัพยากรท่องเที่ยวและเส้นทางเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในขุนยวม

ธวัชชัย ทำทอง, อาจารย์

อาจารย์ประจำสาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

ออกแบบรูปเล่มและปก	อาทิตย์ วันเวียง
ภาพลายเส้นและประกอบ	อาทิตย์ วันเวียง
ภาพถ่าย	อาจารย์ธวัชชัย ทำทอง ดวงกมล เมืองกาوا
ภาพปก	ปีใหม่มั่งบ้านปางตอง – วัดคำโน – แข่งต่างปู่วัดประตูเมือง - พุ่มดอกบัวตอง
จัดรูปเล่มโดยใช้แบบอักษร	TH SarabunPSK 9 pt.
พิสูจน์อักษร	สุลาลัยกษณ ขาวผ่อง

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ธวัชชัย ทำทอง.

ทรัพยากรท่องเที่ยวและเส้นทางการเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในขุนยวม [สื่ออิเล็กทรอนิกส์]. -- เชียงใหม่ : คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2569.

118 หน้า.

1. สถานที่ท่องเที่ยว -- ไทย -- แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม). 2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม -- ไทย -- แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม). I. ชื่อเรื่อง.

ISBN (e-book) 978-616-620-130-7

พิมพ์ครั้งที่ 1 (e-book) : สิงหาคม 2569.

จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย : คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

(จัดทำในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แจกฟรีเพื่อการศึกษา-ห้ามจำหน่าย)

พิมพ์เผยแพร่เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมขับเคลื่อนโครงการวิจัยย่อยกับงานพิพิธภัณฑ์มีชีวิต
ขุนยวม ตามโครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาเพื่อบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตขุนยวมสู่ความยั่งยืน
สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญ

สารบัญ

คำนำหัวหน้าโครงการ

คำนำผู้เขียน

ทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชนยม 1

กระบวนการเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนยม 75

รายการอ้างอิง 114

ประวัติผู้เขียน 118



เพื่อนกกิงกะหล่ำ

คำนำหัวหน้าโครงการ

หนังสือเรื่อง “ทรัพยากรท่องเที่ยวและเส้นทางเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในขุนยวม ” มีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่ข้อมูลของมรดกทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการส่งเสริมและสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของขุนยวม เป็นเนื้อหาสาระที่มีความสำคัญยิ่งที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมขับเคลื่อนการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์มีชีวิตขุนยวมในระยะยาวได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ในโครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาเพื่อบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตขุนยวมสู่ความยั่งยืน ซึ่งข้อมูลเนื้อหาได้ปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความทันสมัยภายหลังจากการดำเนินโครงการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตขุนยวม เมื่อปี พ.ศ.2563 โดยทุนสนับสนุนจากสำนักคณะกรรมการส่งเสริมการวิจัยแห่งชาติ (สกสว.) ขณะนั้น และโครงการการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตขุนยวมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เมื่อปี พ.ศ.2564 โดยทุนสนับสนุนของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนขับเคลื่อนแผนงานวิจัยและโครงการวิจัยฯ ในปี พ.ศ.2565 ที่ผ่านมาเป็นอย่างสูง หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาในหนังสือนี้จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้คนเกิดความรู้ความเข้าใจรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในขุนยวมได้มากยิ่งขึ้น

รองศาสตราจารย์ ดร.สัปดาห์ ศานยาเกียรติคุณ

หัวหน้าโครงการวิจัย

คำนำผู้เขียน

หนังสือเรื่อง “ทรัพยากรท่องเที่ยวและเส้นทางเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในขุนยวม” ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้มีส่วนร่วมและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสนับสนุนให้โครงการวิจัยและหนังสือฉบับนี้ บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้เพื่อประโยชน์ต่อสังคมต่อไป ทั้งนี้ ขอขอบคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิ - ที่ปรึกษาโครงการ ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ หัวหน้าโครงการ คณะผู้ร่วมวิจัย ผู้ช่วยวิจัยในโครงการ ขอขอบคุณกำนันตำบลขุนยวมและเทศบาลขุนยวม กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนต่างๆในอำเภอขุนยวม ตัวแทนและแกนนำการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน อาจารย์ ประเสริฐ ประดิษฐ์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการช่วยเหลือให้ความร่วมมืออำนวยความสะดวกในการให้ข้อมูล และการ ลงพื้นที่ภาคสนามที่ผ่านมา ในช่วงระยะ 3 ปี หากมีข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาดประการใดผู้เขียนต้องขอภัยเป็นอย่างสูง หากเนื้อหาในเล่มนี้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมต่อไปในอนาคตย่อมเป็นผลที่มาจากการร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่าย จึงใคร่ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนขับเคลื่อนแผนงานวิจัยและโครงการวิจัยฯ ในปี พ.ศ.2565 ที่ผ่านมาเป็นอย่างสูง หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาในหนังสือนี้จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้คนเกิดความรู้ความเข้าใจรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในขุนยวมได้มากยิ่งขึ้น

อาจารย์ ธวัชชัย ท่าทอง

ทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชน



“...ในสมัยก่อนการจัดงานแห่ต้นเกี๊ยะ (แห่เทียนเห่ง) ออกพรรษานั้นจัดเป็นงานใหญ่ขึ้นที่อำเภอ
ขุนยวม มีการละเล่นต่างๆ จะมีหมู่บ้านต่าง ๆ มาร่วมการแสดง เช่นหมู่บ้านแม่สุรินจะนำพญานาคอม
แสงมาเล่นหรือแสดงให้ดู ลักษณะการเล่นคล้ายๆการเชิดสิงโตของนครสวรรค์ เป็นการใช้เทียนไขหล่อ
พญานาคเพื่อให้พญานาคนั้นอมแสงเทียน เรียกว่า นากาอมแสง มีการแสดงรำกึ่งกึ่งกระห่า การ
แสดงรำโตจากหมู่บ้านต่างๆ เช่น บ้านเมืองปอน บ้านต่อแพ...”
(นายจอร์ยยะ อุปละ, ปราชญ์ชุมชนด้านศิลปวัฒนธรรม)

ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอขุนยวม

ขุนยวมมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในหลายมิติ จำแนกตามประเภทของแหล่งท่องเที่ยวในออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

ทรัพยากรด้านท่องเที่ยวชุมชน

ภายใต้ยุทธศาสตร์ของรัฐบาลในการสนับสนุนงบประมาณเพื่อส่งเสริมชุมชนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาให้มีความศักยภาพ สร้างงานสร้างอาชีพเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมอย่างยั่งยืน ภายใต้กลยุทธ์ “พัฒนา-ยกระดับผลิตภัณฑ์-การบริการท่องเที่ยว” โดยมุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนโดยใช้กลไก 5 ด้าน อันได้แก่ การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวชุมชน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก การพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวชุมชน การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชน และการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวชุมชน โดยใช้ชื่อว่า โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ซึ่งกรมพัฒนาชุมชนมีการจัดแบ่งชุมชนตามศักยภาพและความโดดเด่นเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ ชุมชนท่องเที่ยวดาวเด่น หรือ “Attractive” เป็นชุมชนที่พร้อมรองรับนักท่องเที่ยวได้เต็มรูปแบบ ต่อมาคือ “ชุมชนท่องเที่ยวดาวรุ่ง” หรือ “Brighten Star” คือชุมชนมีโอกาสดีโดดเด่นในอนาคตหากได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ “ชุมชนโดดเด่นเฉพาะด้าน” หรือ “Case Study” อยู่ในกลุ่มชุมชนที่มีความโดดเด่นเฉพาะทาง สามารถสร้างชื่อเสียงจากอัตลักษณ์ได้ และท้ายสุด “ชุมชนสินค้า OTOP” หรือ “Delivery Products” เป็นชุมชนที่เน้นการขายสินค้าชุมชนเป็นหลัก โดยการจัดแบ่งชุมชนเป็น 4 กลุ่มนี้พิจารณาจาก 3 ประเด็นหลักคือ ศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ความพร้อมของชุมชนและสิ่งอำนวยความสะดวก และท้ายสุดคือสินค้าและบริการ¹ ซึ่งชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการของพื้นที่อำเภอขุนยวมมีจำนวน 5 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านต่อแพ ชุมชนบ้านห้วยต้นนุ่น ชุมชนบ้านหัวแม่สุรินทร์ ชุมชนบ้านปางตอง และชุมชนบ้านแม่อุด นอกจากนี้ยังมีชุมชนบ้านเมืองปอนซึ่งถือเป็นชุมชนนำร่องในด้านการท่องเที่ยวชุมชนโดยพื้นฐานการจัดการเป็นแรงขับเคลื่อนจากภายในชุมชนเองต้องการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ชุมชนจึงได้รับการส่งเสริมและพัฒนาเรื่อยมา รวมกับโครงการนวัตวิถีข้างต้นพื้นที่อำเภอขุนยวมจึงมีชุมชนท่องเที่ยวทั้งหมด 6 ชุมชน โดยมีรายละเอียดของแต่ละชุมชน ดังนี้

1. ชุมชนบ้านเมืองปอน ตำบลเมืองปอน ชุมชนบ้านเมืองปอนถือเป็นชุมชนท่องเที่ยวแห่งแรกที่ชุมชนเล็งเห็นคุณค่าของตนเองคือทรัพยากรและศักยภาพของชุมชนจึงได้เริ่มต้นรวมกลุ่มดำเนินการจัดการการท่องเที่ยว ในราวปี พ.ศ.2545 และดำเนินการต่อเรื่อยมาจนกระทั่งได้รับการส่งเสริมพัฒนาจากหน่วยงานท้องถิ่นต่างๆ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน ที่ได้เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนในด้านต่างๆให้เป็นระบบระเบียบมากขึ้น บริบทของชุมชนบ้านเมืองปอน บ้านเมืองปอน หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองปอน อำเภอยะรัง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีประชากรทั้งหมด 1,050 คน แบ่งเป็นชาย 645 คน และหญิง 405 คน มีจำนวนหลังคาเรือน 343 หลัง เป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ร้อยละ 80 และคนเมืองร้อยละ 20 ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารกัน คือ ภาษาไทใหญ่ ภาษาคำเมือง ประชากรทั้งหมดนับถือ ศาสนาพุทธ ภายในหมู่บ้านมีสถานที่ราชการสำคัญในหมู่บ้านมีอยู่ 2 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านเมืองปอนและสถานีอนามัยบ้านเมืองปอน มีศาสนสถาน 1 แห่ง คือ วัดเมืองปอนที่มาจากชื่อบ้านนามเมือง หมู่บ้านเมืองปอนมีที่มาจากคำว่า “ปอน” มาจากคำว่า “พร” โดยเล่าขานสืบต่อกันมาว่า แต่เดิมชุมชนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของลำน้ำปอน มีนายน้อยสี เป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ต่อมาเมื่อกลุ่มชาวพม่าอพยพ ได้ชักชวนให้นายน้อยสีและชาวบ้านเข้าเป็นพวกเพื่อไปตีเมืองเชียงใหม่ แต่นายน้อยสีไม่ร่วมด้วยจึงทำให้พวกพม่าโกรธถึงกับฆ่าจะพาพวกมาตีบ้านเมืองปอน นายน้อยสีเห็นว่าถ้าอยู่ที่ถิ่นฐานเดิมอาจเสียที่พม่า จึงย้ายเมืองปอนมาตั้งอยู่บนดอยเวียง หลังจากย้ายแล้วได้วางแผนป้องกันหมู่บ้านเป็นอย่างดีเมื่อพวกพม่ามาถึงก็ไม่สามารถตีเมืองปอนได้ ต่อมาเจ้าเชียงใหม่ทรงทราบจึงส่งทูตมานำเอนายน้อยสีผู้นำหมู่บ้านขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ และแต่งตั้งให้เป็นขุนนางผู้ปกครองพื้นที่ลุ่มน้ำปอน ต่อมาภายหลังได้มีการอพยพโยกย้ายชุมชนลงมาทั้งทางทิศตะวันตกของลำน้ำปอนอีกครั้ง คือบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านเมืองปอนในปัจจุบัน²

จุดเด่นที่เป็นเสน่ห์ของชุมชนบ้านเมืองปอนคือ ยังคงรักษาวินัยชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายของชาวไทใหญ่เอาไว้รวมถึงการรักษาไว้ซึ่งรูปแบบวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมรวมถึงศิลปะการแสดงพื้นบ้านของชาวไทใหญ่เอาไว้เป็นอย่างดีชนชาวไทใหญ่ส่วนใหญ่ยังคงยึดถือปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะการยึดถือปฏิบัติตามประเพณีทางศาสนาตามปฏิทิน 12 เดือนตลอดปี นอกจากนี้ชุมชนบ้านเมืองปอนยังเป็นที่รู้จักกันในเรื่องการรักษารูปแบบอาคารสถาปัตยกรรมของบ้านเรือนแบบชาวไทใหญ่เอาไว้เป็นอย่างดี ผู้มาเยือนแม่ฮ่องสอน

สามารถชื่นชมกับความงามของ สถาปัตยกรรมเรือนไม้ หลังคามุงด้วยใบตองตึงซึ่งเป็น ทรัพยากรนำมาจากป่า คนชาวไทยใหญ่ยังใช้พื้นที่สวนรอบบ้าน เป็นที่ปลูกผักกินได้ สมุนไพรและเลี้ยงสัตว์ รวมถึงการจัดการระบบเหมืองฝายเพื่อการเกษตรที่มีน้ำจาก ลำธารไหลผ่านทุ่งนาและภายในหมู่บ้านสร้างความชุ่มชื้นให้กับพืชพรรณธรรมชาติ ต่างๆส่งผลให้ชุมชนร่มรื่นมีอากาศที่เย็นสบายตลอดทั้งปี



จองวิหารวัดเมืองปอน

จุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวบ้านเมืองปอน เริ่มต้นจากในปี.ศ. 2545 ได้มีการจัดประกายเรื่องโฮมสเตย์ จากนายอำเภอขุนยวม จากนั้นกลุ่มชาวบ้านเมืองปอน จำนวน 5 หลังคาเรือนมีความสนใจที่จะทำโฮมสเตย์ โดยมีการส่งเสริมจากนายอำเภอ ขุนยวมในขณะนั้น ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2548 จากนั้นมีการไปดูงานไปดูงานที่ตำบลบ้านแม่ ละนา อำเภอปางมะผ้าและกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนที่จังหวัดอ่างทองเพื่อนำองค์ ความรู้และประสบการณ์ที่ได้กลับมาปรับปรุงตัวเอง จนผ่านการประเมินด้าน มาตรฐานโฮมสเตย์ไทยและสามารถสร้างรายได้ให้กับกลุ่มโฮมสเตย์มากขึ้น จึงมี ชาวบ้านคนอื่นๆ เริ่มสนใจที่จะทำโฮมสเตย์

กลุ่มโฮมสเตย์บ้านเมืองปอน เป็นกลุ่มที่ความเข้มแข็งมาก เพราะมีการ แบ่งส่นปันส่วนกันอย่างทั่วถึง ถึงแม้ว่าโฮมสเตย์บ้านเมืองปอนจะเข้มแข็งและได้รับ ความนิยมแล้ว บ้านเมืองปอนก็ไม่เคยที่จะหยุดพัฒนาโฮมสเตย์ให้ดีขึ้นพร้อมกับการ รักษาอัตลักษณ์ของตัวเองไว้เป็นอย่างดี จากการสัมภาษณ์นางฟองจันทร์ ประธาน กลุ่มโฮมสเตย์บ้านเมืองปอน ได้ให้สัมภาษณ์ว่า โฮมสเตย์บ้านเมืองปอนนั้นเป็นบ้านกึ่ง

สมัยใหม่เป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้เป็นสถาปัตยกรรมเรือนไทใหญ่แบบดั้งเดิม จุดเริ่มต้นในช่วงแรกที่เริ่มทำโฮมสเตย์นั้น เนื่องจากสังเกตว่าในช่วงเทศกาลดอกบัวตองบาน ในอำเภอขุนยวมมีที่พักไม่เพียงพอต่อปริมาณนักท่องเที่ยว นายอำเภอขุนยวมสมัยนั้นได้เดินทางมาที่บ้านเมืองปอนเห็นว่าควรส่งเสริมให้ชุมชนบ้านเมืองปอนทำโฮมสเตย์ จากนั้นจึงรวมกลุ่มกันและได้ไปดูงานที่บ้านแม่ละนา โดยใช้งบประมาณการลงขันรวบรวมกันเอง เมื่อไปถึงโฮมสเตย์ที่บ้านแม่ละนาจึงเกิดแนวคิดที่ว่า ชุมชนบ้านเมืองปอนน่าจะมีศักยภาพเพียงพอและทำได้ไม่ยาก ด้วยบ้านเมืองปอนมีความสะอาด และมีสถาปัตยกรรมโดดเด่น หลังจากกลับจากดูงานจึงมีการเริ่มทำโฮมสเตย์ขึ้น มีการทำสมุดเยี่ยมให้แขกที่มาพักเขียนติหรือบอกข้อบกพร่องให้มากไม่ต้องชมเยอะ เพราะจะได้นำเอาข้อบกพร่องดังกล่าวไปพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้น การบริหารจัดการในช่วงแรกหากมีนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่เข้ามา ก็จะกระจายให้กับทุกคนในกลุ่ม แต่ถ้าหากไม่ก็คนก็จะหมุนเวียนกระจายกันไปให้ครบทุกบ้านตามลำดับ ในช่วงแรกต้องลงทุนกันเอง คนละ 10,000 บาท ไปซื้อที่นอน มุ้งครอบ ให้เหมือนกันทุกบ้าน การตลาดเริ่มต้นจากไม่มีการประชาสัมพันธ์ใดๆ นักท่องเที่ยวที่เข้ามานั้น มาจากองค์การบริหารส่วนตำบลส่งมาให้ ต่อมา มีหน่วยงานของ ททท.ช่วยประชาสัมพันธ์ให้ ในช่วงปี 2547-2549 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้เข้ามาช่วยส่งเสริมกลุ่มโฮมสเตย์บ้านเมืองปอน โดยการพาไปอบรมที่บางเจ้าฉ่า จังหวัดอ่างทอง เพื่อประเมินมาตรฐานโฮมสเตย์ โดยที่มีงบประมาณให้ 2 คน และอีก 2 คน ออกค่าใช้จ่ายเอง จึงได้เรียนรู้ระบบเกณฑ์การประเมินมา จึงได้เริ่มทำตามเกณฑ์ จากนั้นจึงได้เข้ารับการประเมินและผ่านทั้ง 5 หลัง ต่อมาสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 7 หลังและผ่านการประเมินด้วยเช่นกัน ตอนนี้ประเมินครั้งที่ 5 ผ่านแล้ว หากไม่เกิดการติดเชื้อ COVID - 19 ขึ้น ทางกลุ่มจะต้องไปรับป้ายมาตรฐานในเดือนกันยายนที่ผ่านมา ซึ่งป้ายนี้จะต้องติดป้ายไว้ที่ทำการกลุ่ม ปัจจุบันมีโฮมสเตย์ทั้งหมด 26 หลัง ผ่านเกณฑ์การประเมินแล้ว 17 หลัง และจดทะเบียนเป็นกลุ่มรัฐวิสาหกิจชุมชนแล้วเมื่อปี 2548

การจัดตั้งเป็นกลุ่มท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ทำให้ชุมชนบ้านเมืองปอนเริ่มเป็นที่รู้จัก ในปีพ.ศ. 2554-2555 ได้มีโครงการ UNJP (องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ) เข้ามาเพื่อขยายงานการท่องเที่ยวให้มีการบูรณาการครบมิติทั้งด้านวัฒนธรรม เกษตร และสิ่งแวดล้อม และการเผยแพร่ความรู้และภูมิปัญญาของไทยใหญ่ให้เป็นที่รับรู้ในวงกว้างมากขึ้น โดยมีการเชื่อมโยงกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาทำงานร่วมกันในนามกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเมืองปอน³ ในช่วงเวลา

เดียวกันสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนหรือ CBT ได้เข้ามาส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการโฮมสเตย์อย่างมีประสิทธิภาพ และการสร้างเครือข่ายของกลุ่มโฮมสเตย์ร่วมกับหน่วยงานเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยวโฮมสเตย์กับกลุ่มอื่นๆ ซึ่งต่อมาได้มีการพัฒนาต่อยอดจากเดิมซึ่งมีเฉพาะกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวโฮมสเตย์บ้านเมืองปอน⁴ เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทกลุ่มอาชีพเพิ่มมากขึ้นเช่น กลุ่มสตรีตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มแปรรูปอาหาร กลุ่มสุราชาวเมืองปอน กลุ่มเสื้อผ้ากล้วยา กลุ่มผลิตภัณฑ์หัตถกรรมแปรรูปบ้านเมืองปอน กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเมืองปอน กลุ่มแพทย์แผนไทย นวดแผนไทยบ้านเมืองปอน เป็นต้น



บ้านพักโฮมสเตย์ ของนางคำหลู่ สุนันท์ บ้านเมืองปอน

ปัจจุบันชุมชนบ้านเมืองปอนยังคงพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่องจากประสบการณ์การทำงานทำให้ทราบว่าชุมชนควรจะพัฒนาส่งเสริมหรือเพิ่มเติมจุดขายให้แก่ชุมชนอยู่ตลอดเวลา ครูกล้วยา รักจันทร์เป็นหนึ่งในสมาชิกผู้ริเริ่มทำโฮมสเตย์บ้านเมืองปอน ได้กล่าวว่า ในอนาคตมีการวางแผนงานเพื่อทำศูนย์การเรียนรู้และทำโมเดลตุ๊กตา ประเพณี 12 เดือน เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้เห็นภาพว่าในชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีอะไรบ้างและแต่ละประเพณีมีองค์ประกอบอย่างไร แต่ทั้งนี้ยังไม่มีงบประมาณในการทำหากเป็นไปได้ก็อยากจะทำให้เป็นจริงขึ้นมา เพราะจะเป็นประโยชน์กับนักเรียนและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักในชุมชนบ้านเมืองปอนอีกด้วย ส่วน

โครงการอื่นๆ ในแต่ละปี จะมีการเขียนโครงการไปขอ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน⁵ ซึ่งจะเป็นแหล่งทุนอีกแห่งหนึ่งที่คอยสนับสนุนงบประมาณโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชนเสมอ

การตระหนักตัวของชุมชนบ้านเมืองปอนต่อมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง ส่งผลให้ชุมชนเกิดการรวมกลุ่มต่างๆ เพื่อสร้างมูลค่า และรายได้เสริมจากภูมิปัญญา และทรัพยากรทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นทำให้ชุมชนเมืองปอน เป็นหนึ่งในชุมชนต้นแบบด้านการท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่ง ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมที่มีชีวิตของชุมชนชาวไทยใหญ่ และได้รับการยอมรับจากองค์กรภาครัฐหลายภาคส่วน เช่น ในปี 2552 สำนักงานโยธาจังหวัดแม่ฮ่องสอน (the Mae Hong Son Office of Public Works and Mae Hong Son Town Hall) ได้มอบเกียรติบัตรสถานะพิเศษให้ชุมชนเมืองปอน เป็นหมู่บ้านศูนย์กลางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเพณี (Central Coordinating Cultural and Traditional Tourism Village) และได้ช่วยพัฒนาแผนแม่บทเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน เพื่อขยายวงกว้างในการพัฒนาต่อไป

2. ชุมชนท่องเที่ยวบ้านต่อแพ ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลแม่เงา อำเภอ ขุนยวม มีประชากรรวม 819 คน แบ่งเป็นชาย 435 คน และหญิง 384 คน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เดิมหมู่บ้านต่อแพไม่มีชื่อ แต่เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ จึงเหมาะแก่การเพาะปลูก โดยเฉพาะการทำนา ทำสวน จึงมีกลุ่มชาวบ้านจากต่างถิ่นเข้ามาจับจองที่ทำกินเช่นจากบ้านขุนยวม บ้านเมืองปอน หรือหมู่บ้านใกล้เคียง เมื่อรวมตัวกันมากขึ้น จึงได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นเป็นครั้งแรกที่บ้านหลวง (ปัจจุบันได้แยกออกเป็นหมู่ที่ 8 ตำบลแม่เงา) โดยภายหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งได้ผลผลิตจำนวนมาก เช่น ข้าว แต่ไม่มีแหล่งจำหน่าย ดังนั้น ชาวบ้านจึงพยายามหาแหล่งจำหน่ายพืชผลทางการเกษตรของตน จึงได้ทำการตัดไม้ไผ่มาผูกเป็นแพเพื่อบรรทุกข้าวไปจำหน่ายที่เมืองยวม หรืออำเภอแม่สะเรียงในปัจจุบันโดยล่องไปตามแม่น้ำยวม เมื่อมีการผูกแพบ่อยครั้งจึงกลายเป็นที่มาของชื่อชุมชน “บ้านต่อแพ” ราวปี พ.ศ. 2499 หมู่บ้านต่อแพได้ขยายเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ภายหลังได้มีการแยกชุมชนออกไปอีกสองหมู่บ้านคือ บ้านใหม่ และบ้านหัวนา⁶ ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่เป็นชาวไทยใหญ่ มีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่บ้างบริเวณหลังโรงเรียนชุมชนบ้านต่อแพเล็กน้อย ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและบางส่วนนับถือศาสนาคริสต์ สภาพพื้นที่บ้านต่อแพเป็นที่ราบตั้งอยู่ริมแม่น้ำยวม ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีอาชีพเป็นเกษตรกร เช่น ปลูกข้าว

ข้าวโพด ถั่วเหลือง เป็นต้น วิทยาลัยส่วนใหญ่ออกมาเรียนในเมืองและทำงานในเมือง ผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านจึงเป็นผู้สูงอายุและเด็กนักเรียน

จุดเด่นของชุมชนบ้านต่อแพ เป็นชุมชนที่บรรยากาศร่มรื่น สวยงามอีกทั้งยังมีสถาปัตยกรรมประเภทอาคารบ้านเรือนแบบไทใหญ่หลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้วัดต่อแพ ซึ่งเป็นวัดโบราณที่ได้รับการบูรณะฟื้นฟูใหม่เมื่อราว หนึ่งร้อยปีที่ผ่านมาโดยกลุ่มชาวไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในครั้งนั้น ส่งผลให้จองวิหารวัดต่อแพเป็นอาคารไม้แบบไทใหญ่ที่สวยงามอีกหลังหนึ่งของเมืองแม่ฮ่องสอน นอกจากนี้ภายในยังมีโบราณวัตถุจำนวนมากที่เกิดจากแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ อาทิ พระพุทธรูปโบราณ ผ้าผ่านเก่าแก่อายุ 150 ปี ทำด้วยกำมะหยี่ ประดับลูกปัดมุกและทับทิม ซึ่งผู้ศรัทธาได้นำเข้ามาจากเมืองมณฑลเย่ ประเทศสหภาพเมียนมา ปักร้อยเป็นลวดลายเรื่อง พระเวสสันดร นอกจากจองวิหารของวัดแล้ว ยังมีพระเจดีย์ประธานซึ่งตั้งอยู่กลางลานวัดซึ่งสร้างขึ้นตามแบบสถาปัตยกรรมไทใหญ่ออย่างสวยงาม ถัดออกจากวัดไปทางทิศใต้บนยอดดอยยังมีพระธาตุดอยเวียง ซึ่งถือว่าพระธาตุสำคัญอันศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนอีกองค์หนึ่ง นอกจากนี้วัดต่อแพและชุมชนต่อแพยังคงเคยเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง โดยวัดนี้อยู่บนเส้นทางทหารเดินทัพของกองทัพญี่ปุ่นเพื่อเดินทางไปเขตประเทศสหภาพเมียนมาเคยใช้เป็นสถานที่พำนักของกองกำลังทหารญี่ปุ่นและโรงงานผลิตธนบัตรของกองทัพญี่ปุ่น ซึ่งปัจจุบันยังคงปรากฏหลักฐานเครื่องมือเครื่องใช้ ยุทโธปกรณ์เมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่สองอยู่ภายในวัดโดยได้มีการเก็บรวบรวมเป็นอาคารพิพิธภัณฑ์ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชมอีกด้วย

นอกจากนี้ชุมชนบ้านต่อแพยังคงอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอื่นๆของชุมชนได้เป็นอย่างดี เช่น การแต่งกาย อาหาร ภาษา และ วิถีชีวิตแบบชาวไทใหญ่ โดยเฉพาะเมื่อมีโอกาสสำคัญมักจะ มีวงดนตรีไทใหญ่ รำดาบ และฟ้อนนกกิงกะหฺร่า จากกลุ่มเยาวชนบ้านต่อแพ มีการรวมกลุ่มต่างๆผลิตภัณฑชุมชนเพื่อจำหน่ายสร้างรายได้จากทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นของฝากของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยว เช่น กลุ่มเครื่องจักสาน การแปรรูปถั่วเหลือง ปานฮอย (ลายต้อง) จักสาน ขนมห่ เดินป่า ตักดา ไทใหญ่ พวงกุญแจ ข้าวกลิ้ง เฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ พิมเสนน้ำ หมวกกูปไต การรวมตัวของของกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อผลิตโคมไฟจากปานฮอย การตีมัด สีนคำเกษตรอินทรีย์ อาหารพื้นเมืองเช่น น้ำพริกคั่ว ถั่วเน่าอาหารแบบชาวไทใหญ่ อีกทั้งยังมีร้านค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อเป็นการขายสินค้าชุมชนของฝากจากชุมชน ซึ่งคนใน

ชุมชนสามารถนำสินค้าของตนเองมาฝากขายได้ โดยจะมีการเก็บเงินหักเข้ากลุ่มด้วย
หารหักเงินเข้ากลุ่มแล้วแต่สินค้าที่จะนำมาวางขายว่าควรที่จะหักเข้ากลุ่มเท่าไร

นายชัยเดช สุทินกรณ์ ผู้ใหญ่บ้านบ้านต่อแพ ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับกลุ่ม CBT
หรือการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านต่อแพไว้ว่า แท้ที่จริงแล้วชุมชนต่อแพได้ริเริ่ม
แนวคิดการท่องเที่ยวชุมชนก่อนบ้านเมืองปอน เนื่องจากมีกลุ่มนักวิจัยจาก
มหาวิทยาลัยต่างๆ เข้ามาในชุมชนและแนะนำให้ทำเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวมาตั้งแต่ ปี
2548-2549 ต่อมาหน่วยงานพัฒนาชุมชนได้เข้ามาส่งเสริมให้บ้านต่อแพเป็นหมู่บ้าน
หัตถกรรมและเมืองปอนเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรม มีการสร้างร้านขายของ O-TOP
ภายในวัด แต่ดำเนินการไปได้แค่ 1 ปี แล้วก็หยุดไปเพราะไม่มีงบประมาณในการ
ดำเนินการต่อแล้ว รวมทั้งไม่ได้มีการให้ความรู้ชาวบ้านให้ดูแลอย่างยั่งยืน จากนั้นมี
วิทยาลัยชุมชน ได้เข้ามาอบรมให้ความรู้กับชาวบ้าน ทั้งในเรื่องการทำโฮมสเตย์ การ
เป็นมัคคุเทศก์ชุมชน การบริหารจัดการต่างๆ กำหนดจุดเที่ยว และค้นหาวางในชุมชน
มีของดีอะไรบ้าง จากนั้นชาวบ้านก็เริ่มประชุมกันเพื่อทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปี
พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา ในปี 2561 มีโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีเข้ามา
ผู้ใหญ่บ้านมองว่า เป็นการส่งเสริมอาชีพให้กับชาวบ้านมากกว่าการท่องเที่ยว เพราะ
ทำให้ชาวบ้านที่มีความสามารถ นำสินค้ามาขายได้ ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
ของบ้านต่อแพนั้น หากมีนักท่องเที่ยวติดต่อเข้ามา ก็จะถามความต้องการของ
นักท่องเที่ยวก่อนว่าต้องการทำกิจกรรมอะไรบ้าง มีเวลามากน้อยแค่ไหน เช่น เส้นทาง
ประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น จะเข้าไปได้ไกลแค่ไหน หากนักท่องเที่ยวมี
เวลามากก็จะแนะนำให้ไปค้างคืน เพราะจะได้บรรยากาศที่ดีกว่า เมื่อทราบความ
ต้องการของนักท่องเที่ยวแล้วก็จะแจ้งไปยังกลุ่มต่างๆ เพื่อเตรียมการต้อนรับ
นักท่องเที่ยว⁷

กลุ่มนักท่องเที่ยวนอกจากชาวไทยแล้ว ยังมีกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ
ที่เข้ามาท่องเที่ยวด้วย แต่ส่วนใหญ่แล้วนักท่องเที่ยวชาวไทยจะนิยมซื้อสินค้าของที่
ระลึกจากร้านค้าจากชุมชนไปมากกว่า เพราะเดินทางมาเองทำให้สะดวกต่อการ
ท่องเที่ยวและมีเวลาในการเลือกซื้อสินค้า ส่วนนักท่องเที่ยวชาวจีนส่วนใหญ่นั้น ส่วนใหญ่
จะซื้อโปรแกรมมาจากบริษัทนำเที่ยว โดยการขับรถตุ๊กๆมาเป็นกลุ่มทัวร์ และมีไกด์
นำเที่ยวมา ทำให้ต้องเที่ยวตามโปรแกรมที่ซื้อมา ปกติในช่วงสงกรานต์จะมี
นักท่องเที่ยวและผู้สัญจรไปมาซื้อของไปมาจำนวนมาก รวมถึงประเพณีปอยส่างลอง
ทำให้ร้านค้าและโฮมสเตย์ในบ้านต่อแพมีโอกาสนในการเก็บเกี่ยวรายได้ในช่วงนี้ แต่

เนื่องจากปีนี้เกิดโรคโควิด 19 จึงทำให้ส่งผลกระทบกับการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ประเพณีต่างๆถูกยกเลิกไป กลุ่มต่างๆที่ได้รับการสนับสนุนก่อนหน้านี้ ยังมีการดำเนินการต่อเนื่องทุกกลุ่ม แต่เนื่องจากอาชีพหลักของชาวตอแปคือเกษตรกรรม จึงไม่สามารถร่วมกันเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มต่างๆได้ตลอดเวลาโดยส่วนใหญ่จะทำในช่วงที่ว่างหรือหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรเสร็จแล้ว สินค้าเหล่านี้จะนำไปขายที่ร้านค้าชุมชน บริเวณหน้าวัดตอแป ซึ่งโดยภาพรวมแล้วชาวบ้านให้ความร่วมมือกับการทำกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่า ชาวบ้านให้การตอบรับในทางที่ดี การดำเนินการหรือการบริหารจัดการของชาวบ้านใช้แนวคิด บวร หรือ บ้าน วัด โรงเรียน เมื่อมีนักท่องเที่ยวมากก็จะมีมีการประสานงานกันระหว่าง 3 ส่วนนี้ เช่น มีการติดต่อการแสดงจากโรงเรียน เป็นต้น



เจดีย์วัดตอแปและปราสาทหน้าเจดีย์

กลุ่มที่ปักโฮมสเตย์บ้านตอแปเริ่มดำเนินการมาประมาณ 6 ปี ปัจจุบันภายในชุมชนตอแปมีโฮมสเตย์ราว 15 หลัง ผ่านการประเมินมาตรฐานโฮมสเตย์แล้ว 5 หลัง ซึ่งจะต้องประเมินทุกๆ 3 ปี การบริหารจัดการคือ เมื่อมีนักท่องเที่ยวติดต่อเข้ามา ก็จะถามความพร้อมของบ้านหลังนั้นก่อนว่าพร้อมรับนักท่องเที่ยวหรือไม่ แล้วค่อยส่งไป จะมีการเวียนรับนักท่องเที่ยวเรื่อยๆ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหา โดยแต่ละหลังรับจำนวนผู้เข้าพักได้ไม่เกินหลังละ 5 คน โดยมีการคิดค่าเข้าพักท่านละ 150 บาทถ้าไม่รับประทานอาหารเช้า ถ้ารับประทานอาหารเช้าบวกเพิ่มอีก 100 บาท มีการหักเงินจำนวน

10 เปอร์เซ็นต์ เพื่อเข้ายังกลุ่ม ไร่ซื้ออุปกรณ์ต่างๆ ปรับปรุง ทำป้ายโฮมสเตย์ ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในบ้านตอแพนั้น มีตลอดทั้งปี โดยเฉพาะในช่วงเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคมจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการโฮมสเตย์มากที่สุด⁸ ส่งผลให้ช่วงนี้ร้านค้าชุมชนมีรายได้ในการขายอาหาร และของที่ระลึกที่ชาวบ้านกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้านเป็นผู้ทำขึ้นมา หากต้องการที่จะเข้ามาพัก หรือท่องเที่ยวสามารถติดต่อที่ผู้ใหญ่บ้านบ้านตอแพเพื่อประสานงานไปยังกลุ่มโฮมสเตย์ เพื่อจัดหาบ้านที่พร้อมสำหรับนักท่องเที่ยวซึ่งมีโปรแกรมและบริการต่างๆ ให้เลือกอย่างหลากหลาย ที่นักท่องเที่ยวสามารถเลือกได้

ที่ผ่านมืองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐจำนวนมากเข้ามาส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวให้กับชุมชนบ้านตอแพ เช่น หน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริมกลุ่มโฮมสเตย์บ้านตอแพ คือ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอขุนยวม และวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน (สาขาขุนยวม) เข้าส่งเสริมกลุ่มแม่บ้านให้มีอาชีพมีรายได้ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดแม่ฮ่องสอน เข้ามาช่วยเหลือด้านการประชาสัมพันธ์โปรโมทการท่องเที่ยวโดยการทำเป็นหนังสือและจัดอบรม อาสาสมัครมัคคุเทศก์ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และการสนับสนุนการโปรโมทการท่องเที่ยวย้อนรอยเส้นทางถนนสายสงครามโดยการจัดทำแผ่นพับนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวโดย กลุ่มท่องเที่ยว 4 จังหวัดภาคเหนือตอนบน เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แม่ฮ่องสอน⁹ หรือการสนับสนุนทำแผ่นพับหรือการสนับสนุนในการทำป้ายแนะนำบอกทางรวมถึงการฝึกอบรมเด็กเยาวชนในชุมชนเป็นมัคคุเทศก์เพื่อนำเที่ยวภายในชุมชนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ นอกจากนี้ชุมชนตอแพยังได้รับการสนับสนุนจากเกษตรศาสตร์จังหวัดจากผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในการจัดซื้อรถ ATV ในการขับรถเที่ยวเส้นทางประวัติศาสตร์ และสนับสนุนการจัดทำป้ายเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โดยคิดค่าบริการจากนักท่องเที่ยวขับรถ ATV คันละ 600 บาท ถ้าจะรับประทานอาหารที่ไถ่ปาทานละ 150 บาท และค่าไกด์นำทางอีก 200 บาท ด้วยศักยภาพดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนบ้านตอแพเป็นจุดหมายหนึ่งของการท่องเที่ยวมาเป็นเวลานาน โดยการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานท้องถิ่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานแม่ฮ่องสอนและล่าสุดคือ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอขุนยวม ได้คัดเลือกให้ชุมชนบ้านตอแพเป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี อีกแห่งหนึ่งของอำเภอขุนยวม

3. ชุมชนท่องเที่ยวบ้านปางตอง บ้านปางตอง ตั้งอยู่หมู่ 3 ตำบลแม่อุคอ อำเภอบุญวาม จังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่เดิมเป็นหมู่บ้านของชาวกะเหรี่ยง เรียกว่าบ้านสะกอข้าแปลว่า มะเขือพวง เพราะมีต้นมะเขือพวงขึ้นเป็นจำนวนมาก แล้วมีชาวม้งอพยพเข้ามาอยู่ในภายหลัง สำหรับชื่อบ้านปางตอง มาจากต้นปาริชาติ ในภาษาไทยใหญ่เรียกว่า ต้นตอง สมัยก่อนมีผู้คนสัญจรไปมาแล้วแวะพักที่หมู่บ้านนี้ ซึ่งสถานที่ที่ใช้ในการพักแรมของพ่อค้าที่เดินทางสมัยนั้นเรียกว่าปาง จึงเรียกบ้านนี้ว่าบ้านปางตอง ปัจจุบันมีประชากรที่อาศัยอยู่ประมาณ 402 คน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวม้งจำนวนร้อยละ 80 ชาวกะเหรี่ยงอีกจำนวนร้อยละ 20 นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 80 และคริสต์ร้อยละ 20 มีจำนวนเรือนประมาณ 169 หลังคาเรือน บ้านปางตองมีสถานีนามัย 1 แห่ง และมีโรงเรียน 1 แห่ง คือโรงเรียนบ้านปางตอง ชุมชนบ้านปางตอง ห่างจากตัวอำเภอบุญวาม 23 กิโลเมตร ตามเส้นทาง เดินทางไปบนถนน บุญวาม – แม่แจ่มขึ้นสู่ดอยแม่อุคอ ในทุกๆปี จะมีประเพณีที่ชาวม้งให้ความสำคัญนั่นคือ ประเพณีปีใหม่ม้งซึ่งจะจัดขึ้นในช่วงเดือน ธันวาคม-มกราคม ในแต่ละปีก็จะไม่ตรงกัน ขึ้นอยู่กับปฏิทินม้งจะตรงกับวันที่อะไร งานปีใหม่ม้งจะหมุนเวียนทุกหมู่บ้านในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปี 2562 นี้ ชุมชนบ้านปางตองได้รับงบประมาณสนับสนุนการจัดงานปีใหม่ม้ง จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน 140,000 บาท องค์การบริหารส่วนตำบลแม่อุคอ 30,000 บาท วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน 15,000 บาท นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายม้งอีกด้วย



งานหัตถกรรมของชุมชนชาวม้งบ้านปางตอง

วิถีชีวิตที่เรียบง่ายร่วมกับธรรมชาติ ท่ามกลางหุบเขา วิถีธรรมชาติที่สวยงาม ด้วยสภาพอากาศที่หนาวเย็นตลอดทั้งปี อากาศจะร้อนในช่วงเดือน มีนาคม-เมษายน แคล้งกลางวันเท่านั้น จึงทำให้ปลูกพืชเมืองหนาวได้ดี พื้นที่ชุมชนส่วนใหญ่ก็เป็นพื้นที่ทางการเกษตรโดยจะเพาะปลูกพืชหลากหลายชนิด ส่งผลให้อาชีพหลักของชาวบ้านคือการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกพืชเมืองหนาว เช่น เคนท์เบอร์รี่ กะหล่ำ มะเขือเทศ เป็นต้น นอกจากนี้ชุมชนบ้านปางตองยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ท้องถิ่นโดยเฉพาะการแต่งกายที่มีสีสันสดใสตามรสนิยมของกลุ่มชาวม้ง ประดับตกแต่งด้วยเทคนิคการปักเป็นลวดลายด้วยมือ ผ้าเขียนสีเทียนหรือผ้าบาติก พร้อมกับเครื่องประดับอันแปลกตาแบบเอกลักษณ์ชาวม้ง ซึ่งได้รับการพัฒนาต่อยอดมาเป็นสินค้าที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้โรงเรียนบ้านปางตอง ได้จัดให้มีร้านอาหารและกาแฟเพื่อเป็นที่พักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยวโดยได้มีการฝึกฝนเด็กนักเรียนชั้นประถมของโรงเรียนบ้านปางตองมาเป็นพนักงานเป็นทั้งผู้ปรุงและผู้ให้บริการเสิร์ฟ อีกทั้งชุมชนยังใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นจุดขายผลิตภัณฑ์และสินค้าที่ระลึกของชุมชนอีกด้วย

จากการสัมภาษณ์นายวิเชียร แสงเฮ้อ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปางตอง ให้สัมภาษณ์ว่า บ้านปางตองเป็นหมู่บ้านทางผ่านไปยังทุ่งบัวตอง โดยชุมชนบ้านปางตองจะอยู่ก่อนถึงทุ่งดอกบัวตองราว 2 กิโลเมตร ช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวทุ่งดอกบัวตอง หรือในช่วงหน้าหนาวเดือนตุลาคม – ธันวาคม ในทุกปีจะส่งผลให้การท่องเที่ยวบ้านปางตองคึกคักเป็นพิเศษ ทำให้ชุมชนบ้านปางตองได้รับการส่งเสริมโดยพัฒนาชุมชนอำเภอขุนยวม ทั้งสินค้า OTOP และได้รับคัดเลือกให้เป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี หมู่บ้านก็จะได้รับผลประโยชน์จากการขายสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพืชผัก ที่ชาวบ้านปลูกกันเอง นอกจากร้านกาแฟของโรงเรียนบ้านปางตองที่จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาทานอาหารและซื้อกาแฟแล้ว นักท่องเที่ยวก็ไม่ได้แวะเที่ยวในหมู่บ้านเลยหลังจากมีโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว นวัตวิถีจากกรมการพัฒนาชุมชนเข้ามา ได้มีงบประมาณในการซื้อที่ดิน และอุปกรณ์สำหรับการทำโฮมสเตย์ให้ แต่ชาวบ้านไม่สามารถเปิดบ้านให้นักท่องเที่ยวเข้ามาอนในบ้านได้ เพราะยังไม่พร้อมอีกทั้งด้วยความเชื่อ พิธีกรรมต่างๆของชาวม้งที่เคร่งครัดมาก จึงไม่สามารถให้คนนอกเข้ามาพักในบ้านได้ ตนเองจึงคิดริเริ่มการทำโฮมสเตย์โดยการสร้างเป็นกระท่อม กระโจม และให้เช่าเตนท์แทน ซึ่งจะไปสร้างบนลาดาม้งบ้านแม่อุคอ คนที่มีที่ดินอยู่บริเวณนั้นก็จะใช้สถานที่นั้นในการทำโฮมสเตย์ ส่วนคนอื่นที่ไม่มีที่ก็จะเช่าที่ของคนอื่นในการสร้างแทน เทศกาลดอกบัวตองบานในปี 2562 ที่ผ่านมาผู้ใหญ่บ้านริเริ่มให้เช่าเตนท์ให้กับ

นักท่องเที่ยว เพื่อเป็นตัวอย่างให้กับชาวบ้าน ส่วนชาวบ้านคนอื่นๆที่ได้รับอุปกรณ์เครื่องนอนแต่ไม่ได้ทำโฮมสเตย์ ก็จะนำสินค้าจากกลุ่มต่างๆ ไปขายที่ตลาดม้งบ้านแม่อุคอ หรือมีโครงการไปจัดแสดงตามงานต่างๆ เท่านั้น แม้ว่าในเทศกาลทุ่งบัวตองจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่ก็มีคู่แข่งที่มีร้านที่ใหญ่กว่า เช่น ร้านขายเสื้อผ้าม้ง เนื่องจากชุดม้งบ้านปางตอง เป็นผ้าปักมือทั้งหมด จึงมีราคาที่สูงกว่า การผลิตได้น้อยกว่า ร้านใหญ่ที่ใช้เครื่องจักรในการปัก ที่ได้จำนวนมากกว่า และราคาถูกกว่า เมื่อหมดฤดูกาลท่องเที่ยว ก็ไม่มีตลาดรองรับ ส่วนร้านคู่แข่งก็ยังมีหน้าร้านขายของต่อได้

กลุ่มต่างๆในชุมชนก็ยังคงอยู่ แต่ไม่ได้มีการดำเนินการต่อ ชาวบ้านก็ต่างคนต่างทำงานที่เคยทำต่อไป และอีกปัญหาคือ ในช่วงที่มีการอบรมให้กับชาวบ้าน ชาวบ้านไม่ได้ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร เพราะต้องไปทำไร่ทำสวนของตนเอง สำหรับปีแรกสำหรับการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวยังไม่เป็นรูปธรรมหรือยังไม่เห็นผลที่ชัดเจน¹⁰

4. ชุมชนท่องเที่ยวบ้านแม่อุคอ ชุมชนบ้านแม่อุคอตั้งอยู่ หมู่ที่ 6 ตำบลแม่อุคอ อำเภอขุนยวม จำนวนประชากร 328 คน ชาย 163 คน หญิง 165 คน เป็นชาวม้งเช่นเดียวกับชุมชนบ้านปางตอง ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ 200 คน และศาสนาคริสต์ 128 คน พื้นที่ของชุมชนตั้งอยู่บนพื้นที่เขาสูงชัน ชาวบ้านมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยทำเกษตรตลอดทั้งปีโดยการปลูกพืชล้มลุกประเภทผักต่างๆ เช่น กะหล่ำปลี แครอท มะเขือเทศ ฯลฯ นอกจากอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชุมชน จุดเด่นที่สำคัญของชุมชนท่องเที่ยวบ้านแม่อุคอคือการเป็นชุมชนเจ้าของพื้นที่ทุ่งดอกบัวตองซึ่งถือเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงเป็นโอกาสสำหรับชุมชนบ้านแม่อุคอ สร้างรายได้จากสินค้าเกษตรและของที่ระลึกจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในช่วงเทศกาลทุ่งดอกบัวตองบาน โดยชุมชนได้มีการจัดตลาดม้งขึ้นเพื่อเป็นที่รองรับนักท่องเที่ยวทั้งอาหารของที่ระลึกและที่พักอย่างครบครัน นอกจากทุ่งดอกบัวตองแล้ว นักท่องเที่ยวยังนิยมขึ้นดอยมู่งสุ่งซึ่เพื่อชื่นชมบรรยากาศ จุดชมวิวสูงเสียดฟ้า ได้สัมผัสกับทะเลหมอกซึ่งถือเป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติของอำเภอขุนยวมและอยู่ในพื้นที่การดูแลของชุมชนบ้านแม่อุคอเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ชุมชนบ้านแม่อุคอจึงได้รับการส่งเสริมและพัฒนาโดยหน่วยงานการปกครองท้องถิ่นคือองค์การบริหารส่วนตำบลแม่อุคอ การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานแม่ฮ่องสอน มาโดยตลอด ต่อมาในปี 2561 มีการสนับสนุนให้หมู่บ้านเป็น หมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีขึ้น เพราะเห็นว่า เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวและยังเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเป็น

เอกลักษณ์ด้านประเพณีวัฒนธรรมอีกด้วย ซึ่งสามารถพัฒนาให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวได้จากการดำเนินกิจกรรม จึงทำให้ชาวบ้านมีกลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มหน้าไม้ กลุ่มลูกช่าง กลุ่มจักสาน กลุ่มทำพวงกุญแจ กลุ่มผ้าปักม้ง กลุ่มโฮมสเตย์และกลุ่มแปรรูปอาหาร ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ เป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านทำกันอยู่แล้วในชีวิตประจำวัน เช่น กลุ่มหน้าไม้และกลุ่มลูกช่าง เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่เห็นได้ในประเพณีปีใหม่ม้ง ผู้ชายจะนำหน้าไม้มาชิงแข่งกัน ซึ่งสมัยก่อนใช้เป็นอาวุธในการป้องกันตัวและล่าสัตว์ ส่วนลูกช่างนั้นเป็นการละเล่นของเด็กผู้ชาย กติกาของการเล่นลูกช่างคือ ลูกช่างใครหมุนได้นานสุดเป็นผู้ชนะ หรือบางครั้งก็จะนำลูกช่างมาชนกัน กลุ่มปักผ้าม้ง เป็นกิจกรรมของผู้หญิง ที่จะปักผ้าเป็นลายต่างๆไว้สำหรับตัดเย็บเสื้อผ้าไว้ใส่ ซึ่งนำมาประยุกต์เย็บเป็นพวงกุญแจตุ๊กตา เพื่อขายเป็นของที่ระลึก สินค้าต่างๆ จะนำมาขายร้านค้าในชุมชน



นักแสดงและนักท่องเที่ยว ที่ไปร่วมงานเทศกาลดอกบัวตองบาน

การเดินทางไปบ้านแม่อุคสามารถใช้เส้นทางเดียวกับทางไปทุ่งบัวตอง เป็นทางขึ้นเขาและถนนคดเคี้ยวตลอดเส้นทาง ระยะทางห่างจากตัวอำเภอขุนยวม ประมาณ 25 กิโลเมตรไม่มีรถโดยสารประจำทาง ต้องเดินทางด้วยรถส่วนตัวเท่านั้น ภายในเขตชุมชนจะมีบ้านพัก มีเต็นท์ให้เช่า บริเวณข้างทางไปทุ่งบัวตอง ในช่วงหน้าหนาวหรือช่วงดอกบัวตองบานเท่านั้น ราคาจะแตกต่างกันไป เพราะมีทั้งชาวบ้านในพื้นที่ไปทำไร่ให้เขา และมีคนนอกพื้นที่ มาเช่าที่ของชาวบ้าน จากการสัมภาษณ์นางเสาวลักษณ์ แซ่ลิ้ว เจ้าของร้านอาหารและชายของหมู่บ้านแม่อุค รวมถึงเป็นร้าน

จำหน่ายสินค้า OTOP ของบ้านแม่อุคอ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ในช่วงเทศกาลดอกบัวตอง บานจะมีลูกค้าจำนวนมาก แต่หลังจากนั้นก็จะมีคนน้อยลง แต่ก็ยังมีมาเรื่อยๆ สินค้าจากกลุ่มชาวบ้านเช่น กลุ่มหน้าไม้ / ลูกช้าง กลุ่มจักสานบ้านแม่อุคอ ปัจจุบันก็ยังจำหน่ายอยู่ มีการขยายขยายร้านให้ใหญ่ขึ้น เพื่อจำหน่ายสินค้า และรองรับนักท่องเที่ยวต่อไป นอกเหนือจากช่วงท่องเที่ยวทุ่งบัวตอง กลุ่มโฮมสเตย์ หรือกลุ่มอื่นๆก็จะเจียบไป ไม่มีการรวมตัวกันผลิตสินค้า แต่จะทำกันเองภายในครัวเรือนเอาไว้ใช้กันเองมากกว่า เพราะถึงทำขายก็ขายไม่ได้ สินค้าที่ร้านขายสินค้า OTOP ของหมู่บ้าน ทางพัฒนาชุมชนได้มีการจำหน่ายผ่านทางโซเชียลมีเดีย นั่นก็คือผ่านเพจเฟซบุ๊กที่ชื่อว่า “พช.ขุนยวม แม่ฮ่องสอน” สำหรับโฮมสเตย์บ้านแม่อุคอ เป็นโฮมสเตย์แบบเพิงพัก จะสร้างในช่วงเทศกาลดอกบัวตองบาน และมีโฮมสเตย์ภายในหมู่บ้านที่ให้นักท่องเที่ยวนอนพักกับชาวบ้าน 1 หลังเท่านั้น เพราะความเชื่อของชาวม้งที่ไม่สามารถให้คนนอกเข้ามานอนพักในบ้านได้¹

5. ชุมชนท่องเที่ยวบ้านหัวแม่สุริน ชุมชนบ้านหัวแม่สุรินตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลแม่อุคอ อำเภอ ขุนยวม ชุมชนส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยง ชุมชนประกอบด้วยกลุ่มบ้านที่กระจายตัวกันเป็นบริเวณกว้างหรือเรียกว่า หย่อมบ้าน คือ บ้านหัวสะ บ้านพะยอย บ้านกะโน บ้านแม่สุรินน้อย บ้านสามหลัง บ้านแม่อุคน้อย บ้านสบแม่สุริน แต่ละหย่อมจะมีหัวหน้า 1 คน เวลาลูกบ้านจะทำอะไรก็ตาม ก็จะต้องปรึกษาหัวหน้าหย่อมบ้านทุกครั้ง โดยหมู่บ้านทั้งหมดมีจำนวนประชากรรวม 710 คน ชาย 366 คน หญิง 344 คน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธจำนวน 668 คนที่เลือนับถือศาสนาคริสต์จำนวน 42 คน ชื่อบ้านหัวแม่สุรินมาจากชื่อแม่น้ำแม่สุริน มีชื่อเรียกในภาษากะเหรี่ยงว่า เสือลีคี แปลว่าห้วยที่มีปลิง ส่วนหมู่บ้านอื่นๆ เรียกตามชื่อผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน หรือ พื้นที่ที่สร้างหมู่บ้าน ชุมชนบ้านหัวแม่สุรินเป็นชุมชนชาวกะเหรี่ยง ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ดังกล่าวมาเป็นระยะเวลาประมาณ 200 กว่าปีมาแล้ว เดิมชื่อว่าหมู่บ้านพะเมื่อเจซึ่งเป็นชื่อของอดีตผู้นำชุมชนภายหลังเปลี่ยนเป็นหัวแม่สุริน ปัจจุบันชาวบ้านจะมีความเชื่อที่หลากหลาย ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และการนับถือผี โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ โดยจะมีประเพณีที่สำคัญของชุมชนคือ ประเพณีผูกข้อมือ ซึ่งจะจัดขึ้น 2 ครั้งต่อปี ชุมชนให้ความสำคัญกับล่ำห้วยเสือลี ซึ่งถือเป็นสายน้ำสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชุมชนนอกจากนี้ยังมีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือจำนวนหลายแห่งเช่น วัดร้างดอยกองมูน้อย โขโง๊ะโง๊ะ (เจดีย์บนยอดดอย) ภูเขาตาวาโง๊ะ (ยอดดอยสีขาว) เป็นต้น ชุมชนบ้านหัวแม่สุริน เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิต

ผูกพันกับธรรมชาติการดูแลรักษาป่าเป็นสิ่งที่อยู่ในสายเลือดของชาวกะเหรี่ยง เพราะพวกเขามีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ชาวกะเหรี่ยงจะแบ่งพื้นที่ป่าออกเป็น 4 ส่วน คือ ป่าต้นน้ำ ป่าสาธารณะ ป่าใช้สอย และป่าเดปอหรือป่าสะดือ ป่าเดปอคือป่าที่ใช้ในการแขวนกระบอกไม้ไผ่ที่ใส่สะดือเด็กแรกเกิด 1 คนต่อ 1 ต้น และกลายเป็นต้นไม้ประจำตัวของเด็กคนนั้น ป่าต้นน้ำและป่าเดปอนั้นเป็นเขตที่ห้ามตัดไม้ หรือแม้แต่การเข้าไปล่าสัตว์หรือเก็บเห็ด หากมีการฝ่าฝืนก็จะมีการลงโทษ แต่ก็ไม่มีใครฝ่าฝืนด้วยจิตสำนึกและเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น ส่วนป่าใช้สอย คือป่าที่ใช้สำหรับการใช้สอยต่างๆ เช่น การตัดไม้ไปสร้างบ้าน การตัดฟืน ที่นำมาใช้ในหมู่บ้านไม่ใช่เพื่อการค้า



บรรยากาศทุ่งนาขั้นบันไดบ้านห้วยแม่สุรินทร์

จากความเชื่อเหล่านี้จึงเป็นรากฐานที่สำคัญที่ชาวกะเหรี่ยงนั้นยังสามารถรักษาป่าไม่ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากทำเลที่ตั้งของชุมชนตั้งอยู่กลางป่าเขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์ จึงทำให้จุดขายของชุมชนที่นอกจากเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงแล้ว คือบรรยากาศธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ ที่รายล้อมชุมชนอย่างสวยงาม อีกทั้งวิวทุ่งนาขั้นบันไดที่รายล้อมด้วยสันเขาที่สวยงามโดยเฉพาะช่วงฤดูฝน นอกจากนี้ชุมชนยังตั้งอยู่ใกล้กับน้ำตกแม่สุรินทร์ซึ่งถือว่าเป็นน้ำตกที่สูงที่สุดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระหว่างเส้นทางจากชุมชนสู่น้ำตกแม่สุรินทร์ยังเป็นที่ตั้งของ ศูนย์เพาะพันธุ์กล้วยไม้รองเท้านารี ซึ่งจะพบกับพันธุ์กล้วยไม้หลากหลายชนิด

อีกทั้ง ผลิตภัณฑ์ของฝากจากชุมชน ชุดผ้าทอกระเหรี่ยง ย่าม ผ้าปักมือ เสื้อทอลาย ลูกแก้วซึ่งเป็นลวดลายเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนบ้านห้วยแม่สุรินทร์เท่านั้น นอกจากนี้ในชุมชนยังมีกลุ่มอาชีพอื่นๆเช่น กลุ่มงานแกะสลักไม้ งานจักสานจากธรรมชาติ กลุ่มผลิตข้าวตอย เป็นต้น บ้านห้วยแม่สุรินทร์ห่างจากตัวอำเภอขุนยวม เพียง 30 กิโลเมตร ตามเส้นทางเดินทางไปตอยแม่อุคอ โดยขับรถเลยจากทุ่งดอกบัวตองมา อีกราว 5 กิโลเมตร ปัจจุบันมีที่พักโฮมสเตย์กว่า 10 หลังเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตของชาวบ้านห้วยแม่สุรินทร์ ซึ่งชุมชน ได้รับการส่งเสริมโดยพัฒนาชุมชนอำเภอขุนยวม นอกจากนี้ชุมชนยังได้รับการอบรมพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในพื้นที่เขตอุทยาน จากหน่วยงานอุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์เพื่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการท่องเที่ยวอย่างถูกต้องและยั่งยืนอีกด้วย

6. ชุมชนท่องเที่ยวบ้านห้วยต้นนุ่น หมู่บ้านห้วยต้นนุ่นตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม มีประชากรทั้งหมด 530 คน เป็นชาวกระเหรี่ยงสะกอ ทั้งหมด ประชากรทั้งชุมชนนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกระเหรี่ยงซึ่งอพยพโยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่บริเวณดังกล่าวมาราว 150 ปีบ้านห้วยต้นนุ่น มีชื่อภาษากระเหรี่ยงชื่อว่า มอโหลโก๊ะ หมายความว่า ไปงที่มีเจ้าที่แรง เนื่องจากสมัยก่อน บ้านห้วยต้นนุ่นมีโปงดิน และเชื่อกันว่ามีเจ้าที่แรงมาก แต่เดิมชาวบ้านนับถือผี แต่เพราะเกิดโรคระบาดชาวบ้านจึงพากันหนีไปอยู่ที่อื่นๆและเชื่อว่าเป็นทางลงโทษจากผีที่ทำให้ชาวบ้านล้มตาย อาการของผู้ที่เป็นโรคนั้นคือ เจ็บหน้าอกและถ่ายเป็นเลือด ใครที่มีอาการถ่ายเป็นเลือดก็จะเสียชีวิตทุกคน แต่เมื่อโรคนี้นหายไปชาวบ้านก็กลับมาอยู่รวมกันอีกครั้ง จากนั้นก็มีมิชชันนารีเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก ชาวบ้านเห็นว่าการนับถือผีแบบเดิมนั้นเป็นเรื่องยุ่งยากจึงพากันเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ ส่วนชื่อหมู่บ้านมาจากการที่มีมิชชันนารีเห็นว่ามีต้นนุ่นหรือต้นจั่วใหญ่ขึ้นริมแม่น้ำอยู่สองต้น จึงเรียกว่าบ้านนี้ว่าบ้านห้วยต้นนุ่น ในปัจจุบันเหลือต้นนุ่นเพียงต้นเดียวโดยอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านนอกจากนี้ ในอดีตพื้นที่ชุมชนห้วยต้นนุ่นยังเคยเป็นถนนเส้นทางการเดินทัพของกองทหารญี่ปุ่น บนเส้นทางเดินป่าห้วยห้วย ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งยังคงปรากฏมีสุสานทหารกองพลญี่ปุ่นอยู่ในพื้นที่บริเวณดังกล่าว

ลักษณะสภาพภูมิศาสตร์ของชุมชนตั้งอยู่บนหุบเขา ห่างจากตัวอำเภอขุนยวม ประมาณ 27 กิโลเมตร เส้นทางคดเคี้ยว มีอาณาเขตติดกับประเทศสหภาพเมียนมา ซึ่งมีเส้นทางจากหมู่บ้านเชื่อมโยงถึงจุดผ่อนปรนการค้าด่านชายแดนห้วยต้น

นุ่น ที่กำลังดำเนินการพัฒนาให้เป็นด้านถาวรทางการค้าในอนาคต นอกจากบรรยากาศของชุมชนที่โอบล้อมด้วยธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และเป็นพื้นที่ที่พบกล้วยไม้พันธุ์รองเท้านารีรวมถึงกล้วยไม้ป่าธรรมชาติจำนวนมาก กอปรกับความงามของอาคารบ้านเรือนของชาวกะเหรี่ยงที่สร้างจากไม้ดัดหลั่นกันลงมาตามไหล่เขารวมถึงวิถีการเกษตรภายในชุมชนบ้านห้วยต้นนุ่น ซึ่งส่วนใหญ่ทำการเพาะปลูกพืชผลหลากหลายชนิด เช่น ข้าว ข้าวโพด มังคุด สับปะรด ทุเรียน ถั่วลิสง เป็นต้น จึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพชุมชนให้กลายเป็นชุมชนท่องเที่ยว ซึ่งภายใต้การพัฒนาดังกล่าวส่งผลให้มีการสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนสร้างรายได้จากทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรทางวัฒนธรรม จนเกิดกลุ่มอาชีพต่างๆขึ้นเช่นกลุ่มทอผ้าลวดลายแบบโบราณ และย้อมสีจากธรรมชาติ กลุ่มผลิตภัณฑ์จากงานจักสาน กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มผลิตภัณฑ์น้ำผึ้งป่าแท้ โดยชุมชนบ้านห้วยต้นนุ่นได้รับการคัดเลือกและให้การสนับสนุนส่งเสริมภายใต้โครงการท่องเที่ยวโดยชุมชนของหน่วยงานพัฒนาชุมชนอำเภอขุนยวม จัดให้เป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี



จุดผ่อนปรนการค้าชั่วคราว ช่องทางบ้านห้วยต้นนุ่น

การเข้าถึงชุมชนสามารถใช้เส้นทางได้ 3 เส้นทางคือทางบ้านต่อแพ แล้วเลี้ยวซ้ายที่บ้านประตูเมือง แล้วขับตรงไปก็จะถึงบ้านห้วยต้นนุ่น หากใช้เส้นทางจาก

ตำบลแม่กิ๊ ก็จะตรงจนถึงบ้านห้วยต้นนุ่น และเส้นทางจุดผ่อนปรนการค้าช่องทางบ้านห้วยต้นนุ่น หากออกมาถึงเส้นทางด้านนอกแล้วให้เลี้ยวขวา ใช้รถยนต์หรือมอเตอร์ไซด์ส่วนตัวได้ ไม่มีรถประจำทาง การเดินทางจากอำเภอขุนยวมจะใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ในปี 2561 มีการจัดทำโครงการศึกษาทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อศึกษาและจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ของโครงการปรับปรุงซ่อมแซมก่อสร้างถนนเส้นทางตรวจการณ์ห้วยต้นนุ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเวียงหล้าจังหวัดแม่ฮ่องสอนและทำการศึกษาด้านเศรษฐกิจสังคมและวิศวกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการจัดทำรายงาน EIA ของโครงการรวมทั้งดำเนินการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ระยะเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดตามแผนการศึกษาของโครงการ เป็นระยะทางประมาณ 9 กิโลเมตร อาจจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ทรัพยากรดิน ทรัพยากรป่าไม้ เป็นต้น จึงมีการกำหนดมาตรการป้องกัน แก้ไข และลดผลกระทบรวมทั้งการติดตามตรวจสอบด้วย เช่น จะมีการสร้างทางลอดให้สัตว์ เพื่อป้องกันไม่ให้สัตว์ถูกรถชน การจำกัดความเร็วไม่เกิน 40 กิโลเมตร/ชั่วโมง ภายในเขตชุมชน เป็นต้น งบประมาณในการปรับปรุงซ่อมแซมประมาณ 195 ล้านบาท และคาดว่าจะใช้ถนนเส้นนี้ได้จริงในปี พ.ศ.2570¹²

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอขุนยวม เต็มไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ จึงเป็นที่มาของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของอำเภอขุนยวม ซึ่งสร้างชื่อเสียงและเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสู่พื้นที่อำเภอขุนยวม ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติดังกล่าวมีความหลากหลายทั้งในด้านรูปแบบและหน่วยงานผู้รับผิดชอบ โดยพื้นที่ส่วนใหญ่มักจะอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเวียงหล้า บางพื้นที่ได้มีการโอนถ่ายอำนาจให้กับชุมชนหรือหน่วยงานการปกครองท้องถิ่นเป็นผู้ดูแลบริหารจัดการภายใต้กรอบระเบียบของกรมป่าไม้ ซึ่งประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ดังนี้

1. น้ำตกแม่สุรินทร์ อุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์ บ้านห้วยแม่สุรินทร์ ตำบลแม่อูคอ ห่างจากตัวอำเภอขุนยวม ประมาณ 50 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 247,875 ไร่ ประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2524 มีจุดเด่นคือเป็นน้ำตก

ชั้นเดียว ไหลจากหน้าผาสูงประมาณ 100 เมตร นับเป็นน้ำตกที่สูงที่สุดและได้ชื่อว่า เป็นน้ำตกที่สวยงามที่สุดในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยแต่ด้วยความสูงชันของหน้าผา กับน้ำตก นักท่องเที่ยวจึงไม่สามารถลงไปเล่นน้ำได้อย่างน้ำตกทั่วไป การชื่นชม น้ำตกแม่สุรินทร์จึงเป็นเพียงการเดินเข้าไปตำแหน่งจุดชมวิวเท่านั้น สภาพภูมิ ประเทศของอุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์เป็นเทือกเขาและภูเขาสูงสลับซับซ้อน ทอดตัวยาวตามแนวทิศเหนือจดทิศใต้ ทิศตะวันออกจะเป็นภูเขาสูงชันลาดไปทางทิศ ตะวันตก มีภูเขาหินและหน้าผาสูงชันในลักษณะที่ต่างก้นและคล้ายกัน มีความสูง ต่ำจากระดับน้ำทะเลอยู่ในช่วง 300-1,752 เมตร



ความสวยงามของน้ำตกแม่สุรินทร์

อุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์ตั้งอยู่ในหุบเขาที่มีหมอกปกคลุมตลอดทั้งปี มีอากาศเย็นสบายตลอดปี ในฤดูฝน ช่วงเดือนพฤษภาคม - เดือนตุลาคม จะมีฝนตก ชุกมาก ทำให้การเดินทางไม่สะดวก ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรวมตลอดปี 1,282 มิลลิเมตร ฤดูหนาว ช่วงเดือนพฤศจิกายน - เดือนกุมภาพันธ์ อากาศจะหนาวเย็นมากโดยเฉพาะ บนยอดเขา อุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุดในเดือนมกราคม 14 องศาเซลเซียส ฤดูร้อน ช่วงเดือน มีนาคม - เดือนเมษายน จะมีอากาศร้อนอบอ้าว อุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดในเดือนเมษายน 38 องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 25 องศาเซลเซียส ฤดูหนาวและฤดูร้อนเป็น ช่วงที่เหมาะสมแก่การเดินทางท่องเที่ยวมากที่สุด¹³

2. ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กล้วยไม้รองเท้านารีอินทนนท์ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน โครงการศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กล้วยไม้รองเท้านารีอินทนนท์ ตามพระราชดำริ ก่อตั้งขึ้นเมื่อเดือนมีนาคม 2536 จากพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ที่ทรงเป็นห่วงถึงปัญหาของกล้วยไม้รองเท้านารีที่กำลังจะสูญพันธุ์ไปจากแผ่นดินไทย โดยในช่วงแรกโครงการอนุรักษ์พันธุ์กล้วยไม้รองเท้านารี อินทนนท์นั้นดำเนินการภายใต้การดูแลโดยกองทัพอากาศที่ 3 จนถึงปี 2546 จากนั้นในปี 2547 เป็นต้นมา โครงการฯ มอบให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช เป็นผู้ดูแลต่อ โดยโครงการศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กล้วยไม้รองเท้านารีอินทนนท์ มีวัตถุประสงค์ เพื่ออนุรักษ์สายพันธุ์กล้วยไม้รองเท้านารีอินทนนท์ รวบรวมและขยายพันธุ์กล้วยไม้ป่าในพื้นที่เพื่อการศึกษาและการท่องเที่ยว เพื่อสร้างจิตสำนึกและให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์กล้วยไม้รองเท้านารีอินทนนท์ และกล้วยไม้ป่าตลอดจนพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนสืบไป



ดอกกล้วยไม้รองเท้านารีอินทนนท์

กล้วยไม้รองเท้านารี (Lady's slipper) ปัจจุบันพบมากกว่า 55 ชนิด มีแหล่งกำเนิดอยู่ในทวีปเอเชียบริเวณที่มีสภาพเป็นภูเขาที่มีอากาศเย็น ในประเทศไทยค้นพบรองเท้านารีแล้วไม่น้อยกว่า 17 ชนิด รองเท้านารีอินทนนท์ เป็นกล้วยไม้

รองเท้านารีชนิดหนึ่งที่พบขึ้นอยู่บนต้นไม้ใหญ่ บนภูเขาสูงจากระดับน้ำทะเลไม่ต่ำกว่า 1200 เมตร เช่นที่ดอยอินทนนท์ ภูหลวง หรือภูกระดึง ก้านดอกของรองเท้านารียาวประมาณ 10-12 ซม. กลีบดอกหนา พื้นกลีบเป็นมันเงา พื้นดอกสีเหลืองปนน้ำตาล กลีบในทั้งคู่แต่ละกลีบมีเส้นแบ่งตามความยาวของกลีบ ทำให้รู้สึกว่าเป็นสองซีก ซีกหนึ่งมีสีแก่กว่าอีกซีกหนึ่ง กล้วยไม้รองเท้านารีจะออกดอกในช่วงเดือน ธันวาคมถึง กุมภาพันธ์ กล้วยไม้รองเท้านารีพันธุ์พื้นเมืองของไทยสกุล Paphiopedilum มีชื่อสามัญว่า Venus's Slipper มีชื่อไทยว่า รองเท้านารี หรือรองเท้าแตงนารีที่เรียกชื่อดังนี้เนื่องจากดอกมีลักษณะขอบปากงอรั้งเข้าหากันเป็นรูปคล้ายกระเป๋าทรงหัว รองเท้าแตงของชาวต๋ขี เป็นพืชที่มีรูปร่าง สีสันแปลกตาของดอกและใบจึงทำให้มีผู้สนใจ รัก และปลูกเลี้ยงมากขึ้น มีราคาค่อนข้างสูง จึงมีการปลูกเพื่อการค้าทั้งในและต่างประเทศ

เส้นทางการเดินทางสู่ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กล้วยไม้รองเท้านารีอินทนนท์ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน อยู่ห่างจากตัวอำเภอขุนยวม ไปตามทางหลวงหมายเลข 1263 ราว 30 กิโลเมตร ผ่านเส้นทางทุ่งดอกบัวตองดอยแม่ฮ่อค้อไปทางน้ำตกแม่สุรินทร์ จะมีทางแยกไปสู่ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กล้วยไม้รองเท้านารีอินทนนท์ในเขตพื้นที่ชุมชนบ้านหัวแม่สุรินทร์

3. อ่างเก็บน้ำห้วยสอติ้อ อ่างเก็บน้ำสอติ้อ หรือ ทะเลสาบสอติ้อ(Sor Tue Lake) ตั้งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเวียงหล้า ในท้องที่เขตตำบลแม่เงา ตำบลแม่กิ๊ และตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีเนื้อที่ประมาณ 291,610 ไร่ หรือ 467 ตารางกิโลเมตร เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเวียงหล้า ลักษณะภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน ยอดเขาสูงสุดประมาณ 1,203 เมตรจากระดับน้ำทะเล มีลำห้วยลำธารหลายสายไหลผ่านพื้นที่ ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำยวม ด้วยพื้นที่ภูมิศาสตร์ที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อนจึงพบว่าจะมีพื้นที่ราบในพื้นที่มีน้อยมาก โดยมักปรากฏเป็นพื้นที่ราบริมน้ำหรือที่ราบสันดอนทรายตามร่องห้วยต่างๆ โดยมักจะกลายเป็นพื้นที่ทำกินของชาวบ้านที่อยู่อาศัย

พื้นที่ลำห้วยลำธารส่วนใหญ่ผ่านพื้นที่จากทางด้านทิศตะวันตกสู่ทิศตะวันออกและเหนือสู่ใต้ มีบางส่วนไหลจากทิศใต้ไปทางทิศเหนือแล้วรวมกันไหลไปทางทิศตะวันตกเข้าสู่ประเทศสหภาพเมียนมา อ่างเก็บน้ำห้วยสอติ้อเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญของอำเภอขุนยวมเนื่องจากมีบรรยากาศที่ร่มรื่นสวยงาม

บรรยากาศที่สดชื่น รายล้อมด้วยภูเขาโอบกอดทะเลสาบไว้ เหมาะสำหรับการพักผ่อน โดยภายในพื้นที่ จะมีบ้านพัก จุดกางเต็นท์ไว้สำหรับบริการนักท่องเที่ยวด้วย เส้นทางสู่อ่างเก็บน้ำห้วยสอคือ อยู่ห่างจากตัวเมืองอำเภอขุนยวมประมาณ 30 กิโลเมตรตามเส้นทางทางหลวงแผ่นดินเลขที่ 108 ขึ้นมาทางทิศเหนือเลี้ยวซ้ายจากถนนหลักเข้ามาเรื่อยๆประมาณ 10 นาทีก็จะพบป้ายเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเวียงหล้าอยู่ด้านซ้ายมือ เมื่อเข้าไปด้านในพบกับอ่างเก็บน้ำดังกล่าว



บรรยากาศอ่างเก็บน้ำห้วยสอคือ

4. พุ่มบัวตอง ดอยแม่ฮูคอง พุ่มบัวตองตั้งอยู่บนพื้นที่ดอยแม่ฮูคอง หมู่ที่ 6 ตำบลแม่ฮูคอง อยู่ในความรับผิดชอบของโครงการพัฒนาป่าไม้ที่สูง หน่วยที่ 5 กองอนุรักษ์ต้นน้ำ เขตวนอุทยานแห่งชาติทุ่งดอกบัวตอง¹⁴ จุดเด่นของดอยแม่ฮูคอง คือมีดอกบัวตองขึ้นปกคลุมภูเขาหลายลูก บนพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 515 ไร่

ดอกบัวตองเป็นดอกไม้ป่าชนิดหนึ่งที่ออกดอกสีเหลืองอร่ามในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคมของทุกปี อุปมาเหมือนการปูพรมสีเหลืองลงบนภูเขา 2-3 ลูก เล่นระดับสลับซับซ้อนในช่วงที่ดอกบัวตองบานตัดกับท้องฟ้าสีน้ำเงินเข้มของท้องฟ้าสร้างความประทับใจให้แก่กลุ่มนักท่องเที่ยวที่อยากมาชื่นชมพุ่มดอกบัวตอง และสัมผัสความหนาวเย็นจากยอดดอยที่มีความสูงถึง 1,577 เมตร จากระดับน้ำทะเล

โดยนักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นทุ่งดอกบัวตองและชมวิวดำหัว 360 องศา จากจุดชมวิวมะลิศาลาที่สร้างขึ้นไว้รองรับนักท่องเที่ยวอยู่หลายแห่ง เส้นทาง การเข้าถึงดอยแม่ฮูคสามารถมาได้ 2 เส้นทาง คือ ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ตรงหลักกิโลเมตรที่ 201 แยกเข้าทางหลวงหมายเลข 1263 ไปประมาณ 12 กิโลเมตร แล้วแยกเข้าทางสายบ้านนาจั่ว-บ้านหัวฮะ ไปอีก 14 กิโลเมตร และจากอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ตามทางหลวงหมายเลข 1263 (แม่แจ่ม-ขุนยวม) ถึงทางแยกเข้าบ้านนาจั่ว-บ้านหัวฮะ ระยะทาง 76 กิโลเมตร แล้วแยกเข้าไปอีก 14 กิโลเมตร ในวนอุทยานทุ่งบัวตอง ไม่มีบ้านพักบริการแก่นักท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวมีความประสงค์จะไปพักแรมเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ สามารถนำเต็นท์ไปกางบริเวณพื้นที่ลานกางเต็นท์ โดยติดต่อขออนุญาตใช้สถานที่กับเจ้าหน้าที่วนอุทยานทุ่งบัวตองได้โดยตรง ปัจจุบันทุ่งบัวตองดอยแม่ฮูคอยู่ในความดูแลของวนอุทยานทุ่งบัวตอง สำนักบริหารจัดการในพื้นที่อนุรักษ์ที่ 17 อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน



บรรยากาศในวันเปิดงาน การท่องเที่ยวทุ่งบัวตองดอยแม่ฮูค

5. น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง ตั้งอยู่ที่ชุมชนบ้านหนองแห้ง หมู่ที่ 9 ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง ในช่วงแรกเป็นเพียงจุดที่น้ำร้อนไหลซึมออกมาเท่านั้น ในปี พ.ศ.2536-2537 กระทรวงการเกษตรและสหกรณ์อยากจะพัฒนาเป็นวนอุทยาน แต่ชาวบ้านในพื้นที่ไม่ยินยอมเพราะมีความผูกพันกับบ่อน้ำร้อนมาก ต่อมาในปี พ.ศ.2551 องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอนสนับสนุนให้งบประมาณ 18 ล้าน

บาท จากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (ปัจจุบันเป็นกรมการท่องเที่ยว) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ใน พ.ศ. 2551 ได้รับงบประมาณ 18 ล้านบาท นอกจากนี้ยังได้รับงบประมาณจากแผนยุทธศาสตร์จังหวัดอีกประมาณ 3 ล้านบาท เพื่อพัฒนาเส้นทางถนนทางเข้าสร้างบ่อคอนกรีตและสร้างอาคารที่ทำการ พร้อมห้องแช่ตัว 6 ห้อง ต่อมาปี 2557 องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอนได้งบประมาณเพิ่มจึงสร้างห้องแช่ตัวอีก 8 ห้อง¹⁵

จุดเด่นของน้ำพุร้อนหนองแห้ง เป็นน้ำพุที่ร้อนที่สุดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน สามารถต้มไข่ให้สุกได้ภายในระยะเวลาไม่ถึง 10 นาที บ่อน้ำร้อนหนองแห้งเป็นบ่อน้ำพุร้อนขนาดกลาง 2 บ่อเป็นธารน้ำร้อนผุดขึ้นมาจากใต้ดิน มีน้ำเดือดตลอดเวลา ชาวบ้านมีความเชื่อว่าหากเป็นโรคผิวหนังเมื่อได้แช่แล้วจะหายได้ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน ได้พัฒนาน้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง เพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ มีบ่อน้ำร้อนแบบรวม และแบบส่วนตัวไว้บริการ รวมถึงจุดจำหน่ายสินค้าชุมชน การเดินทางห่างจากอำเภอขุนยวมประมาณ 25 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 108 สายขุนยวม-แม่ลาน้อย ทางแยกซ้ายมือบริเวณหลักกิโลเมตรที่ 174 เข้าไป 1.5 กิโลเมตร



บ่อน้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

ด้วยมรดกทางประวัติศาสตร์ที่ตกค้างอยู่ในอำเภอขุนยวมส่งผลให้สิ่งเหล่านี้ได้รับการหยิบยกขึ้นมาปรับปรุงพัฒนาจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่บอกเล่าเรื่องราวย้อนรอยอดีตช่วงเวลาต่างๆของอำเภอขุนยวมได้เป็นอย่างดี ในพื้นที่อำเภอขุนยวมพบว่ามีย่องรอยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายยุคสมัยทับซ้อนกระจายอยู่ทั่วพื้นที่อำเภอขุนยวมตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุคอาณาจักรล้านนา และ รัตนโกสินทร์ ในรูปแบบของโบราณสถานวัดวาอาราม เวียงเก่า เตาเผาโบราณ หรือเส้นทางการเดินทางกองคาราวานการค้า และการคมนาคมในอดีต ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง อำเภอขุนยวมถูกใช้เป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์การทหารของกองทัพญี่ปุ่นที่ต้องการใช้พื้นที่อำเภอขุนยวมเป็นเส้นทางตัดผ่านเข้าไปสู่ประเทศพม่า

เส้นทางประวัติศาสตร์พุทธศักราช 2485 กองทัพญี่ปุ่นเริ่มสำรวจเส้นทางสายต่างๆสำหรับสร้างทางรถไฟและทางรถยนต์จากประเทศไทยเข้าสู่ประเทศสหภาพเมียนมาเพิ่มเติม จากเดิมที่ใช้เส้นทางจากประจวบคีรีขันธ์เข้าสู่ทวายมะริดตะนาวศรี และเส้นทางตาก แม่สอด เมียะวะดี พะอาน มะละแหม่งและเข้าสู่ย่างกุ้ง ขึ้นไปจนถึงเมืองตองจีในเขตรัฐฉาน เพื่อส่งกองหนุนบำรุงไปยังกองทัพสมรภูมิในประเทศสหภาพเมียนมาอีกทั้งยังใช้เป็นเส้นทางลำเลียงทรัพยากรจากสหภาพเมียนกลับไปยังประเทศญี่ปุ่นซึ่งกองทัพญี่ปุ่นได้เลือกใช้เส้นทางกาญจนบุรีถึงเมืองตาน-พยุหะยะในการสร้างทางรถไฟซึ่งต่อมาเป็นที่รู้จักกันในนามของทางรถไฟสายมรณะ และในปีเดียวกัน กองทัพญี่ปุ่นได้เลือกเส้นทางเชียงใหม่มองอูซึ่งจะต้องสร้างเส้นทางรถยนต์ จากแยกบ้านแม่มาลัย อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ตัดผ่านอำเภอบายอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนเข้าสู่อำเภอขุนยวมแล้วมุ่งไปทางบ้านต่อแพ บ้านห้วยต้นนุ่นเข้าสู่บริเวณต่อเขตบดดอยน้ำพอง เพื่อไปบรรจบเส้นทางเมืองร้อยเกาตองอูและจากตองอูสามารถติดต่อกับภาคเหนือของพม่าอินเดียและจีน ปัจจุบันเส้นทางดังกล่าวถือเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญอีกเส้นทางหนึ่งที่สามารถติดต่อกับหัวเมืองสำคัญในแนวหลังเช่นเชียงใหม่ ลำปาง กรุงเทพฯ ได้สะดวก

ในช่วงเวลาดังกล่าวการเดินทางจากเชียงใหม่มายังแม่ฮ่องสอนและขุนยวมมีเพียงถนนดินและเส้นทางกองคาราวานการค้าวัวต่างม้าต่าง กองทัพญี่ปุ่นจึงเกณฑ์จ้างคนไทยในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดใกล้เคียงมาเป็นแรงงานชุดขยายถนน โดย

จ่ายค่าจ้างเป็นเงินบาทด้วยธนบัตรที่ผลิตขึ้นเองตามที่ตั้งหน่วยงานต่างๆ ถนนที่ทหารญี่ปุ่นสร้างขึ้นนี้ปัจจุบันคือบางช่วงของทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1095 แม่ฮ่องสอน ปาย แม่แตง และยังคงหลงเหลือถนนที่คงสภาพเดิมไม่ได้ใช้งานคือในเส้นทางจากบ้านต่อแพมุ่งสู่บ้านห้วยต้นนุ่นระยะทาง 12 กิโลเมตร บนเส้นทางดังกล่าวยังมีซากชิ้นส่วนรถยนต์ที่ใช้ในการเข้าร่วมสงครามและหลุมฝังศพทหารญี่ปุ่นกระจายอยู่ทั่วไป

การเตรียมการของกองทัพญี่ปุ่นในสมัยนั้นได้ใช้พื้นที่ของอำเภอขุนยวมเพื่อใช้เป็นประโยชน์และอยู่อาศัยเป็นเวลานานจนกระทั่งกองทัพญี่ปุ่นถอยทัพ จากการสำรวจพื้นที่พบว่ามียาเสพติด สิ่งของและความทรงจำของบุคคลร่วมสมัยเป็นจำนวนมากที่ยังคงบอกเล่าเรื่องราวในความทรงจำโดยข้อมูลดังกล่าวยังสามารถเชื่อมโยงกับสถานที่ โบราณวัตถุที่พบ จนกลายเป็นเรื่องราวที่มีคุณค่าแก่การศึกษาและพัฒนาปรับปรุงให้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว และเส้นทางการท่องเที่ยว เช่นค่ายพักแรมของทหารญี่ปุ่นจำนวน 4 ค่ายคือ ค่ายบริเวณฐานปฏิบัติการบ้านห้วยต้นนุ่น ค่ายห้วยต้นนุ่น ค่ายห้วยปลาโมง และค่ายห้วยทรายขาว ที่พักอาศัยของกองทัพญี่ปุ่นภายหลังแพ้สงคราม ได้แก่ วัดขุ่ม วัดคำโน ในวัดแม่สุริน บ้านเรือนของชาวอำเภอขุนยวม สถานพยาบาลของกองกำลังทหารที่ป่วยแพ้สงคราม ได้แก่ วัดต่อแพ วัดม่วยต่อ สนามบินของกองทัพญี่ปุ่น ได้แก่ สนามบินขุนยวม (ตั้งอยู่ตรงข้ามวัดม่วยต่อ) และสุสานหลุมฝังศพ ได้แก่ ทางด้านทิศตะวันตกของวัดม่วยต่อ สองฝั่งของถนนสายขุนยวมถึงบ้านสะตือ และบริเวณศูนย์วัฒนธรรมขุนยวม บริเวณหลังค่ายหนองป่าก่อ บริเวณวัดต่อแพ และบริเวณเหนือฝายด้านบนของค่ายห้วยต้นนุ่น

จากเหตุการณ์กองกำลังญี่ปุ่นถอยทัพนี้ทำให้มีการพบสิ่งของเครื่องใช้ของกองทัพญี่ปุ่นในพื้นที่อำเภอขุนยวมเป็นจำนวนมากด้วยเหตุผลคือ เมื่อครั้งกองทัพญี่ปุ่นถอยทัพกลับมาเสบียงอาหารของกองทัพย่อมขาดแคลนไปด้วยส่งผลให้ทหารญี่ปุ่นได้นำสิ่งของเครื่องใช้ที่ติดตัวมาแลกอาหารกับชาวบ้าน หรือการมอบสิ่งของเครื่องใช้ให้กับชาวบ้านที่ให้ความช่วยเหลือทหารญี่ปุ่นเพื่อเป็นของที่ระลึก และกรณีสุดท้ายคือสิ่งของต่างๆ ถูกทิ้งอยู่ในบริเวณที่ทหารเสียชีวิต ภายหลังพันตำรวจโทเชิดชาย ชมธวัช ผู้สนใจเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เกิดขึ้นในอำเภอขุนยวมได้ใช้ทุนทรัพย์ส่วนตัวและการได้รับบริจาคสิ่งของจากชาวบ้าน จึงนำมาจัดแสดงและเก็บรวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2538 ซึ่งในปัจจุบันเปลี่ยนเป็นชื่ออนุสรณ์สถานมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่นมีจำนวนสิ่งของมากกว่า 1,000 ชิ้น ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ 6 ประเภท ได้แก่ สิ่งของเครื่องใช้ส่วนตัวของทหารญี่ปุ่น

จำนวน 250 ชิ้น อุปกรณ์ทางการแพทย์จำนวน 9 ชิ้น ยุทธปัจจัยจำนวน 179 ชิ้น อุปกรณ์ก่อสร้างถนนและอุปกรณ์ช่างจำนวน 56 ชิ้น อาวุธยุทโธปกรณ์จำนวน 192 ชิ้น รถยนต์และชิ้นส่วนรถยนต์จำนวน 150 ชิ้น เป็นต้น สิ่งของเหล่านี้นับว่าเป็นหลักฐานชั้นต้นที่สำคัญมากจึงเป็นที่มาของการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์อนุสรณ์สถานมิตรภาพไทยญี่ปุ่นในปัจจุบัน



อนุสรณ์สถานมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่น

ก่อนหน้านี้อนุสรณ์สถานมิตรภาพไทย – ญี่ปุ่น ใช้ชื่อว่า ศูนย์วัฒนธรรมสงครามโลกครั้งที่ 2 การพัฒนาปรับปรุงศูนย์วัฒนธรรมสงครามโลกครั้งที่ 2 การพัฒนาปรับปรุงในครั้งนั้นได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก นายธงชัย วงแหวนทอง ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน อนุมัติงบประมาณในการก่อสร้างอาคารอนุสรณ์สถานมิตรภาพไทยญี่ปุ่นจำนวน 20,000,000 บาท หลังจากเสร็จสิ้นการก่อสร้างโครงการ ผู้ว่าราชการจังหวัดได้มอบอาคารหลังนี้ให้กับเทศบาลตำบลขุนยวมเป็นผู้ดูแล และได้เปลี่ยนชื่อจากศูนย์วัฒนธรรมสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นอนุสรณ์สถานมิตรภาพไทย – ญี่ปุ่น และเปิดบริการให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมภายในอนุสรณ์สถานมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่น ซึ่งภายในอาคารแบ่งออกเป็นห้องต่างๆ คือ ห้องชมวีดิทัศน์ ห้องประวัติอำเภอขุนยวม ห้องลำดับยุคสมัยต่างๆของอำเภอขุนยวม ห้องจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ อาวุธ ยุทโธปกรณ์ต่างๆที่ใช้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 และห้องจัดแสดง

ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอขุนยวม ด้านหน้ามีการขายสินค้าที่ระลึกท้องถิ่น ให้กับนักท่องเที่ยวโดยผู้ที่สนใจจะขายของนำของฝากมาฝากขายกับทางเจ้าหน้าที่ที่ขายตัวเข้าชมอนุสรณ์สถานมิตรภาพ ไทย-ญี่ปุ่น อัตราค่าเข้าชม เด็ก 20 บาท ผู้ใหญ่ 40 บาท นักท่องเที่ยวต่างชาติ เด็ก 50 บาท ผู้ใหญ่ 100 บาท โดยเปิดให้บริการในทุกวันตั้งแต่เวลา 08.30-16.30 น.

เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในขุนยวม

1. วัดม่วยต่อและวัดหัวเวียง วัดหัวเวียงนั้นตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของวัดม่วยต่อแต่ปัจจุบันวัดทั้งสองรวมเข้าด้วยกันเป็นวัดม่วยต่อ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง วัดหัวเวียงถูกใช้เป็นที่ตั้งของกองบัญชาการกองพลที่ 56 และโรงพยาบาลใหญ่ของค่ายทหารญี่ปุ่นถือเป็นโรงพยาบาลที่ทันสมัยแห่งหนึ่ง โดยมีหมอและพยาบาลมาอยู่ประจำหลายคน ถือเป็นโรงพยาบาลหมายเลขที่ 105 ของกองทัพญี่ปุ่น ส่วนศพผู้เสียชีวิตจากโรงพยาบาลจะถูกนำไปฝังบริเวณด้านตะวันตกของวัด หลุมฝังศพส่วนใหญ่ได้ถูกขุดค้นแล้วในราวพุทธศักราช 2521 ได้โครงกระดูกทหารญี่ปุ่นกว่า 613 โครง โครงกระดูกทั้งหมดได้มีการนำไปทำพิธีทางศาสนาและเผาที่ป่าช้าหน้าวัดม่วยต่อ แล้วนำเถ้ากระดูกกลับไปเก็บไว้ที่อนุสาวรีย์ทหารผ่านศึก ศาลเจ้ายาสุคุนิ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น และนำส่วนที่เหลือฝังรวมกันไว้ในอนุสรณ์สถาน ณ วัดม่วยต่อ จำนวน 2 แห่ง ปัจจุบันวัดหัวเวียงไม่เหลือหลักฐานปรากฏอีกต่อไปเนื่องจากถูกยุบรวมเป็นส่วนหนึ่งของวัดม่วยต่อ ปัจจุบันคือตำแหน่งของอาคารศาลาบำเพ็ญบุญของวัด นอกจากนี้บริเวณโดยรอบพื้นที่ดังกล่าวได้มีการสร้างรูปปูนปั้นทหารญี่ปุ่นจำลองไว้เป็นอนุสรณ์เพื่อบอกเล่าเรื่องราวต่างๆไว้

2. วัดโพธารามเป็นวัดแห่งแรกที่ทหารญี่ปุ่นเข้ามาพักอาศัยในช่วงต้นปีพ.ศ. 2485 ทหารหน่วยแรกที่เข้ามาเป็นกองเสบียงประมาณ 5,000 คน เพื่อเตรียมความพร้อมด้านเสบียงอาหารรองรับกองทหารที่จะติดตามมาสมทบ และตามมาด้วยทหารช่างนำโดยร้อยโทคารุโอะเกชิ พร้อมกำลังรบประมาณ 100 นาย แบ่งเป็น 3 คณะ คือ คณะสำรวจ คณะสร้างทาง และคณะตรวจสอบ สำหรับการก่อสร้างเส้นทางเข้าไปในเขตพม่าการวางแผนการขุด การใช้ระเบิดและการจ้างแรงงาน ปัจจุบันเหลือเพียงคำบอกเล่า ไม่เหลือร่องรอยของกองทหารญี่ปุ่นอีกต่อไป

3. วัดชุมเป็นกองบัญชาการอีกแห่งหนึ่งของกองพลที่ 56 และเป็นที่ตั้งกองทหารสื่อสารปัจจุบันยังคงมีภาพเขียนที่ทหารญี่ปุ่นได้เขียนลายเส้นให้กับทางวัดโดยเจ้าอาวาสเป็นผู้เก็บรักษาไว้

4. โรงไฟฟ้าเก่าซึ่งปัจจุบันคือสำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคสาขาอำเภอบุนยวมเป็นที่ตั้งหลุมหลบภัยทางอากาศต่อมาเป็นที่ตั้งของกองทหารอังกฤษและอินเดียที่มาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่น

5. บ้านห้วยต้นนุ่นเป็นจุดพักใหญ่ที่มีค่ายทหารใหญ่น้อยเรียงรายตามรายทางถือเป็นค่ายพักระหว่างทางที่มีชากรถยนต์ทั้งอยู่จำนวนมาก พร้อมทั้งสุสานของทหารญี่ปุ่นที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง นอกจากนี้ภายในชุมชนบางแห่งยังคงเก็บรักษาข้าวของเครื่องใช้และยุทธโศปกรณ์สงครามเช่นปืนพก ปืนยาว กระตักน้ำ ของทหารญี่ปุ่นไว้

6. ค่ายหนองปลาก่อ อยู่ห่างจากอำเภอบุนยวมไปทางทิศเหนือ 2 กิโลเมตรริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ในอดีตเป็นค่ายทหารขนาดใหญ่ที่สุดซึ่งจะมีหญิงบริการจากต่างชาติที่ทหารญี่ปุ่นนำมาด้วยเพื่อไว้คอยบริการทหารในกองทัพบก ป้องกันไม่ให้เหล่าทหารออกไปยุ่งเกี่ยวกับหญิงชาวบ้านในพื้นที่ อันจะเป็นปัญหาวุ่นวายยุ่งยากตามมา ภายในบริเวณค่ายนี้มีเป็นที่ตั้งของสถานพยาบาลและโรงเรียนที่พักตลอดสองฝั่งลำน้ำ ด้านหลังค่ายถูกใช้เป็นสถานที่ฝังศพทหารผู้เสียชีวิตปัจจุบันเป็นเพียงพื้นที่รกร้าง

7. บ้านแม่สุรินตั้งอยู่ห่างจากอำเภอบุนยวมไปทางเหนือ 17 กิโลเมตร กองทหารญี่ปุ่นส่วนหนึ่งหน่วยสร้างเส้นทาง ได้เข้ามาตั้งค่ายพักอยู่ที่บ้านแม่สุรินโดยกระจายกำลังเข้าอาศัยตามบ้านเรือนราษฎรโรงเรียนและวัด โดยนำศพผู้เสียชีวิตฝังไว้บริเวณที่ราบสองฝั่งลำห้วยขาวและตั้งกองบัญชาการที่วัดแม่สุริน

8. ค่ายห้วยปลาโมงเป็นค่ายพักระหว่างทางช่วงถอยทัพบุนยวมอยู่ครึ่งทางบ้านห้วยต้นนุ่นกลับบ้านต่อแพและอยู่ใกล้บ้านเมืองปอนจะมีค่ายทหารขนาดใหญ่ 3 ค่ายและค่ายเล็ก 1 ค่าย ปัจจุบันอยู่บนเส้นทางทางท่องเที่ยวประวัติศาสตร์แต่ค่อนข้างจะรกร้างเนื่องจากขาดงบประมาณในการพัฒนาดูแลพื้นที่

9. สนามบินเดิมเป็นพื้นที่รกร้างเมื่อกองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาในบุนยวมจึงได้สร้างให้เป็นสนามบินขึ้นเพื่อการส่งกำลังบำรุงและการป้องกันทางอากาศ เมื่อสงคราม

สงบกองทัพอังกฤษได้ใช้สนามบินนี้ในการขนส่งนายทหารญี่ปุ่นที่เป็นเชลยศึก ปัจจุบันกลายเป็นพื้นที่ลานกิจกรรมและตลาดของชุมชนบ้านขุนยวม

10. ศาลากลางบ้านขุนยวมซึ่งสร้างไว้สำหรับเป็นที่พักคนเดินทางทหารญี่ปุ่นใช้เป็นที่ตั้งกองทะเบียนทหารญี่ปุ่นกองสารวัตรทหารและติดตั้งปืนใหญ่จำนวน 2 กระบอก¹⁶

11. ชุมชนและวัดต่อแพที่ 1 ตำบลแม่เงาเป็นที่ตั้งของกองกำลังทหารญี่ปุ่นที่เคลื่อนพลมาจากประเทศสหภาพเมียนมาโดยพื้นที่ใต้ฐานศาลาวัดใช้เป็นที่พักและสถานพยาบาล บริเวณชุ่มฉ่ำของปราสาทด้านหน้าเจดีย์ใช้เป็นสถานที่พิมพ์ธนบัตร พื้นที่ด้านตะวันออกและด้านใต้ของวัดรวมทั้งบริเวณที่ราบเชิงเขาทิศใต้ของวัดถูกใช้เป็นที่ฝังศพทหารที่เสียชีวิต

ทั้งนี้ บ้านต่อแพไปยังบ้านห้วยต้นนุ่นยังเป็นเส้นทางในการเดินทางของชาวญี่ปุ่นที่จะเข้าไปรบในพม่าในสมัยนั้น ตามทางการเข้าไปรบ จะมีการสร้างฐานที่พักรักษาตัวทหารญี่ปุ่น มีการสร้างหลุมหลบภัย ศาลาที่พัก ละยังมีหมุดยึดสายส่งสัญญาณโทรเลข สะพาน หลังจากการแพ้สงครามของทหารญี่ปุ่นได้มีทหารที่แพ้สงครามกลับมาที่บ้านต่อแพและขุนยวม ได้มีการเดินทางโดยการเดินเท้าเข้ามาในต่อแพและขับรถยนต์เข้ามาถ้ารถยนต์น้ำมันหมดที่ไหนก็จะทิ้งรถไว้กลางป่าและเดินเท้าต่อมาที่บ้านต่อแพและขุนยวม เมื่อเวลาผ่านไปหลังจากการเสร็จสิ้นสงครามโลกก็ยังคงเหลือร่องรอยของประวัติศาสตร์ ทั้งรถยนต์ของทหารญี่ปุ่นเก่าที่จอดไว้กลางป่า และมีการขนย้ายรถบางคันมาจัดตั้งแสดงไว้ที่วัดต่อแพ และทางบ้านต่อแพก็ได้สร้างเส้นทางท่องเที่ยวขึ้น โดยชื่อเส้นทางท่องเที่ยวว่า “การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์บ้านต่อแพ”

เส้นทางเดินทางเดินเท้าจากบ้านต่อแพถึงบ้านห้วยต้นนุ่น ระยะทาง 9 กิโลเมตร โดยมีฐานต่างๆที่จะให้ท่องเที่ยวต่างๆไม่ว่าจะเป็น วัดต่อแพสถานที่ที่ทหารญี่ปุ่นเคยใช้เป็นสถานที่พักและสถานพยาบาล ซากสะพาน ศาลาที่พัก หมุดยึดสายส่งสัญญาณ หลุมหลบภัย ฐานที่พักทหารญี่ปุ่น ซึ่งเป็นหลักฐานที่ยังคงหลงเหลือให้นักท่องเที่ยวยังคงได้มาเที่ยวชมถนนสายประวัติศาสตร์แห่งนี้ เส้นทางท่องเที่ยวประวัติศาสตร์บ้านต่อแพ อยู่ในแผนพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ซึ่งถูกบรรจุไว้ในแผนขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่เงาเมื่อมีเส้นทางชำรุดเสียหาย ก็จะ

ประสานจากองค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามาช่วยสนับสนุนงบประมาณในการ
ซ่อมแซมเป็นครั้งคราว



การแสดงของเยาวชนในงานสายสัมพันธ์มิตรภาพไทยญี่ปุ่น

สำนักงานเทศบาลขุนยวมร่วมกับองค์กรและหน่วยงานต่างๆของอำเภอ
ขุนยวมและจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้จัดให้มีงานสายสัมพันธ์มิตรภาพไทยญี่ปุ่นขึ้นเพื่อ
ย้อนรำลึกถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ระหว่างสองประเทศอีกทั้งยังเป็นการกระชับ
ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างสองประเทศ ภายในงานประกอบด้วยการจัด
กิจกรรมย้อนรอยประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่สอง การออกร้านผลิตภัณฑ์ของ
ชุมชน และการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจัดขึ้นเกือบทุกปี
โดยบรรจุอยู่ในแผนนโยบายของทางเทศบาลตำบลขุนยวม บางปีได้รับงบประมาณ
สนับสนุนจากจังหวัดและกงสุลใหญ่ญี่ปุ่นประจำจังหวัดเชียงใหม่ และถือเป็นการโป
รมิทการท่องเที่ยวของอำเภอขุนยวมอีกทางหนึ่ง

หากย้อนประวัติศาสตร์ของอำเภอขุนยวมนอกจากเส้นทางการท่องเที่ยว
ประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่สอง ยังสามารถจัดเส้นทางตามรอยประวัติศาสตร์ได้
อีกหลายเส้นทางเช่น เส้นทางเดินทางกองคาราวานพ่อค้าโบราณ เส้นทางกา
รอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งทั้งสองเส้นทางยังคงปรากฏหลักฐานร่องรอยทาง
ประวัติศาสตร์ ที่สามารถนำมาพัฒนาศักยภาพต่อยอดสู่เส้นทางท่องเที่ยวของ
อำเภอขุนยวมได้อีกทางหนึ่งในอนาคต

ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม

ด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของประชากรในพื้นที่อำเภอขุนยวมส่งผลให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศาสนาความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณีของพื้นที่มีความหลากหลายไปด้วย ที่ผ่านมาได้มีการนำเอามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในพื้นที่มาเป็นจุดขายเพื่อการท่องเที่ยวมาโดยตลอด ทั้งมรดกภูมิปัญญาที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ ส่งผลให้ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของอำเภอขุนยวมโดดเด่นในเรื่องศิลปวัฒนธรรมควบคู่กับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติเสมอมา โดยสามารถจัดกลุ่มทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรมของอำเภอขุนยวมออกเป็นสองกลุ่มใหญ่กล่าว คือ

1. กลุ่มมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ อันได้แก่ กลุ่มอาคารบ้านเรือนโบราณสถาน วัดวาอาราม พื้นที่แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี ซึ่งในพื้นที่อำเภอขุนยวมพบกลุ่มมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้อยู่เป็นจำนวนมากโดยสามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มประเภทต่างๆดังนี้

- 1.1 สถาปัตยกรรมประเภทที่อยู่อาศัย ได้แก่อาคารบ้านเรือนที่กระจายตัวอยู่ตามชุมชนต่างๆซึ่งในพื้นที่อำเภอขุนยวมเป็นจำนวนมาก ยังคงปรากฏรูปแบบเรือนโบราณที่สร้างขึ้นตามแบบแผนความเชื่อและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเช่นกลุ่มเรือนของกลุ่มชาวไทใหญ่ ที่ชุมชนบ้านเมืองปอน บ้านต่อแพ บ้านขุนยวม และชุมชนบ้านแม่สุริน



เฮือนโหลงสองห้อง หรือเรือนที่มีหลังคา 2 หลังต่อเชื่อมกันของชาวไทใหญ่

ถึงแม้ว่าบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในปัจจุบันส่วนใหญ่จะสร้างใหม่ตามรูปแบบที่นิยมด้วยวัสดุและแตกต่างจากแบบแผนของเรือนแบบดั้งเดิมอย่างสิ้นเชิง แต่เรือนแบบโบราณก็ยังคงหลงเหลืออยู่ไม่น้อย บางหลังมีการปรับเปลี่ยนไปบ้างแต่ยังคงรูปแบบส่วนใหญ่เอาไว้ เช่นการเปลี่ยนหลังคาเรือนแบบมุงใบตองตึง ก็เปลี่ยนมาเป็นกระเบื้องลอน หรือสังกะสีสมัยใหม่แทน บางครั้งมีการต่อเติมพื้นที่เพื่อตอบโจทยวิถีชีวิตสมัยใหม่เช่นการต่อเติมห้องน้ำห้องครัว ใต้ถุนบ้านเป็นต้น หรือกลุ่มเรือนของชาวกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิมที่ยังคงกระจายตัวอยู่ตามหมู่บ้านทั่วไป ที่ยังคงแบบแผนการใช้งานแบบประเพณีดั้งเดิมถึงแม้บางชุมชนจะมีปัจจัยจากภายนอกเช่นศาสนาคริสต์ที่เข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็ตาม โดยลักษณะทั่วไปของเรือนกะเหรี่ยงโบราณนิยมสร้างจากไม้ไผ่ยกพื้นสูง เพราะใต้ถุนบ้านจะมีการเลี้ยงหมู ไก่ วัว หรือควาย มุงหลังคาด้วยใบตองตึงหรือหญ้าคาซึ่ง ตัวบ้านจะมีห้องใหญ่ 1 ห้อง มีเต็นหรือโถงเรือนหน้าห้องนอน และมีชานบ้าน สำหรับห้องนอนจะเป็นห้องนอนรวมทั้งครอบครัว จะมีแม่จีไฟ้อยู่ข้างประตูห้องนอนหรือห้องโถงของบ้าน เพื่อใช้ในการทำพิธีหรือให้ความอบอุ่นและความสว่างภายในห้องนอน เมื่อลูกสาวแต่งงานจะมีการกันห้องให้ลูกสาวและลูกเขยนอนติดประตูห้อง โถงหน้าห้องนอนจะเป็นที่สำหรับทำกิจกรรมต่างๆ ส่วนชานบ้านจะใช้ในการตากผ้า หรือทำกิจกรรมต่างๆ เช่นกัน และมีที่สำหรับวางหมอนน้ำใช้ดื่มกิน ซึ่งเรือนลักษณะดังกล่าวยังคงพบเห็นได้ในชุมชนชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ตำบลแม่กิ๊และตำบลแม่เงาเป็นจำนวนมาก

การคงไว้ซึ่งรูปแบบเรือนโบราณดังกล่าวสามารถช่วยสร้างบรรยากาศในการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างมาก อีกทั้งเป็นจุดขายที่สำคัญของการท่องเที่ยวชุมชน โดยเฉพาะการนำเอาเรื่องราวของวิถีชีวิตการอยู่อาศัย กระบวนการก่อสร้างหรือกระบวนการซ่อมบำรุงซ่อมแซม ความเชื่อ ฯลฯ ของเรือนโบราณเหล่านั้นมาเพิ่มมูลค่า โดยการส่งต่อข้อมูลองค์ความรู้จากประสบการณ์ของเจ้าของบ้านยังจะเป็นการเพิ่มเสน่ห์หรือสีสันในการท่องเที่ยวชุมชนได้เป็นอย่างดี จากการลงพื้นที่บ้านเมืองปอนพบว่า ชุมชนบ้านเมืองปอน มีกลุ่มโฮมสเตย์จำนวนหลายหลัง ซึ่งหากมีนักท่องเที่ยวเข้ามาประสานมาที่กลุ่ม ทางกลุ่มจะมีระบบการจัดสรรแบ่งส่วนให้นักท่องเที่ยวเข้าพักในโฮมสเตย์ในกลุ่มชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อเป็นการกระจายรายได้ของกลุ่มอย่างยุติธรรม แต่ทว่า ในกรณีการเดินทางเข้ามาในชุมชนบ้านเมืองปอนของนักท่องเที่ยวแบบส่วนตัว และต้องการเข้าพักโฮมสเตย์ส่วนใหญ่จะพุ่งเป้าไปที่โฮมส

เตี้ยบ้านแม่คำหลู ซึ่งถือว่าเป็นโฮมสเตย์ที่มีรายได้จากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักในชุมชนบ้านเมืองปอนมากที่สุด¹⁷

ลักษณะรูปแบบบ้านเรือนของชาวไทใหญ่ โดยทั่วไปมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ เอินโหลงสองส่อง และ เอินโหลงตอยเหลียว เอินโหลงสองส่องเป็นเรือนที่มีหลังคา 2 หลังต่อเชื่อมกันด้วยรางรินตรงกลางและ มีส่วนประกอบอื่นๆ คือ จาน (خان) สองไฟ (ห้องครัว) หรืออาจจะรวมกันอยู่ในตัวเรือนหลังใดหลังหนึ่ง หรือแยกส่วนออกไปอีกต่างหาก บ้านเรือนลักษณะดังกล่าวจะเป็นบ้านเรือนของครอบครัวขนาดใหญ่ที่มีผู้อาศัยอยู่หลายคนคล้ายคลึงกับรูปแบบของเรือนชาวล้านนา ส่วนเอินโหลงตอยเหลียวเป็นบ้านเรือนที่มีหลังคาเพียงหลังเดียว จะมีخانหรือครัวแยกออกต่างหากได้เช่นกัน เหมาะสำหรับครอบครัวที่มีผู้คนอาศัยไม่มากนัก บ้านเรือนพักอาศัยของชาวไทใหญ่ ในปัจจุบันจะพบว่าเหลืออยู่จำนวนไม่มากนัก ซึ่งหนึ่งในนั้นคือของโฮมสเตย์บ้านแม่คำหลูนั่น เป็นเรือนไม้แบบโบราณที่ยังคงรักษารูปแบบและแบบแผนของเรือนไว้ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะรูปทรงอาคารหลังคาจั่วสูงและมุงด้วยตองตึงที่หลงเหลืออยู่เพียงหลังเดียวในชุมชนสร้างความสะดุดตาให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวเมื่อเข้าไปที่พัก ซึ่งที่นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสคือเรื่องราวคำบอกเล่าของวิถีชีวิตของครอบครัวกับเรือน อีกทั้งยังได้สัมผัสรสชาติอาหารแบบไทใหญ่แท้จากฝีมือป้าคำหลูและเครือข่ายสมาชิกท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เข้ามาช่วยจัดการ ถึงแม้กลุ่มนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เข้ามาแบบส่วนตัวจะมุ่งเป้าไปที่เรือนแม่คำหลู แต่รูปแบบการให้บริการนักท่องเที่ยวยังคงเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อกระจายรายได้ให้กันภายในชุมชนเสมอ เช่นมีการแนะนำกลุ่มบริการนวดแผนโบราณ หรือกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ก็จะได้รับคำแนะนำหรือประสานงานให้มาบริการถึงที่ สร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่าทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรมประเภทอาคารสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยนั้นมีบทบาทต่อการดึงดูดและสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวไม่น้อย

1.2 สถาปัตยกรรมประเภทอาคารสาธารณะ อันได้แก่วัดวาอาราม เจดีย์ จองวิหาร โบสถ์คริสต์ ฯลฯ กลุ่มอาคารเหล่านี้ ถือเป็นอาคารสำคัญของชุมชน เนื่องจากส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้นด้วยปัจจัยและบริบทของศาสนา และคติความเชื่อ เพื่อกำหนดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือตอบโจทย์การใช้งานโดยเฉพาะพิธีกรรม เพื่อบูชาสร้างบุญกุศล หรือการสรรเสริญพระเจ้า ดังนั้นสถานที่เหล่านี้จึงถือว่าเป็นศูนย์รวมใจของชุมชน ในพื้นที่อำเภอขุนยวมจำเป็นต้องแบ่งประเภทของอาคารตามศาสนา ก่อน

นั่นคืออาคารสถาปัตยกรรมในศาสนาพุทธ และอาคารสถาปัตยกรรมในศาสนาคริสต์ ซึ่งมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ดังนี้

กลุ่มแรก คือ กลุ่มอาคารในศาสนาพุทธ ในพื้นที่อำเภอขุนยวมพบว่า ประชากรที่นับถือศาสนาพุทธนั้นมีจำนวนสามกลุ่มชาติพันธุ์อันได้แก่ ชาวกะเหรี่ยง ชาวไทใหญ่ และคนเมือง โดยรูปแบบของการสร้างอาคารสถาปัตยกรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้นมีความแตกต่างกันออกไปด้วยปัจจัยต่างๆเช่น อิทธิพลทางศิลปะที่ติดมากับการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของผู้คน หรือนิกายของพุทธศาสนาที่เข้ามาสู่พื้นที่ รวมถึงการเรียนรู้จากสื่อสมัยใหม่ ล้วนเป็นปัจจัยส่งผลให้เกิดรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่อำเภอขุนยวมทั้งสิ้น ในกลุ่มชาวกะเหรี่ยงนั้นความเชื่อแต่เดิมนับถือผี แต่มาได้หันมานับถือศาสนาพุทธในภายหลังจึงไม่มีรูปแบบอัตลักษณ์ทางศิลปะสถาปัตยกรรมมากนัก ส่วนคนเมืองในพื้นที่อำเภอขุนยวมเป็นประชากรที่มีน้อยที่สุดจึงรวมตัวกันก่อตั้งวัดโพธารามขึ้น ซึ่งสถาปัตยกรรมของวัดโพธาราม ทั้งหมดเป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาที่สร้างขึ้นใหม่ไม่นานมานี้ ดังนั้นอาคารสถาปัตยกรรมในพุทธศาสนาของกลุ่มชาวไทใหญ่ในอำเภอขุนยวมจึงถือว่ามีความโดดเด่นที่สุดถึงแม้ว่าชาวไทใหญ่จะเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ขุนยวมไม่นาน แต่รากเหง้าวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ ถือเป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่มีพัฒนาการทางศิลปะโดยเฉพาะเนื่องในพุทธศาสนาอย่างยาวนาน โดยชาวไทใหญ่ให้ความสำคัญกับการสร้างบุญกุศลเป็นอย่างมาก ถึงกับมีคำอุปมาของคนล้านนาเปรียบเปรยไว้ว่า *“กินอย่างม่าน ทานอย่างไต”* มีความหมายว่าหากคิดที่จะกินหรืออยู่สบายต้องกินแบบชาวพม่า เพราะชาวพม่านิยมกินอาหารแต่ละครั้งจะมีกับข้าวเยอะมากจนเต็มโต๊ะ แต่ถ้าคิดจะทำบุญทำกุศลต้องทำแบบชาวไทใหญ่เพราะชาวไทใหญ่ทำบุญแต่ละครั้งจะยิ่งใหญ่อลังการมาก เรียกได้ว่า หุ่่มสุดตัวเลยทีเดียว ดังนั้นอาคารสถาปัตยกรรมในกลุ่มวัดของชาวไทใหญ่จึงนิยมสร้างอย่างยิ่งใหญ่และปราณีต แบบแผนการสร้างวัดแบบไทใหญ่นั้นจะคล้ายกันกับแบบพม่า กล่าวคือ ภายในบริเวณวัดจะมีอาคารประธาน ซึ่งนิยมสร้างเป็นอาคารไม้ ยกพื้นสูงมีขนาดใหญ่ เรียกว่าจอง หรือจองวิหาร บนจองจะเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆโดยเฉพาะการทำบุญในวันพระ นอกจากนี้บนจองยังประกอบด้วย ห้องเก็บพระไตรปิฎก ห้องกุฏิของพระสงฆ์ เชื่อมโยงกับโรงครัว บางวัดเชื่อมกับห้องน้ำ บริเวณห้องโถงกลางของจองจะนิยมตกแต่งให้มีความวิจิตรพิสดารกว่าพื้นที่บริเวณอื่นๆ เนื่องจากถือเป็นพื้นที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมและเป็นที่ประดิษฐานองค์พระพุทธรูป พื้นของจองจะลาดหลั่นกันไปเพื่อกำหนดบทบาทการใช้

งานของพื้นที่ซึ่งเป็นระเบียบแบบแผนที่ยึดถือกันมาแต่โบราณ นอกจากอาคารจอง
 วิหารแล้ว ภายในบริเวณวัด ยังนิยมสร้างเจดีย์ไว้กลางลานวัด หรือบริเวณที่โล่ง ชาว
 ไทใหญ่เรียกเจดีย์ว่ากองมู บางวัดมีเจดีย์มากกว่าหนึ่งองค์เช่น กลุ่มเจดีย์ของวัดม่วย
 ยต่อ เนื่องจากชาวไทใหญ่มีความเชื่อว่า การสร้างพระเจดีย์ถวายไว้กับพุทธศาสนานั้น
 จะได้อานิสงส์เป็นอย่างมาก และจะช่วยใหญ่ผู้สร้างหลุดพ้นจากเคราะห์กรรมหนักใน
 ชาติปัจจุบันและส่งอานิสงส์สู่ภพภูมิที่ดีในอนาคต



วัดต่อแพ

นอกจากนี้ยังมีอาคารพระอุโบสถซึ่งจะแยกตัวออกมาจากอาคารอื่นๆเป็น
 เอกเทศเนื่องด้วยเหตุผลตามพระวินัย ในบรรดากลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมวัดไทใหญ่
 ในอำเภอขุนยวมพบว่า จองวัดวัดต่อแพ ถือเป็นจองโบราณที่มีสภาพสวยงามและ
 สมบูรณ์ที่สุด ถึงแม้จะได้รับการบูรณะมีหลายครั้ง แต่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้เป็นอย่างดี
 นอกจากนี้ยังมีจองวิหารของวัดคำในอีกหลังหนึ่งที่ยังคงรูปแบบอาคารแบบดั้งเดิมไว้
 ที่เหลือส่วนใหญ่ยังคงรูปแบบจองแบบเดิมเอาไว้แต่ ได้รับการบูรณะในส่วนของการ
 ตกแต่งแบบโบราณจนเปลี่ยนแปลงสภาพไปแล้ว ในส่วนของพระเจดีย์ ที่มีสภาพ
 สมบูรณ์และสวยงามยังคงปรากฏเหลืออยู่จำนวนหลายวัด โดยพระเจดีย์ของแต่ละวัด
 จะมีรูปทรงที่ต่างกันไป โดยเจดีย์ขนาดใหญ่ในอำเภอขุนยวมนั้นพบจำนวนสอง
 วัดคือวัดต่อแพ และเจดีย์ร้างกลางสนามฟุตบอลโรงเรียนบ้านเมืองปอน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มอาคารในศาสนาคริสต์ ซึ่งในอำเภอขุนยวมพบว่ามีประชากรที่นับถือศาสนาคริสต์จำนวนมาก ส่วนใหญ่จะเป็นชาวกะเหรี่ยงและชาวม้ง การเข้ามาของศาสนาคริสต์ในพื้นที่อำเภอขุนยวมนั้นเริ่มต้นจากการเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่สังฆมณฑลเชียงใหม่ ได้เข้ามาเริ่มต้นเผยแพร่ศาสนาคริสต์เป็นครั้งแรกที่ชุมชนบ้านห้วยต้นนุ่น และได้จัดตั้งวัดนักบุญเซซิลิอา ห้วยต้นนุ่นขึ้นครั้งแรกและได้กระจายเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกไปสู่ชุมชนอื่นๆในพื้นที่เช่นชุมชนบ้านพะโทบ้านพะแช่ ชุมชนบ้านหนองแห้ง ฯ



โบสถ์คริสต์บ้านพะโท-พะแช่

นอกจากนี้ ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาและตั้งโบสถ์คริสต์จักรในอำเภอขุนยวมขึ้นโดยการขับเคลื่อนของกลุ่มศิษยาภิบาลโดยสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าในพื้นที่อำเภอขุนยวมจะพบโบสถ์หรือวัดในศาสนาคริสต์จำนวนมาก โดยรูปแบบอาคารแล้วส่วนใหญ่จะเป็นอาคารที่สร้างขึ้นด้วยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ซึ่งปัจจุบันนี้คงเหลือเพียงอาคารโบสถ์ของชุมชนบ้านพะโทพะแช่เท่านั้นที่ยังคงรักษาอาคารโบสถ์ไม้หลังแรกของชุมชนที่สร้างขึ้นมากกว่า 40 ปี โดยภายในจะเป็นอาคารโถงยาว และแท่นสำหรับผู้นำพิธีกรรมและไม้กางเขน ตัวอาคารไม่มีการตกแต่งใดๆ ทุทาสีย้อมไม้แบบเรียบง่ายตั้งอยู่กลางชุมชน

1.3 มรดกวัฒนธรรมประเภทโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ที่พบในอำเภอขุนยวมส่วนใหญ่เป็นงานศิลปวัตถุที่สร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนาที่กระจายอยู่ตามวัดต่างๆ

สืบเนื่องมาจากคติการสร้างอานิสงค์ด้วยการถวายทานสิ่งของต่างๆที่เป็นถาวรวัตถุไว้กับพุทธศาสนา มาแต่ครั้งอดีตส่งผลให้ถาวรวัตถุเหล่านั้นยังคงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นพระพุทธรูปโบราณที่มีทั้งศิลปะแบบล้านนา พม่า และศิลปะแบบไทใหญ่ โดยแต่ละองค์สร้างขึ้นจากวัสดุที่แตกต่างกันตามแต่เจตนาของเจ้าศรัทธาที่ถวายเช่น สำริด ไม้แกะสลัก หินแกะสลัก รักปั้นประดับกระจก ปูนปั้น (เมป็อก) ฯลฯ บางวัดได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากรแล้วเช่นพระพุทธรูปโลหะสำริดศิลปะล้านนาของวัดม่วยต่อเป็นต้น ด้วยอาคารจองฬวิหารของวัดแบบไทใหญ่นิยมสร้างเป็นอาคารไม้ดังนั้นการสร้างพระพุทธรูปไว้บนจองฬวิหารจึงนิยมสร้างพระพุทธรูปด้วยเทคนิคไม้แกะสลัก หรืองานสานปูนรักประดับกระจก ซึ่งสามารถสร้างให้มีขนาดใหญ่ได้และมีน้ำหนักเบา



ผู้ชายกะเหรี่ยงสวมเสื้อเรียกว่า เซ-รอก มักจะใส่คู่กับกางเกง

เมื่อเทียบกับพระพุทธรูปปูนปั้นหรือสำริด เมื่อลงพื้นที่สำรวจพบว่าพระพุทธรูปที่พบบนจองฬวิหารของวัดในอำเภอขุนยวมนั้นมีจำนวนหลายวัดที่มีความโดดเด่นในเรื่องของงานพุทธศิลป์ เช่นพระพุทธรูปประธานในจองฬวิหาร วัดม่วยต่อเป็นพระพุทธรูปแบบปูนปั้นจำนวนสามองค์ซึ่งเจ้าศรัทธาผู้สร้างได้นำช่างเข้ามาจากพม่าเพื่อมาปั้นพระพุทธรูปโดยตรง หรือพระพุทธรูปบนจองฬวิหารวัดต่อแพที่สร้างจากเทคนิคงานแกะสลักไม้ประดับกระจกอย่างประณีตงดงาม งานพุทธศิลป์ในหมวดพระพุทธรูปโบราณของอำเภอขุนยวมที่โดดเด่นและสวยงาม สมควรได้รับการดูแล

รักษาอย่างถูกต้องเหมาะสมและทำการขึ้นทะเบียน รวมถึงการจัดแสดงเพื่อให้ชุมชน และนักท่องเที่ยวได้สัมผัสรับรู้ถึงคุณค่าทางมรดกทางวัฒนธรรมของชาวขุนยวมคือ พระพุทธรูปของวัดคำโน พระพุทธรูปของวัดคำโนเป็นกลุ่มพระพุทธรูปที่ประดิษฐาน อยู่บนจองวิหารไม้ของวัด ส่วนใหญ่สร้างขึ้นด้วยเทคนิคงานสานขึ้นรูปและปั้นด้วยยาง รัก บางองค์เป็นงานไม้แกะสลัก ลงรักปิดทอง มีความงดงามตามแบบงานพุทธศิลป์ แบบไทใหญ่แท้ซึ่งหาได้เพียงแห่งเดียวในพื้นที่อำเภอขุนยวม และถือได้ว่ากลุ่ม พระพุทธรูปขึ้นเอกของจังหวัดแม่ฮ่องสอนเลยทีเดียว นอกจากงานพุทธศิลป์ประเภท พระพุทธรูปแล้วยังคงมีงานโบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่อยู่ในหมวดของเครื่อง สักการบูชา ข้าวของเครื่องใช้ในพิธีกรรม เฟอร์นิเจอร์ของวัดรวมถึงอาสนะสงฆ์ก็มี ความงดงามไม่แพ้กัน

ในเชิงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม วัดถือเป็นเป้าหมายหนึ่งที่สำคัญของ นักท่องเที่ยวที่จะเข้าไปเยี่ยมชม ทำบุญและสัมผัสกับบรรยากาศที่สงบร่มเย็นรวมถึง การชื่นชมงานพุทธศิลป์ที่เกิดจากแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนมาแต่ครั้งอดีต ซึ่ง หากวัดในพื้นที่อำเภอขุนยวมเข้าใจระบบการจัดการและการจัดแสดงงานพุทธศิลป์ก็ จะช่วยทำให้วัดมีเสน่ห์น่ามองอีกทั้งยังจะเป็นตัวช่วยส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมของอำเภอขุนยวมได้อีกทางหนึ่ง

2. กลุ่มมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ อันได้แก่ องค์ความรู้ภูมิปัญญา จารีต ประเพณี ความเชื่อ ศิลปะดนตรีและการแสดง การขับร้อง หรือวัตถุสิ่งของที่ ประดิษฐ์ขึ้นด้วยภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ทั้งนี้มรดกภูมิปัญญาที่จับต้องไม่ได้ จะเป็นตัวแปรหลักคือองค์ความรู้ที่ก่อให้เกิดมรดกวัฒนธรรมด้านต่างๆ ซึ่งในพื้นที่ อำเภอขุนยวมพบว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของอำเภอขุนยวมมีความ หลากหลายซึ่งถ่ายทอดมาจนกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตซึ่งในกลุ่มนี้ สามารถจำแนกได้เป็นสองกลุ่มหลัก ได้แก่

กลุ่มแรก มรดกภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต เป็นรากฐานให้เกิด ปัจจัยสี่ของการดำรงชีวิตของมนุษย์อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และ ที่อยู่อาศัย ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็มีวิถีที่แตกต่างกันไปก่อให้เกิดวัฒนธรรมเฉพาะ กลุ่มที่เป็นเอกลักษณ์และบ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของแต่ละชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี ภายหลังจากการที่มีการผลักดันให้เกิดการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว จึง เริ่มมีการตระหนักถึงคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการสืบค้น

ฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองเพื่อนำมาใช้พัฒนาต่อยอดเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว



บรรยากาศภายในบ้านของชาวกะเหรี่ยงบ้านพะโท-พะแซ่

ดังกรณีตัวอย่างของการฟื้นฟูภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยงจากการลงพื้นที่ชุมชนท่องเที่ยวบ้านห้วยต้นนุ่น บ้านหัวแม่สุรินและกลุ่มทอผ้าชุมชนบ้านแม่ลาเกะ ได้ระบุถึงรูปแบบการแต่งกายของชาวกะเหรี่ยงโดยแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือการแต่งกายของผู้ชายทั้งแบบเก่าที่ใส่เป็นชุดแบบเสื้อสวมยาวถึงหน้าแข้งและแบบสมัยใหม่คือเสื้อแบบครึ่งตัวสีแดงลายทางสลับกับสีขาว เรียกว่า เซ-งร่อ การแต่งกายของผู้หญิงที่ยังไม่แต่งงานจะใส่ชุดสีขาวยาวถึงข้อเท้า มีการทอลายตรงอก และตีนเสื้อเรียกว่า เซวา หรือ เซบวา ส่วนผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะเปลี่ยนมานุ่งผ้าถุงสีแดงเรียกว่า หนี่ และใส่เสื้อครึ่งตัวสีดำ หรือสีเข้ม ประดับลูกเดือยหรือการทอลายตรงกลางตัว เรียกว่า เซซู รูปแบบการแต่งตัวนั้นจะเป็นแบบเดียวกัน มีความแตกต่างกันที่ลาย เพราะแต่ละท้องถิ่นก็จะมีลายเอกลักษณ์เป็นของตนเอง แล้วแต่ความนิยมของแต่ละท้องถิ่นชุดผ้าทอกะเหรี่ยงแบบประเพณีนั้นได้ถูกหยิบยกขึ้นมาใช้เป็นสินค้าที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว มีทั้งการออกแบบด้วยการย้อมด้วยสีเคมีตอบโจทยตลาดลูกค้าที่ชอบสีสันสดใสและราคาไม่สูงมาก ต่อมาได้มีการพัฒนาส่งเสริมให้หันมาเปลี่ยนแปลงรูปแบบการย้อมให้เป็นแบบโบราณคือการย้อมด้วยสีธรรมชาติ ตอบโจทยกลุ่มนักท่องเที่ยวหรือลูกค้าที่ต้องการความปลอดภัยจากสารเคมีและรักษ์

ธรรมชาติอีกทั้งยังได้ราคาที่สูงกว่าการย้อมด้วยสีเคมีถือเป็นตัวอย่างการเพิ่มมูลค่าสินค้าการท่องเที่ยวด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

กลุ่มที่สอง มรดกภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับศาสนาความเชื่อ เป็นกลุ่มที่ก่อให้เกิดจารีตประเพณีพิธีกรรมที่ส่งสมถายทอดกันสืบมาด้วยเป้าหมายที่มุ่งเน้นในเรื่องทางจิตวิญญาณ อาณิสย์ที่ส่งต่อไปยังภพภูมิที่ดีของตนเองในชีวิตหลังความตาย รูปแบบของประเพณีพิธีกรรมต่างๆที่พบในอำเภอขุนยวมนั้นมีความหลากหลายเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกลุ่มชาวไทใหญ่ซึ่งจะมีการจัดงานบุญหรืองานประเพณีตลอดทั้งปี ต่อมาได้มีการนำเสนอประเพณีและพิธีกรรมมาใช้เป็นสื่อเพื่อการท่องเที่ยวจึงได้จัดให้มีการทำปฏิทินการท่องเที่ยวที่ผนวกเอาประเพณีหรือพิธีกรรมของพื้นที่อำเภอขุนยวม มีการจัดงานประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ (ปฏิทินปี 2562) ดังนี้

ประเพณีมัดมือ

การมัดมือบ้านใหม่พัฒนา ตำบลแม่อุคอ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน บ้านใหม่พัฒนาเป็นหมู่บ้านชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งพิธีหรือประเพณีสำคัญของกะเหรี่ยงคือการมัดมือ เป็นพิธีหนึ่งที่สร้างขวัญกำลังใจให้กับชาวกะเหรี่ยง เพราะญาติที่อยู่ห่างไกลกันจะได้กลับมาพบกันและพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือสิ่งที่ประสบพบเจอกันมา การมัดมือนั้นเป็นเหมือนเครื่องรางที่จะช่วยดูแลรักษาผู้ที่เข้าร่วมพิธีให้อยู่ดีมีสุขและแคล้วคลาดปลอดภัยและเป็นการเรียกขวัญที่ตกหายกลับมาอยู่กับตนเอง ชาวกะเหรี่ยงจะทำพิธีมัดมือกันอยู่ 2 รอบ หลังจากการเลี้ยงผีในนาของตนเองก็ทำพิธีการมัดมือ ซึ่งบางครั้งลูกหลานที่อยู่ไกลๆอาจจะกลับมายังบ้านของตนเองและมาทำพิธีมัดมือเป็นการมัดมือกันเองภายในครอบครัว และมัดมือครั้งใหญ่ทั้งหมู่บ้านอีกหนึ่งรอบคือช่วงปีใหม่สงกรานต์ ในช่วงที่ลูกหลานนั้นกลับมายังบ้านของตนเองหรือบางครั้งอาจจะมัดมือช่วงที่ลูกหลานกลับมาเที่ยวปีใหม่เข้าสู่ศักราชใหม่ก็ได้ ก่อนการจัดงานมัดมือนั้นจะมีการต้มเหล้าก่อนวันงาน ข้าวที่นำมาต้มเหล้านั้นก็เป็นข้าวที่ได้จากผลผลิตนาของตนเอง จากการสัมภาษณ์กำนันถวิล ศิริเกษตร ได้กล่าวว่า ในวันที่ 11 ตุลาคม 2562 กำนันนั้นได้ทำการเลี้ยงผีเจ้าที่นา และในวันที่ 12 ตุลาคม 2562 ก็เป็นประเพณีมัดมือ

ในช่วงเช้าของวันที่ทำพิธีนั้นจะปลูกกันต้นตั้งแต่เช้าตี 5 เพื่อทำพิธีเรียกขวัญ ผู้ที่ทำพิธีเรียกขวัญคือผู้ที่สูงอายุที่สุดในบ้านนั้นๆ พอเรียกขวัญเสร็จแล้วก็

จะมีการฆ่าไก่ โดยฆ่าไก่พื้นบ้านที่เลี้ยงไว้ 2 ตัวและทำการต้มเพื่อประกอบอาหาร และจะนำไปกระทำในพิธี โดยจะจัดวางอาหารที่อยู่ในขันโตกทำพิธี มีดังนี้



ประเพณีมัดมือของชาวกะเหรี่ยง

ข้าวปุก (ข้าวนึ่งงา) ข้าวต้มมัดใช้ใบตองจึ่งห่อข้าวต้มกะเหรี่ยง ลาบและผัก กับต่างๆ แกงไก่ เหล้าต้ม ชุดกะเหรี่ยงใหม่ 1 ชุด น้ำเปล่า ฝ้ายมัดมือ ข้าวใส่ถาดและ ตรงกลางถาดนั้นจะมีถ้วยเล็กๆไว้สำหรับใส่น้ำเปล่า ขันโตกนั้นจะถูกยกขึ้นไปบนบ้าน และเริ่มทำพิธีในเวลา 09.00 น. โดยประมาณ ก่อนทำพิธีลูกๆหลานๆคนในครอบครัว จะต้องมานั่งล้อมวงโดยพร้อมกันสวมใส่ชุดกะเหรี่ยง โดยเรียงจากน้องไปหาพี่ พิธี นั้นเริ่มจากการแบ่งข้าวแกงใส่ถ้วยเล็กๆและนำขึ้นบูชาพระพุทธรูปที่อยู่ภายในบ้าน ผู้ที่สูงอายุที่สุดภายในบ้านจะเป็นผู้ที่ทำพิธี จะมีการเคาะถาดใส่ข้าว 3 - 4 ครั้ง เพื่อ เป็นการเรียกขวัญลูกหลานให้มายังที่ทำพิธี พอเสร็จแล้วจะมีการดึงฝ้ายมัดมือออกจากขันโตกสำหรับมัด 1 คน จะมีการนำฝ้ายมัดมือนั้นจุ่มในน้ำที่อยู่ในถ้วยตรงกลาง ถาดข้าว และนำฝ้ายนั้นสะบัดผ่านข้าว สะบัดผ่านแกง แล้วก็จะมัดมือ ผู้ที่จะได้ทำการ มัดมือก่อนนั้นก็จะต้องเป็นลูกคนเล็กสุดของบ้านจะได้ทำการมัดมือก่อน และระหว่างที่ ทำการมัดมือนั้นก็จะเป็นการกล่าวอวยพร เช่นขอให้มีความสุขแข็งแรง มีโชคมีลาภ แคล้วคลาดปลอดภัย เป็นต้น มัดมือจากน้องคนที่เล็กสุดไปหาพี่ใหญ่ที่สุด และถ้ามี ลูกหลานก็จะมัดพ่อแม่และมัดให้ลูก พอทำการมัดมือเสร็จทุกคนแล้ว จะเป็นการกิน เหล้าต้ม การกินเหล้าต้มนั้นเริ่มจากลูกที่เล็กสุดเช่นเดียวกัน ที่จะเป็นผู้ได้กินเหล้าต้ม ก่อนโดยมีการนำเหล้าต้มนั้นใส่จอกเหล้าและวนกันกินภายในวงจากน้องสู่พี่ เด็ก ทารกนั้นจะจิ้มเหล้าและแตะปากเท่านั้น การที่เริ่มกินเหล้าต้มจากลูกคนสุดท้ายวน

กันเองภายในวง แต่รอบสุดท้ายของแก้วต้องกลับมาหมดที่ยังน้องคนสุดท้ายต้อง เริ่มคนไหนก็ต้องจบที่คนนั้น จะกินเหล้ากันประมาณ 2 – 3 รอบ พอเป็นพิธี และเหลือเหล้าไว้กินในช่วงเย็นเพื่อเป็นการสังสรรค์ หลังจากนั้นก็จะกินอาหารที่อยู่นบนชั้นโดกอย่างละเอียดน้อยพอบ้างเป็นพิธีและยกขึ้นโดกข้าวแกงต่าง ๆ ลงมากินกันข้างล่างบ้าน ผู้ที่กลับมาบ้านและมาทำพิธี เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วจะต้องนอนที่บ้านของตน 1 คืน และในเช้าวันถัดมาก็ค่อยจะแยกย้ายกันกลับ แยกย้ายกันไปทำงานหรือเรียนดังเดิม¹⁸

ปอยอ่องจ๊อด

ปอยอ่องจ๊อด คืองานประเพณีอีกประเพณีหนึ่งของชาวไทใหญ่ ที่จัดขึ้นหลังเดือน 11 เสร็จสิ้นลงแล้ว ทำขึ้นเพื่อรับเสด็จพระพุทธเจ้า ครึ่งหนึ่งในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพระมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อครบ 3 เดือนจึงเสด็จกลับลงมายังโลกมนุษย์ซึ่งตรงกับวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ชาวไทใหญ่เชื่อว่า การบูชาพระพุทธเจ้านั้นจะทำให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุขและได้บุญกุศล จึงได้จำลองเหตุการณ์ในครั้งนั้นมาเป็นประเพณีออกพรรษา มีการประดับไฟหน้าบ้านด้วยไม้สน (ไม้เกียะ) เพื่อเป็นการรำลึกในสมัยพุทธกาล และในบางปีนั้นชาวบ้านก็จะรวมกลุ่มกันทำเป็นต้นใหญ่นำไปจุดถวายตามวัดต่างๆ ตามศาลเจ้าหลักเมือง เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เป็นประเพณีชาวอำเภอขุนยวม สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน¹⁹

สำหรับงานปอยอ่องจ๊อดนั้นจะมีการประดับประดาหน้าบ้าน การจุดไม้เกียะให้สว่างไสว ในงานจะมีการแห่ต้นเทียนหึ่ง และการแห่ต้นหอมอย่างสนุกสนาน จากการลงพื้นที่และสังเกตการณ์ตลอดทั้งการจัดงานในวัดม่วยต่อ บ้านขุนยวมนั้น มีการเตรียมงานตั้งแต่วันที่ 13 ตุลาคม-20 ตุลาคม 2562 โดยการเตรียมต้นเทียนหึ่ง ต้นหอม จักจำหึ่ง ทีหึ่ง หมอกหึ่ง โคมดินข้างหรือโคมสาย ต้นโคมทุกระต่ายหรือโคมดอกบัว ช่วยกันประดับประดาให้สวยงาม และเตรียมสวายดอก 1,000 สวายไว้สำหรับเป็นพุทธบูชา

ในคืนวันที่ 20 ตุลาคม มีการแสดงสมโภชต้นหอม มีการนิมนต์พระเทศน์บนต้นหอม ก่อนพระจะขึ้นเทศน์บนต้นหอมนั้น จะมีเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นจเรนำขึ้นขอศีลยื่นให้กับพระสงฆ์พระสงฆ์จะรับขึ้นขอศีล ภายในขึ้นขอศีลจะมี สวายดอกไม้ 6 สวายและรูปเทียน พระสงฆ์กราบก่อนที่จะขึ้นบนต้นหอม 3 ครั้ง พระสงฆ์จะเทศน์ในเรื่องของการทำบุญผ้ากฐินรวมถึงเทศน์ทานประวัติพุทธชาดกของต้นหอมพอพระสงฆ์เทศน์เสร็จก็จะมีการนำคั่วหลูหรือสังฆทานผ้าไตร 1 ชุด ดันเงิน 1 ดัน ถวาย

พระสงฆ์ที่เทศน์และพระสงฆ์ก่อนที่จะลงจากต้นหอมนั้นต้องกราบต้นหอมก่อน 3 ครั้งก่อนที่จะลงจากต้นหอม จระจะทำหน้าที่นำชาวบ้านกล่าวคำขอสุมา หลังจากพระเทศน์เสร็จแล้วก็จะมีการตีกลองกันยาวจากกลุ่มชาวบ้านบ้านนามนและเพื่อนรำกันอย่างสนุกสนาน



ปอยอ่องจ๊อด ปอยต้นหอม ณ วัดม่วยต่อ อำเภอขุนยวม

จากการสัมภาษณ์นายจอร์ยยะ อุปละ ปราชญ์ชุมชนด้านศิลปวัฒนธรรม ได้กล่าวว่า ในสมัยก่อนการจัดงานแห่ต้นเกี๊ยะ (แห่เทียนเหิง) ออกพรรษานั้นจัดเป็นงานใหญ่ขึ้นที่อำเภอขุนยวม มีการละเล่นต่างๆ จะมีหมู่บ้านต่างๆมาร่วมการแสดง เช่น หมู่บ้านแม่สุรินจะนำพญานาคอมแสงมาเล่นหรือแสดงให้ดู ลักษณะการเล่นคล้ายๆ การเชิดสิงโตของนครสวรรค์ เป็นการใช้เทียนไขล่อพญานาคเพื่อให้พญานาคนั้นอมแสงเทียน เรียกว่านาคอมแสง มีการแสดงรำนกกิงกะหฺร่า การแสดงรำโตจากหมู่บ้านต่างๆ เช่น บ้านเมืองปอน บ้านต่อแพ ที่มาร่วมงานในอำเภอขุนยวม เป็นการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในงานวัดออกพรรษาที่นำการแสดงต่างๆนั้นมาแสดงออกถึงศิลปะพลวัติและความสามารถของตนเอง การรำนกกรำโตนั้น ในสมัยพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จลงมายังโลกมนุษย์สัตว์ป่าในหิมพานต์ก็ต่างมีความยินดีปรีดาออกมาพ้อนรำเป็นการต้อนรับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีทั้งโตและนกกิงกะหฺร่า ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสัตว์ป่าในหิมพานต์ที่เป็นสัตว์ผสมของสัตว์ต่างๆรวมกัน และมีการรวมตัวกันจัดทำต้นเกี๊ยะต้นใหญ่นั้นโดยคณะศรัทธาของแต่ละวัด ในบางปีนั้นอาจจะม

เจ้าภาพที่จะรับเป็นเจ้าภาพในการทำต้นเกียะตันใหญ่ แต่ก็ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านที่ต้องไปช่วยกันตัดต้นเกียะตันใหญ่ ตั้งแต่การไปหาต้นเกียะการจักเกียะเป็นซี่เล็กๆ ต้นเกียะนั้นก็จะเอาเฉพาะต้นเกียะที่ล้มตายแล้วเท่านั้น เพราะจะมีความมันและติดไฟง่ายกว่าต้นที่ยังหนุ่มอยู่ เมื่อก่อนถ้าทำต้นเกียะที่วัดม่วยต่อก็จะแห่แบกหามลงไปยังศาลเจ้าหลักเมือง และวนกลับขึ้นมายังวัดม่วยต่ออีกครั้ง นอกจากนี้ตามหน้าบ้านเรือนก็จะมีการปูเสื่อเป็นการต้อนรับ มีน้ำชาตั้งไว้หน้าบ้าน มีการเอ็ดความ (คล้ายกับการขับซอของคนไทยวน) ไปนั่งเอ็ดความหน้าบ้านของชาวบ้าน ที่ปูเสื่อต้อนรับ²⁰ ลักษณะการเอ็ดความนั้นจะเป็นการเกี้ยวพาราสี ในสมัยก่อนนั้นคู่บ่าวสาวจะมีโอกาสได้เจอกันเฉพาะงานประเพณีงานบุญเท่านั้น

นอกจากวัดม่วยต่อแล้วยังมีวัดเมืองปอนที่มีการจัดงานประเพณีปอยอ่องจ้อตเซกัน จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์ เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2562 ชาวบ้านช่วยกันทำงานโดยการแบ่งเป็นฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย ฝ่ายชายจะทำต้นเกียะตันใหญ่และต้นเกียะตันเล็ก ฝ่ายหญิงทำต้นเทียนเหิง ทีเหิง จักจำเหิง และต้นโคมดอกบัว โคมหาบ โคมสาย เมื่อถึงวันงาน วันที่ 27 ตุลาคม 2562 มีการแห่ขบวนของต้นเทียนเหิงและเครื่องสักการะต่างๆ อย่างสวยงาม รูปแบบการเดินของขบวนของบ้านเมืองปอนนั้นมีการเดินตั้งแต่วัดลงไปยังท้ายหมู่บ้านและอ้อมขึ้นยังวัดเมืองปอน ชาวบ้านทั้งสองฟากฝั่งถนนจะถือขันและของข้าวช้าวตอก ออกมาเ็นรอต้อนรับขบวนหน้าบ้าน และเมื่อได้ยื่นกังสตาตาร (จีเจ) พอผู้ถือขันในขบวนผ่านมาถึง ก็จะมีการร่วมสมทบทุนร่วมบุญในการทำงาน มีการโปรยข้าวตอกไปยังต้นเทียนเหิงและต้นเครื่องสักการะต่างๆ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงการเคารพบูชาต้นเครื่องสักการะต่างๆ เพราะว่เครื่องต่างๆนี้ใช้บูชาทางพระพุทธศาสนา

ตลอดทั้งขบวนมีทั้งเยาวชน และกลุ่มผู้สูงอายุเดินในขบวนร่วมด้วย ฝ่ายชายจะตีกังสตาตาร ถือขันสรงร่วมทำบุญ และมีการตีกลองกันยาว และตามด้วยกลุ่มของสตรีหามต้นเทียนเหิงและต้นเครื่องสักการะต่างๆ โคมหาบ และปิดท้ายขบวนด้วยกลองกันยาว ให้ความสนุกและรื่นเริง ชาวบ้านเมืองปอนมีการจุดต้นเกียะตันเล็กทั้ง 2 ฟากฝั่งของถนนที่ขบวนผ่านและบ้านอื่นๆจุดเพื่อให้เกิดแสงสว่างตามท้องถนน หน้าบ้านของตนเอง และเมื่อขบวนนั้นมาถึงยังบริเวณวัดก็จะนำต้นเทียนเหิงและต้นเครื่องสักการะต่างขึ้นมายังบนศาลาวัด และนำต้นต่างๆไปตั้งตรงหน้าพระสงฆ์ พระสงฆ์มีการรับถวายต้นเครื่องสักการะต่างๆ รวมถึงรับถวายต้นผ้าป่า และมีการแสดงจากกลุ่มแม่บ้านบ้านเมืองปอน และการแสดงของหมู่บ้านต่างๆที่นำต้นผ้าป่ามา

ถวายภายในงาน ทั้งนี้การจัดงานเพื่อเป็นการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่ยังคงสืบทอดกันมาอย่างช้านาน

นอกจากจะมีการแห่เทียนหึ่งและต้นหอมแล้ว ยังมีประเพณีอีกอย่างหนึ่งคือ ประเพณีการออกหว่าหรือวันออกพรรษาของชาวไทใหญ่ การออกหว่าของชาวไทใหญ่คือการสร้างจองพาราหรือปราสาทไว้ที่บ้านของตนเอง โดยจะเริ่มทำหรือบูชาจองพารานี้ตั้งแต่ 14 ค่ำเดือน 11 แล้วบูชาจนครบ 7 วัน แล้วจึงหรือถอนจองพาราไปทิ้ง จองพารานิยมจัดทำขึ้นมี 4 แบบคือ จองผาसान จองปักต่าน จองค่อ และจองยอด

การทำจองพาราเป็นงานที่ต้องใช้ความรู้ความชำนาญหลายด้านทั้งการเลาไม้ไฟ การกำหนดสัดส่วนโครงสร้างการใช้วัสดุอุปกรณ์การออกแบบลวดลายและเจาะลวดลายต่างๆ ทุกบ้านจะทำจองพาราประดับหน้าบ้านของตนเอง เพราะถือว่าเป็นประเพณีที่ชาวไทใหญ่ ปฏิบัติและยึดถือกันมาช้านานแล้ว

ประเพณีแสนหอม (ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย)

ประเพณีแสนหอมเป็นประเพณีของชาวไทใหญ่ คือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งชาวไทใหญ่จะทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย 2 ครั้ง คือ การแสนหอมใจขาดและการชองโก่จา แสนหอมจอมใจขาดเป็นการทำพิธีในวันฉาปนกิจศพเลยก็ได้ หรือทำหลังจากนั้น 7 วันก็แล้วแต่ฐานะของผู้ตาย ส่วนแสนหอมโก่จานั้นจะทำเป็นครั้งที่ 2 ระหว่างวันขึ้น 1 ค่ำถึง วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ของปีที่ตาย หากตายระหว่างเดือน 11 จะเลื่อนการแสนหอมโก่จาไปทำในปีถัดไป เมื่อแสนหอมโก่จาเสร็จแล้วถือว่าได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่เสียชีวิตครบถ้วนแล้ว

ก่อนการเริ่มประเพณีนั้น จะต้องมีการอันเชิญวิญญาณของผู้ตายจากป่าช้าให้กลับมานอนที่บ้าน 1 คืนก่อน จากนั้นในวันแสนหอมจะมีการถวายหนังสือที่เรียกว่า ลิกชูตะ ซึ่งใช้อ่านในงานศพหรืองานแสนหอมแล้วนำถวายวัด เชื่อกันว่าลิกชูตะนี้จะมีอานิสงส์ช่วยให้ผู้ตายรอดพ้นจากการไปเกิดเป็นเปรตหรือตกรกได้ นอกจากนี้ ยังมีข้าวของ เครื่องใช้ต่างๆ แล้วแต่ญาติจะอุทิศให้ ที่ขาดไม่ได้ คือการถวายตำข่อนหรือตุ๋งกระด้างให้แก่ผู้ตายการถวายตำข่อนนั้น มีความเชื่อมาจาก ตำนานแม่กาเผือก ซึ่งแม่กาเผือกตัวนี้มีไข่ 5 ฟอง วันหนึ่งเกิดมีพายุ ทำให้ไข่ตกลงไปในแม่น้ำ และมีสัตว์ต่างๆ เก็บไข่ขึ้นไปฟัก ส่วนแม่กานั้นได้บินตามหาลูกจนตกลงมาตายบนหาดทราย จนเมื่อโตขึ้น ทั้ง 5 กลับมาเจอกันอีกครั้ง เลยต่างสร้างศาลเพียงตาขึ้นเพื่อที่จะได้พบแม่

แต่ไม่เป็นผล จึงนำศาลมารวมกันแล้วมีเทวดามาแสดงตัวเป็นแม่กาเผือก บอกให้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ และเป็นต้นเหตุของการทำตำข่อนทำบุญให้กับแม่กาเผือก และยึดถือเป็นทำการบุญให้กับผู้ที่เสียชีวิตโดยจะมีการทำตำข่อนนั้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่เสียชีวิต²¹



หนังสือลี้กุตตะและของที่ใช้ในประเพณีแสนหอม

การทำตำข่อนสามารถทำได้ทั้งแบบมีฐานตั้งพื้นและแบบแขวนกับเสา สามารถเคลื่อนไหวได้ วัสดุที่ใช้ทำตำข่อนมีทั้งใบไม้ ผ้า กระดาษ และสังกะสี ซึ่งมีขนาดต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะของผู้ที่อุทิศให้ตำข่อนที่จัดทำในปัจจุบันมีดังนี้

1. ตำข่อนคำใช้กับเจ้าอาวาสหรือพ่อค้าบดีผู้มั่งคั่งจะทำด้วยไม้ กระดาษสังกะสี มีขนาดใหญ่มีความประณีตวิจิตรพิสดาร
2. ตำข่อนกล่องธรรมดาใช้กับผู้ที่มีฐานะปานกลางและยากจนจนมีขนาดเล็ก
3. ตำข่อนว่างข้างมีลักษณะกลมยาวคล้ายวงข้างมีแฉกวงแหวนทำด้วยไม้ ไม้มักจะทำเป็นร่องประดับด้วยผ้าหรือกระดาษสีต่างๆมักใช้กับบุคคลทั่วไป
4. ตุงนางผานเป็นตุงเล็กๆประดับอยู่ที่ส่วนปลายของข้อที่แบ่งตัวตำข่อนเป็นตำข่อนที่ทำให้คนทุกข์ยากเป็นการแผ่เมตตาให้กับคนยากคนจนที่ไม่มีญาติให้ได้รับผลบุญ

5. ตุงเหล็กตุงต่องเป็นตุงที่อุทิศให้ผู้เสียชีวิตจากอุบัติเหตุบางที่เรียกว่า ตุงเรือ เพราะทำด้วยไม้แกะสลักเป็นรูปเรือมีตำxonอยู่ในเรือ

ประเพณีกัณฑ์

กัณฑ์คือประเพณีขอขมาหรือการแสดงคารวะต่อผู้ใหญ่ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวไทใหญ่นับถือ ใน 1 ปีจะมีการจัดประเพณีนี้ 2 ครั้งในเดือน 5 หรือ เมษายนและเดือน 11 หรือ ตุลาคม โดยการนำควัหลู่ หรือเครื่องไทยทาน ซึ่งประกอบด้วยสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ พร้อมด้วยพานข้าวตอกดอกไม้รูปเทียนไปขอขมาบิดามารดา ขอขมาวัด และขอขมาเจ้าเมือง ประเพณีของแต่ละหมู่บ้านแตกต่างกันออกไป หมู่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 หมู่บ้าน นั่นคือ บ้านต่อแพ บ้านเมืองปอนและบ้านขุนยวม

การจัดงานประเพณีที่บ้านต่อแพนั้น จัดขึ้นในวันที่ 15 ตุลาคม 2562 โดยการไปกัณฑ์พ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือนั้นจะมีการเตรียมพานสวดยดอกไม้รูปเทียนข้าวตอก ควัหลู่ (เครื่องไทยทาน) ไปหาผู้ที่จะกัณฑ์ เมื่อไปยังบ้านที่ผู้ใหญ่ที่ทำการกัณฑ์ก็นำสวดยดอกไม้ข้าวตอกรูปเทียน ใส่ลงในขันของผู้ใหญ่ที่จะกัณฑ์ หลังจากนั้นก็จะยกควัหลู่ (เครื่องไทยทาน) ให้กับผู้ใหญ่ที่จะกัณฑ์ขอ ผู้ใหญ่จะรับควัหลู่และมีการอวยพรจากผู้ใหญ่ การกล่าวอวยพรนั้นจะเป็นการกล่าวถึงการขอขมา กล่าวถึงในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาถ้าได้มีการกระทำที่ไม่เหมาะสมทั้งต่อหน้าและลับหลังก็จะขอยกโทษให้ และกล่าวอวยพรให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง อยู่เย็นเป็นสุข ขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์มารักษาคู่มือครอง และขอบคุณลูกหลานที่มาขอขมา เป็นการแสดงออกถึงการเคารพอ่อนน้อมถ่อมตนต่อญาติผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือ²²

ส่วนบ้านเมืองปอน จัดงานประเพณีกัณฑ์ต่อจง และกัณฑ์เจ้าเมือง การกัณฑ์ต่อจงนั้น หมายถึง การขอขมาวัด จัดขึ้นในวันที่ 23 ตุลาคม 2562 ซึ่งชาวบ้านนั้นจะนำข้าวตอกและสวดยดอกไม้ใส่ในสลุ่มายังวัด สวดยดอกไม้และข้าวตอกนั้นจะนำไปใส่ในขันแก้วทั้ง 3 และนำสวดยดอกไม้ใส่ในขันและขันนั้นก็จะนำไปปางพระสงฆ์คือการขอให้พระสงฆ์อยู่ต่อไปในผ้าเหลืองไม่ให้ลาสิกขา หรือเรียกว่าสัญญาใจ มีผู้ทำหน้าที่นำขอขมาคือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นจเร (พ่อหนานของวัด) จะเป็นผู้นำชาวบ้านขอขมาพระสงฆ์แล้วก็จะนำขันตอกนั้นยกประเคนให้กับพระสงฆ์เพื่อเป็นการปางพระสงฆ์ ถ้าพระสงฆ์นั้นรับก็แสดงว่าจะอยู่ในผ้าเหลืองต่อและจะไม่ลาสิกขา แต่ถ้าไม่รับก็แสดงว่าจะลาสิกขา มีการถวายควัหลู่ (สังฆทาน) การทำประเพณีกัณฑ์ต่อจงนี้เป็นการแสดงออกถึงการขอขมาสิ่งที่ได้กระทำผิดต่อทางพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์

ประเพณีก้นตอเจ้าเมือง คือ การขอขมาเจ้าบ้านเจ้าเมือง จากการสังเกตุการณ์ เมื่อชาวบ้านทำพิธีก้นตอจอง (ขอขมาวัด) เสร็จแล้วก็นำน้ำขมิ้นส้มป่อยออกมาข้างนอกวัดมายังบริเวณศาลเจ้าเมืองปอนซึ่งอยู่เขตข้างนอกของกำแพงวัด ชาวบ้านมีการนำน้ำขมิ้นส้มป่อยของตนนั้นไปวางไว้ที่หน้าไต้หน้าศาลเจ้า มีการใส่สวดดอกในชั้นทั้ง 3 ชั้น และมีชั้นร่วมทำบุญที่ชาวบ้านสามารถร่วมทำบุญสมทบทุนภายในงาน และมานั่งเรียงรายรอหน้าศาลเจ้าเพื่อให้ร่างทรงนั้นประทับทรงผู้ที่เป็ร่างทรงนั้นจะสวมเสื้อผ้าสีแดง สีขาวหรือสีพื้น มีการพ้อนรำ โดยมิดนตรีพื้นเมืองล้านนาบรรเลง ก่อนที่ร่างทรงนั้นกระโดดขึ้นบนหอ จากนั้นจะมีการเสกน้ำมันต์เพื่อให้คนที่ไปร่วมงานนำไปอาบ และรับขันที่ได้จัดเตรียมไว้ เมื่อเจ้าพ่อก็รับขัน และรับคัวหลู้ (เครื่องถวายทาน) เป็นการแสดงออกถึงการขอขมา สิ่งที่ได้กระทำผิดลงไป โดยที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ เป็นการแสดงออกถึงการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นที่คอยปกป้องรักษาบ้านเมืองปอน หลังจากนั้นเจ้าพ่อก็จะให้พรกับลูกหลานที่มาร่วมพิธีให้อยู่เย็นเป็นสุข และกล่าวเตือนสติของชาวบ้านเมืองปอน พอมาถึงทรงออกจากการประทับทรงแล้วก็นำน้ำขมิ้นส้มป่อยนั้นลูบหน้าและลูบหัว และทำการสวดมนต์ไหว้พระก่อนที่จะลงจากหอที่ประทับทรง²³

วัดขุม บ้านขุนยวมนั้นเป็นวัดหนึ่งที่มีการจัดงานประเพณีก้นตอจอง หรือ การขอขมาวัด จัดขึ้นในวันที่ 27 ตุลาคม 2562 มีการนิมนต์พระสงฆ์ในบ้านขุนยวมมาเพื่อทำการทำพิธีก้นตอ ในการก้นตอจองนั้นชาวบ้านจะนำเครื่องปืเจจอง หมายถึงข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ เช่นข้าวสาร น้ำปลา เกลือ ขอส ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆมารวมกัน บนศาลาวัดที่จัดงานเพื่อที่จะทำการถวายพระ จากนั้นจะมีการถวายขันข้าวตอกดอกไม้โดยจเร ถ้าพระสงฆ์รับขันข้าวตอกดอกไม้จากจเร ก็แสดงว่าพระสงฆ์นั้นจะอยู่ในผ้ากาสาวพัตร์ต่อไปโดยไม่ลาสิกขา ภาษาไทใหญ่เรียกว่าการปาง (ปางหมายถึงการขอ ขอให้พระสงฆ์อยู่ต่อ) จนกว่าจะถึงการก้นตอจองอีก 1 ครั้ง ประเพณีดังกล่าวจึงเหมือนพิธีการขอขมาเป็นการแสดงออกถึงความเคารพในพระพุทธศาสนาการอ่อนน้อมถ่อมตนและแสดงออกถึงการขอขมาสิ่งที่ได้กระทำผิดพลาดไป ทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจที่ได้กระทำต่อ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์²⁴

ประเพณี ปอยหมั่งกะป่าหรือประเพณีเขาวงกต

ประเพณีหมั่งกะป่าหรือประเพณีเขาวงกต เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวไทใหญ่ในอำเภอขุนยวม ซึ่งหมู่บ้านไทใหญ่ทุกหมู่บ้านมีประเพณีนี้ ได้แก่ วัดม่วยตอ วัด

ต่อแพ วัดเมืองปอน และวัดแม่สุรินทร์ จัดขึ้นในช่วง 15 ค่ำเดือน 12 ของทุกปี เพื่อเป็นการจำลองเขาวงกตที่มนุษย์หรือคนธรรมดาเข้าไปไม่ได้ ซึ่งเขาวงกตนั้นคือสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระเวสสันดรหลังจากที่พระเวสสันดรประทานช้างปัจจัยนาครให้ชาวลิงคราษและถูกเนรเทศออกจากพระราชวัง²⁵



ประเพณีปอยหม้งกะป้าหรือเขาวงกต วัดม่วยต่อ

จากการลงพื้นที่ พบว่ามีการงานอย่างยิ่งใหญ่ และเริ่มจัดเตรียมงานตั้งแต่ 24 ตุลาคม - 6 พฤศจิกายน ปี 2562 ตั้งแต่การเริ่มขึ้นโครงทำจองพาราหรือปราสาท การทำที่แขมหรือเครื่องสูง การทำเขาวงกต การประดับประดาตกแต่งให้สวยงามและมีการสร้างแพให้กับพระอุปคุต เพื่อให้พระอุปคุตนั้นปกป้องรักษางานให้เรียบร้อยและผ่านไปด้วยดี ในช่วงวันที่ 7-10 พฤศจิกายน มีการตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งทุกเช้า ตอนเย็นมีการขายรูปเทียนดอกไม้เพื่อบูชาเขาวงกต ในวันที่ 10 พฤศจิกายน หลังจากตักบาตรเสร็จแล้วมีการเตรียมต้นจองพาราล้างต้นสลาภภัทร ภายในมีของใช้ต่างๆ ของพระสงฆ์ เช่น สบู่ ยาสีฟัน สมุด ดินสอ วันที่ 11 พฤศจิกายน มีการตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งในช่วงเช้า พอตักบาตรเสร็จก็จะมีการขอลีกระหว่างรอขบวนแห่ผ้าสา่งกาน (แห่ต้นผ้าจีวรกาล) ซึ่งจะแห่ไปยังสถานที่ต่างๆ และเข้ามายังวัด วันที่ 11 พฤศจิกายน 2562 มีการตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งในช่วงเช้า พอเสร็จจากการตักบาตรแล้วก็จะเป็นพิธีงานบุญบนวัดหรือการขอลีกระหว่างรอขบวนแห่ผ้าสา่งกาน ผ้าห่มเจดีย์ ผ้าพระอุปคุต และถวายต้นเจ้าพารา ถวายเขาวงกต ก็จะนำผ้าห่มเจดีย์ไปห่มเจดีย์และพระพุทธรูปต่างๆภายในวัด และผ้าจีวรพระสงฆ์ก็จะเก็บไว้

หม่มเป็นจิ๋วร ก็จะเป็นอันเสร็จพิธี หลังจากเสร็จพิธีต่างๆ ก็จะมีการอาราธนาพระอุปคุต กลับสู่มหาสมุทรตามความเชื่อ

จากการลงพื้นที่นั้น พบว่าในการจัดงานของแต่ละวัดนั้น มีคติเกี่ยวกับเขาวงกตที่แตกต่างกันออกไปแบ่งออกเป็น 3 แบบ คือ แบบแรก คือแบบปราสาท 5 หลัง พบที่วัดม่วยต้อบ้านขุนยวม ซึ่งปราสาททั้ง 5 หลังนั้นหมายถึง การจำลองขึ้นแทน ปราสาทบำเพ็ญเพียรของพระเวชสังคร และสระน้ำทั้ง 4 ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 5 หลัง จึงได้ใช้นามของพระเจ้าทั้ง 5 พระองค์แทน มีนามดังต่อไปนี้ หลังที่ 1 พระกกสันโท (กอกกะสัน) หลังที่ 2 พระโกนาคมน์ (กอนะกุง) หลังที่ 3 พระกัสสปะ (กัสสะปะ) หลังที่ 4 พระโคตรมะ (กอต๊ะมะ) หลังที่ 5 พระศรีอริยเมตไตร (อะริยะมิตเต)²⁶

แบบที่ 2 มีการวางผังเป็นปราสาทอยู่ 8 หลัง และมีเจดีย์ประธานของวัดเป็นจุดศูนย์กลาง พบที่วัดต้อแพ แต่ไม่ได้สร้างเป็นเขาวงกตเหมือนวัดม่วยต้อ เพียงแต่สร้างเป็นกำแพงแก้วล้อมรอบเจดีย์เท่านั้น ปราสาททั้ง 8 หลัง มีคติมาจากการจำลองวิหาร 8 หลัง ที่เศรษฐีในสมัยพุทธกาลสร้างถวายแก่พระพุทธเจ้า มีชื่อดังนี้ หลังที่ 1 ชื่อเชตุวรรณ์มหาวิหาร หลังที่ 2 ชื่อบุบผารามมหาวิหาร หลังที่ 3 ชื่อเวฬุวรรณ์มหาวิหาร หลังที่ 4 ชื่อมทวารวรรณ์มหาวิหาร หลังที่ 5 ชื่อเมกกะทายะวรรณ์มหาวิหาร หลังที่ 6 ชื่อกัณฐการมหาวิหาร หลังที่ 7 ชื่อกุสินารามมหาวิหาร หลังที่ 8 ชื่อนิโครธารามมหาวิหาร²⁷

อีกรูปแบบหนึ่ง เป็นการสร้างเขาวงกตที่มีปราสาททั้งหมด 9 หลัง พบที่วัดเมืองปอน มีคติการสร้างที่คล้ายกับวัดม่วยต้อและวัดต้อแพ คติของการสร้างปราสาทนั้นคือ ปราสาทที่เศรษฐีในสมัยพุทธกาลสร้างถวายแก่พระพุทธเจ้าเหมือนกับวัดต้อแพ แต่มีปราสาทเพิ่มขึ้นมาตรงศูนย์กลางเขาวงกตอีกหนึ่งหลัง มีการสร้างเขาวงกตล้อมรอบปราสาทที่เป็นศูนย์กลางด้วย นอกจากนี้คติเขาวงกตของวัดต้อแพและวัดเมืองปอนยังคล้ายกับการสร้างแบบผังทักษา ซึ่งผังทักษาคือ ระบบผังจักรราศีของดาวนพเคราะห์ตามแบบโบราณ ซึ่งจะนับเรียงไปด้านขวาหรือตามเข็มนาฬิกา รวมทั้งหมด 9 ช่องซึ่งอีกนัยหนึ่งคือการจำลองผังจักรวาลในอุดมคติของพุทธศาสนาโดยมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลางจักรวาล ลำดับชั้นสูงขึ้นไปถึงชั้นพรหม อรูปพรหมและปลายทางสูงสุดคือแดนแห่งพระนิพพาน

ประเพณีรับขวัญบัวตอง ทุ่งบัวตอง ตำบลแม่อุคอ อำเภอนายม จังหวัด แม่ฮ่องสอน

ประเพณีรับขวัญบัวตองเป็นประเพณีที่จัดทำขึ้นในทุกๆ ปีโดยการจัดงานดังกล่าว พิธีเปิดทุ่งบัวตองบานบนดอยแม่อุคอนั้น จัดงานโดยองค์การบริหารส่วนตำบลแม่อุคอ ปีนี้จัดในวันที่ 8 พฤศจิกายน 2562 เพื่อเป็นการเรียกขวัญดอกบัวตองเพื่อให้กลับมาอยู่ยังทุ่งบัวตอง เช่นเดียวกับการรับขวัญคน เป็นความเชื่อที่ว่าบัวตองนั้นเป็นดอกไม้สวรรค์ที่ออกดอกแค่เพียงปีละ 1 ครั้ง โดยการทำพิธีรับขวัญดอกบัวตองในปีนั้นๆ เป็นการทำให้พิธีรับขวัญดอกบัวตองแบบชาวกะเหรี่ยง ภายในการทำพิธีจะมีการตั้งหิ้งเพื่อทำการบูชา เพื่อทำพิธีเรียกขวัญบัวตองภาษากะเหรี่ยงเรียกว่า “ปู้จ้อโซ” ด้านบนหิ้งทำพิธินั้นจะมีเครื่องต่างๆ คือ น้ำหวาน ขนมแกล้มดอกไม้สด ดอกจำนวน 1 คู่ ที่จุดเทียน และกระถางธูป มีการห้อยพวงมาลัย 7 สีทั้ง 4 เสาของหิ้งที่ใช้ทำพิธี การทำพิธินั้นเริ่มจากผู้ที่ทำพิธี หรือพ่อหมอผู้ที่มีบุคคลเคารพนับถือในหมู่บ้านจะเป็นผู้ที่ทำพิธินี้ โดยมีการจุดธูปเทียนและไหว้กล่าวเป็นภาษากะเหรี่ยง



รับขวัญดอกบัวตอง ทุ่งบัวตอง ตำบลแม่อุคอ ตามแบบพิธีกรรมชาวกะเหรี่ยง

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่ทำพิธินั้นกล่าวว่า การทำพิธินี้เป็นการทำพิธีการรับขวัญดอกบัวตองซึ่งจะทำเหมือนกับการรับขวัญชาวบ้านทั่วไปของชาวกะเหรี่ยง เป็นการเชิญขวัญดอกบัวตองมาอยู่ยังทุ่งบัวตอง และขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าป่าเจ้าเขาที่อยู่

บนดอยทุ่งบัวตองแห่งนี้มาปกป้องรักษาคุ้มครองทุ่งบัวตอง และมาคอยปกป้องรักษา คุ้มครองนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวยังทุ่งบัวตองแห่งนี้ ตลอดจนถึงการเดินทางมาและ เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ²⁸ โดยในแต่ละปี จะมีการเปิดพิธีและการรับขวัญดอกบัวตองที่แตกต่างกัน เพราะในอำเภอยุวมันมีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ จึงมีการทำพิธีรับขวัญของดอกบัวตองที่แตกต่างกันออกไป เพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ นั้นผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำในแต่ละปี แต่ว่าความหมายของการรับขวัญดอกบัวตองนั้นก็ยังคงมีความหมายที่เหมือนกัน เป็นการรับขวัญดอกบัวตองที่ออกปีละหนึ่ง ครั้ง และขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มาปกป้องรักษาคุ้มครองนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวยังทุ่งบัวตอง คงเดิม²⁹

ประเพณีปีใหม่ม้ง

ปีใหม่ม้งโบราณนั้นกำหนดจัดขึ้นในวัน 1 ค่ำเดือนที่ 1 หรือขึ้น 1 ค่ำเดือน 2 หรืออาจจะยืดหยุ่นออกไปก็ได้ในกรณีที่เก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรยังไม่แล้วเสร็จ โดยเฉพาะข้าว และปีใหม่ม้งในประเทศไทยนั้นมักจะจัดขึ้น 1 ค่ำเดือนที่ 2 ปีใหม่ม้ง ในจีนจะจัดตรงกับตรุษจีน ในวันแรม 15 ค่ำ เดือนที่ 1 ในวันที่ 25 ธันวาคม 2562 ที่ผ่านมามีการทำพิธีเรียกขวัญในบ้านของชนเผ่าม้งทุกหลังคาเรือน ที่นับถือศาสนาพุทธ มีการต้มไก่และไข่ไก่เท่ากับจำนวนสมาชิกภายในครอบครัว มีการเลี้ยงเหล้าประกอบ ในการเรียกขวัญ และการเชิญผู้เฒ่าผู้แก่ผู้สูงอายุที่เคารพนับถือในเครือญาติ มาทำพิธีเรียกขวัญ เมื่อพิธีเรียกขวัญเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะรับประทานอาหารกันภายในเครือญาติ ในวันขึ้น 1 ค่ำ จะมีการไปทำบุญเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วโดยเอาของกินไปเซ่นไหว้ เช่น ไก่ขาว ไปเซ่นไหว้สุสานของบรรพบุรุษหรือว่าพ่อแม่

ในวันขึ้น 2 ค่ำ มีการขอขมาผู้หลักผู้ใหญ่ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือและผู้ใหญ่ก็จะอวยพรให้กับผู้ที่ไปขอขมา ส่วนมากแล้วระหว่างขึ้น 1 ค่ำจนถึง 5 ค่ำ จะมีการจัดงานปีใหม่ม้งโดยภายในงานจะมีการโยนลูกช่วงในสนามเตรียมงานขึ้น 4 ค่ำ เพื่อจัดเตรียมรอนปีนี้ในงานปีใหม่ม้งซึ่งในปีนั้นจัดขึ้นที่สนามกีฬาบ้านปางตอง บ้านปางตอง ตำบลแม่ฮ่อ อำเภอยุวมัน จังหวัดแม่ฮ่องสอน จัดขึ้นในวันที่ 30 ธันวาคม 2562 จะมีหมู่บ้านต่างๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมาร่วมงานด้วย

ภายในงานจะมีกิจกรรมต่างๆ ที่ชาวม้งจากหมู่บ้านอื่นๆ จะมาทำร่วมกัน ได้แก่ การโยนลูกช่วงม้ง ซึ่งทำมาจากไม้ ใช้เชือกพันกับไม้ แล้วสลัดลูกช่วงให้หลุดจากเชือก หากลูกช่วงใครหยุดก่อน ถือว่าเป็นผู้แพ้ การโยนลูกช่วง ถือเป็นกิจกรรมสานสัมพันธ์ที่ทำให้ผู้หญิงกับผู้ชายได้มาพบปะพูดคุยกัน โดยการโยนลูกช่วงไปมา ลูกช่วง

นั้นมีลักษณะกลมๆ ทำมาจากผ้าฝ้ายและมีเศษฝ้ายขัดข้างใน นอกจากนี้แล้ว ยังมีการแข่งยิงหน้าไม้ การตีแบดมินตัน การแข่งหาบน้ำ การแข่งขันร้องเพลงโบราณ และการแสดงต่างๆของชาวม้ง ในสมัยก่อน ชาวม้งจะมีการดูดสาวเกิดขึ้นจำนวนมาก การดูดสาวคือการที่ฝ่ายชาย ชอบฝ่ายหญิง แล้วชักชวนเพื่อนของตนไปดูดฝ่ายหญิงมาไว้ที่บ้านของตน เมื่อครบ 3 วันจะมีการไปสู่ขอฝ่ายหญิงที่บ้านตามประเพณี ถ้าฝ่ายผู้หญิงยอมก็จะมีการจัดงานแต่งงานขึ้น



พิธีเปิดงานปีใหม่ม้ง นายกองการบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

วันคริสต์มาส

การจัดงานคริสต์มาสนั้น เป็นการจัดงานเพื่อสรรเสริญพระเจ้า ขอขอบคุณพระเจ้าที่ทรงให้ความรัก พระเป็นผู้ที่ไถ่บาป และเฉลิมความยินดีจากความหลุดพ้นจากบาป ศาสนาคริสต์นั้นแบ่งออกเป็น 2 นิกาย คือโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ ซึ่งจัดขึ้นในช่วงปลายเดือนธันวาคม สำหรับพิธีในการจัดงานนั้นจะจัดแบบนิกายของตนเอง จากการลงพื้นที่พบว่า มีการจัดงานคริสต์มาส 2 บ้าน คือ งานคริสต์มาสนิกายคาทอลิกที่บ้านแม่ซอ ตำบลเมืองปอน และงานคริสต์มาสชาวม้ง นิกายโปรเตสแตนต์ จัดที่ป้อมกวิทยาทรายมูล ตำบลขุนยวม สำหรับการจัดงานคริสต์มาสของนิกายโรมันคาทอลิกนั้น งานจัดขึ้นระหว่างวันที่ 21 - 22 ธันวาคม 2562 การจัดงานคริสต์มาสนั้นภายในอำเภอขุนยวมจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันในแต่ละปีในการจัด

และรับเป็นเจ้าภาพ ซึ่งงานคริสต์มาสในปีนี้ได้จัดขึ้น ณ วัดนักบุญโยเซฟ บ้านแม่ซอ ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม มีชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก

จากการเข้าร่วมพิธีและสังเกตการณ์ พบว่าการทำพิธีขั้นตอนแรกนั้นบาทหลวงจะเป็นการเสกถ้ำพระกุมาร และพระมในถ้ำพระกุมาร มีการร้องเพลงกะเหรี่ยง แล้วตั้งโคมดาวนั้นขึ้นสู่ยอดเสา มีการจุดเทียนในการประกอบพิธี บาทหลวงนั้นกล่าวถึงวันคริสต์มาส และกล่าวคำขอโทษพระเจ้าที่ได้กระทำความบาปลงไป ขอให้พระเจ้านั้นได้โปรดประทานพร และขอให้พระเจ้าอภัยบาป บาทหลวงทำการพรมน้ำมนต์ให้ทุกคนแล้วก็ร่วมกันร้องเพลง พิธีต่อไปเป็นการอ่านพระคัมภีร์ เป็นการกล่าวถึงวันคริสต์มาส กล่าวถึงการกระทำความผิดกล่าวถึงพระเยซูเจ้านั้นลงมาเป็นมนุษย์ จากนั้นทำพิธีเสกขนมปังและน้ำไวน์นั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ และกล่าวว่าขนมปังนี้ให้ไปกินให้ทั่วกันเพื่อแสดงออกถึงการมอบชีวิตให้กับเจ้า พอเลี้ยงอาหารค่ำเสร็จก็กินไวน์แทนโลหิตของเราเพื่อเป็นการไถ่บาปให้ท่าน ขนมปังนั้นแทนชีวิตของพระเจ้า วายคือโลหิตหมายถึงการให้อภัย พอเสร็จแล้วบาทหลวงก็จะอ่านพระคัมภีร์อีกหนึ่งรอบซึ่งเป็นความหมายในเชิงกล่าวคำยินดี คัมภีร์รับพระพรจากพระเจ้า และขอให้พระเยซูนั้นทรงขจัดความมืดมนภายในใจ และขอให้มีจิตที่สะอาด และขอให้พระบิดา พระบุตร และพระจิต มาประทานพรให้กับทุกท่าน และมีการแสดงจากกลุ่มน้องๆ นักเรียน มีการจัดสอยดาวการกุศล ในเช้าวันรุ่งขึ้นเวลา 09.00 น.เป็นการทำพิธีฉลองพระพุทเจ้ามาเกิดเป็นอันเสร็จพิธี



งานคริสต์มาสในกายโรมันคาทอลิก ที่บ้านแม่ซอ

ส่วนการจัดงานคริสต์มาสของนิกายโปรเตสแตนต์ จัดที่คริสตจักรมหาวิหารมิชุนยวม จัดขึ้นในวันที่ วันที่ 25 ธันวาคม 2562 เริ่มจากการจัดเตรียมอาหารโดยกลุ่มแม่บ้านซึ่งจะทำอาหารไว้ตั้งแต่ช่วงกลางวันเพื่อทำการเลี้ยงอาหารผู้ที่มาร่วมงานวันคริสต์มาสในช่วงเย็น ช่วงเวลาประมาณ 18.00 น. จะมีชาวบ้านเริ่มทยอยเข้ามาภายในโบสถ์ มีพิธีการกล่าวต้อนรับและรับประทานอาหารเย็น มีเยาวชนร้องเพลงวันคริสต์มาส ซึ่งเป็นเยาวชนลูกหลานของชาวม้งร้องเพลงและเล่นดนตรีระหว่างรอผู้ที่มาร่วมพิธี มีกิจกรรมสนทนาการเล่นเกมส์สั้งแป้ง และเริ่มเข้าสู่การทำพิธี โดยทำการนมัสการร้องเพลงสรรเสริญพระเจ้า อธิฐานขอพรพระเจ้า และขอบคุณพระเจ้าที่พระเจ้าทรงให้ความรัก และเป็นผู้ที่ไถ่บาป พร้อมทั้งเฉลิมฉลองความยินดีจากความหลุดพ้นจากบาป โดยการจัดงานคริสต์มาสในปีนั้นใช้ชื่องานว่านิรันดร์ นิรันดร์หมายถึงไม่มีที่สิ้นสุดการอยู่ต่อไปและมีชีวิตนิรันดร์ในพระเจ้า นอกจากนี้ยังมีการแสดงของเด็กเยาวชนลูกหลานของชาวม้งที่แสดงออกเพื่อสื่อให้เห็นเรื่องราวของพระเยซูผู้ที่ไถ่บาป มีการแจกขนมให้กับผู้ที่มาร่วมงานทุกท่าน และก่อนที่จะจบงานนั้นมีการขอพรจากพระเจ้าและอวยพรซึ่งกันและกัน

ปีใหม่ของชาวคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

จัดขึ้นที่โบสถ์คาทอลิกพระแม่มาเรียบ้านแม่แจ๊ะในวันที่ 1 มกราคม 2563 พิธีนี้จะกระทำในทุกหมู่บ้านที่นับถือคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกผู้เก็บข้อมูลได้ลงเก็บข้อมูลที่บ้านแม่แจ๊ะ เริ่มจากการที่พ่อบาทหลวงผู้นำทำพิธีนั้นจะมีการเตรียมขนมปังเพื่อเป็นการบูชาขอบคุณ เรียกว่ามิซา เป็นภาษาลาติน ซึ่งภายในงานนั้นจะมีการสวดมนต์ซึ่งเป็นหลักพิธีกรรมพื้นฐานของคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก มีการขอพรภายในงานและถือว่าเป็นพิธีสูงสุดในพิธีนี้ จะมีการอ่านบทสวดคือหัวใจหลักของการทำพิธี และเชื่อกันว่าวันแรกของปีนั้นต้องกระทำสิ่งดีๆ เพื่อให้มีสิ่งดีๆเข้ามาหาตนเองมีการวอนขอพระเจ้าให้พรแก่ตนเองการขอโทษพระเจ้าที่กระทำผิดต่อพระเจ้า มีการร้องเพลงสรรเสริญพระเจ้าเป็นภาษาเขมรเรียกว่า บาทหลวงผู้ที่ทำพิธีนั้นจะกล่าวถึงพระเยซูที่ทรงเกิดและทรงอยู่กับมนุษย์ และพูดถึงการเริ่มต้นปีใหม่โดยให้แสงสว่างพระเจ้า ซึ่งพระเจ้าจะทรงประทานความสุขมาให้เรา พร้อมกับลูกชิ้นเย็นและขอบคุณพระเจ้าสรรเสริญพระเจ้า บาทหลวงผู้ทำพิธีนั้นก็จะกินขนมปังและไวน์ และกล่าวว่าขนมปังคือกายและจิต จงแบ่งขนมปังนี้กันให้ทั่วกันและเป็นการมอบกายเพื่อท่าน ขนมปังนี้บันดาลชีวิต ส่วนไวน์นั้นคือโลหิตเพื่อเป็นการไถ่บาปบันดาลความรอด จากนั้นทุกคน

ลูกขึ้นยืนเพื่อบันทึกแทนความเชื่อ โปรดให้เหล่าข้าพเจ้านั้นพ้นจากอันตราย
 บาทหลวงผู้ทำพิธีนั้นแจกขนมปังกับชาวบ้านชาวบ้านนั้นรับขนมปังจากบาทหลวง
 แล้วก็ทานขนมปัง บาทหลวงผู้ทำพิธีขอบคุณและขอให้พระเจ้าคุ้มครองทุกท่านตลอด
 ทั้งปีและเป็นพิธีเชิญพระเจ้ากลับไปยังที่สันติสุขและร้องเพลงส่งพระเจ้าเป็นอัน
 เสร็จพิธี³⁰



งานปีใหม่ที่โบสถ์คาทอลิกพระแม่มารีย์ บ้านแม่แจ๊ะ

งานปอยกองหลัว

งานปอยกองหลัวนั้น เป็นประเพณีของชาวไทใหญ่ ทำเพื่อถวายเป็นพุทธ
 บูชา ถวายเกี้ยว ฟินไฟ และขอให้ได้เข้าไปสู่นิพพาน จัดขึ้นในวันมาฆบูชา ในปีนี้จัด
 ขึ้นในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2563 นอกจากจะมีการถวายกองหลัวแล้ว ยังมีการถวาย
 ข้าวพญา귀หรือข้าวมธุปายาสด้วย จากการลงพื้นที่นั้นจะมีการเตรียมงานตั้งแต่วันที่
 5-7 กุมภาพันธ์ เพื่อเตรียมกองหลัวโดยสร้างขึ้นมาลักษณะคล้ายเจดีย์ และกวน
 ข้าวพญา귀ซึ่งมีส่วนผสมได้แก่ ข้าวเหนียว น้ำอ้อย ถั่ว กะทิ แล้วมากวนเข้าด้วยกัน พอ
 ถึงวันที่ 8 จะมีการถวายข้าวมธุปายาสในตอนเช้า และมีการทำบุญ ในช่วงเย็นจะมี
 การเผากองหลัว มีการตักลองกันยาวระหว่างนั้นด้วย ชาวไทใหญ่ในอำเภอขุนยวม
 ปฏิบัติสืบกันมาเกือบทุกวัด ได้แก่ วัดเมืองปอน วัดต่อแพ วัดประตุมือง วัดธรรม
 เจริญ วัดม่วยต่อ แต่ละวัดก็จะมีงานที่ตนเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

วัดเมืองปอนนั้นมีการจัดงานกันภายในหมู่บ้าน ไม่ได้จัดงานยิ่งใหญ่มา เริ่ม
 เตรียมงานกันในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ เมื่อถึงวันที่ 8 มีการใส่บาตรช่วงเช้า ส่วนช่วงเย็น

มีการสวดมนต์ทำวัตรเย็น เจริญพระพุทธมนต์ ทำการเวียนเทียน และจุดกองหลัว เป็นอันเสร็จพิธี³¹ เช่นเดียวกับวัดธรรมเจดีย์ ที่ช่วงเช้าพระสงฆ์จะออกบิณฑบาตในหมู่บ้านเมืองปอน และในช่วงระหว่างวันนั้นไม่มีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และจะเริ่มอีกทีในช่วงเย็นคือการสวดมนต์ไหว้พระเวียนเทียนรอบองค์พระเจดีย์ และเป็นการจุดกองหลัวเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา³² ด้วยเวลาในงานเตรียมงานที่ไม่มาก ทั้งสองวัดจึงมีการจัดแบบธรรมดาไม่ได้ตกแต่งอะไรมากนัก ส่วนวัดประตูเมืองนั้นได้เริ่มเตรียมงานตั้งแต่วันที่ 5 กุมภาพันธ์ นอกจากจะมีงานปอยกองหลัวในวันที่ 8 แล้ว ยังมีการจัดงานการแข่งตะกร้อให้กับเยาวชนด้วย³³ ส่วนวัดม่วยต่อและวัดต่อแพนั้นได้เริ่มจัดงานในวันที่ 6 กุมภาพันธ์แต่วัดต่อแพนั้นมีการจัดงานกองหลัวหลังจากวัดอื่น 1 วัน นั่นก็คือจัดในวันที่ 9 กุมภาพันธ์³⁴ ทั้ง 3 วัดนี้ ได้สร้างกองหลัวและตกแต่งประดับประดาได้อย่างสวยงาม



กองหลัวหรือกองฟืนที่ใช้จุดเป็นพุทธบูชา วัดม่วยต่อ

เข้ากรรมบ้านเมืองปอน

บ้านเมืองปอน ได้กำหนดการจัดงานเข้ากรรมจำศีล ณ ป่าช้าบ้านเมืองปอน ตำบลขุนยวม อำเภอกันยมนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ก่อนการจัดงานเข้ากรรมในเขตป่าช้า นั้นผู้ใหญ่บ้านบ้านเมืองปอน และศรัทธาชาวบ้านบ้านเมืองปอนได้ช่วยกัน เตรียมงาน

เข้ากรรม มีการตัดหญ้า ล้างห้องน้ำ ทำความสะอาดบริเวณรอบๆป่าช้าบ้านเมืองปอน เพื่อเป็นการจัดเตรียมสถานที่ให้พร้อมก่อนการเข้ากรรม

วันที่ 1 มีการทำพิธีบวชพ่อศีลแม่ศีล ณ ป่าช้าบ้านเมืองปอน เวลา 18.00 น. เป็นการเปิดพิธีเข้ากรรมและสวดมนต์เย็นในเขตป่าช้าบ้านเมืองปอน เมื่อสวดมนต์เสร็จก็จะเข้าที่จำศีลและระหว่างคืนนั้นก็จะมีการนับลูกประคำเป็นครั้งคราว

วันที่ 2 มีการสวดมนต์ทำวัตรเช้า และในช่วงเวลา 07.00 น. เป็นการออกบิณฑบาตของพระภิกษุสงฆ์ การเข้ากรรมบ้านเมืองปอนนั้นแตกต่างจากการเข้ากรรมบ้านต่อแพ เนื่องจากพระภิกษุสงฆ์ออกบิณฑบาตร ภายในหมู่บ้านเมืองปอน ระหว่างวันนั้นมีการเดินจงกรม นั่งสมาธิ นับลูกประคำ เป็นการสอนการปฏิบัติธรรมโดยตลอดทั้งวัน และในช่วงเย็นก็มีการสวดมนต์ทำวัตรเย็น คณะศรัทธาก็จะนำอาหารและน้ำปานะมาถวายให้กับพระสงฆ์และพ่อศีลแม่ศีลหรือผู้มาปฏิบัติธรรม



พิธีการเข้ากรรมชุมชนบ้านเมืองปอนในป่าช้า ระหว่างวันที่ 22-24 มกราคม 2563

วันที่ 3 ช่วงเช้ามีการสวดมนต์ทำวัตรเช้าพระสงฆ์ออกเดินบิณฑบาตภายในหมู่บ้านเมืองปอน พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเพล พ่อศีลแม่ศีลรับประทานอาหาร และในเวลา 09.00 น. ฟังเทศน์จากพระสงฆ์ 1 จบ และมีการถวายต้นผ้าป่าจากพ่อศีลแม่ศีล

ชาวชุมชนบ้านเมืองปอนได้ร่วมกันในการจัดตั้งผ้าป่าขึ้น เพื่อถวายสมทบทุนจัดสร้าง หอมน้ำภายในป่าช้าบ้านเมืองปอน³⁵

ประเพณีและพิธีกรรมในพื้นที่อำเภอขุนยวมบางประเพณี ได้รับการประชาสัมพันธ์ในตารางการท่องเที่ยวของอำเภอขุนยวม เช่น ช่วงเทศกาลออกพรรษา การแห่ต้นหอม ปอยหมั่งกะปา หรืองานปอยสา่งลองที่กำลังจะจัดขึ้นในช่วงปลาย เดือนมีนาคมถึงเมษายนการจัดประเพณีต่างๆเหล่านี้เข้าไปในปฏิทินวัฒนธรรมของ อำเภอทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เรื่องราวประเพณีช่วงต่างๆของท้องถิ่นและเข้ามาท่องเที่ยวได้ตามเทศกาลประเพณีของท้องถิ่นจริง จึงเป็นเหตุให้มีการจัดทำปฏิทิน วัฒนธรรมขึ้นมา มีทั้งหมด 12 เดือน

ในช่วง 2 เดือนแรก คือ เหลินเจ้งหรือเดือนอ้าย และเหลินกำหรือเดือนยี่ เป็นเดือนที่ไม่มีการประกอบพิธีกรรมหรือประเพณีใดหรือเป็นการพักของคนไทใหญ่ กิจกรรมแรกจะเริ่มใน เหลินสาม หรือ เดือนสาม คือประเพณีหลู่ญ่ากั หรือถวาย ข้าวเหนียวแดง อีกประเพณีหนึ่งคือ หลู่ก่องโหล หรือการถวายพื้นเพื่อเป็นพุทบูชา ซึ่งทั้งสองงานนี้จะจัดขึ้นในวันเดียวกัน เดือนสามของชาวไทใหญ่นั้นจะตรงกับเดือน กุมภาพันธ์ เหลินสี่ หรือเดือนสี่ ประเพณีในเดือนนี้คือประเพณีปอยสา่งลองหรือการ บวชลูกแก้วของชาวล้านนา เหลินห้า หรือเดือนห้า มีประเพณีกันตอหรือประเพณี สงกรานต์ คือการไปขอขมาผู้ใหญ่ ขอขมาวัด และขอขมาเจ้าเมือง เหลินหก หรือ เดือนหก มีประเพณีวานปะลิก หรือการทำบุญหมู่บ้านของชาวไทใหญ่ เหลินเจ็ดถึงเหลินสิบ มีประเพณีปอยจากะหรือการทำบุญให้ผู้ทรงศีล เหลินสิบเอ็ด มีประเพณีแสน ขอมโกจำหรือการทำบุญให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว เหลินสิบสอง จะมีประเพณีปอยหมั่งกะ ปาหรืองานแขวงกต ตั้งแต่ช่วงปีพ.ศ. 2545 มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวชุมชนมากขึ้น จึงมีการกำหนดเป็นปฏิทิน ประเพณีเดือน 12 ของ อำเภอขุนยวม ข้อดีของการกำหนดปฏิทินนี้ขึ้นมานั้น ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจมากขึ้น เพราะก่อนหน้านี้หลายคนให้ความสำคัญในเรื่องนี้น้อยลง นอกจากนี้ ยังมีการ ผนวกประเพณีของชาวกะเหรี่ยงอีก 2 ประเพณี คือ การมัดมื่อ และการลู่อู่วาใหม่ หรือกินข้าวใหม่ ซึ่งเป็นพิธีกรรมหลังจากการเก็บเกี่ยวแล้วเสร็จด้วย

ในช่วงเวลาเดือนกุมภาพันธ์เป็นต้นมา สถานการณ์โรคโควิด 19 ได้แพร่ระบาดและทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆส่งผลให้รัฐบาลจำเป็นต้องประกาศภาวะ ฉุกเฉินหรือการล็อกดาวน์ทั่วประเทศทำให้ส่งผลกระทบต่อธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก รวมถึงกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมตั้งแต่เดือนมีนาคมเป็นมาจนถึงเดือนมิถุนายน

ที่ผ่านมา โดยเฉพาะพื้นที่ของอำเภอขุนยวม กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวและจารีตประเพณีทุกอย่างที่เตรียมการไว้แล้วจำเป็นต้องยกเลิกจัดงานทั้งหมดส่งผลให้การท่องเที่ยวของพื้นที่อำเภอขุนยวมหยุดชะงักไปด้วย นอกจากนี้ ภายในพื้นที่อำเภอขุนยวมยังจัดให้มีมาตรการในการควบคุมคนเข้าออกพื้นที่อย่างเข้มงวดเพื่อป้องกันการระบาดและแพร่เชื้อโรคดังกล่าวส่งผลกระทบโดยตรงต่อการลงพื้นที่วิจัยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะชุมชนชาวกะเหรี่ยงเกือบทั้งหมดทั้งที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ต่างประกอบพิธีที่เรียกว่า “เกราะหฺยี่” ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ใช้ปิดหมุดหมู่บ้านห้ามคนเข้าออกโดยเด็ดขาด เชื่อกันว่าพิธีดังกล่าวจะช่วยปกป้องชุมชนให้พ้นจากเภทภัยและอยู่อย่างสงบสุข

การจัดการและพัฒนางิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในขุนยวม

ขุนยวมมีความหลายหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยวและศักยภาพทางวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้นที่ให้เกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อการขับเคลื่อนการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในมิติการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นอกเหนือจากชุมชนท่องเที่ยวที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น โดยมีเครือข่ายสมาชิกจากหลายภาคส่วนที่เข้าร่วมมีร่วมใจและระดมความคิดเห็นเพื่อการพัฒนาศักยภาพของอำเภอขุนยวมในมิติด้านการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนและส่งเสริมการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับคนในพื้นที่ โดยได้รับการสนับสนุนในระบบพี่เลี้ยงช่วยเหลือ ประเมิน และให้คำปรึกษาจากองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) 6 จังหวัดน่าน (อพท.) เป็นองค์การมหาชนของไทย สังกัด กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สืบเนื่องมาจากการที่นายกรัฐมนตรีได้เดินทางมาในพื้นที่อำเภอขุนยวม แล้วมอบนโยบายเน้นย้ำกับ อพท.ให้ลงพื้นที่และพัฒนาขุนยวม โดยนโยบายไม่เน้นปริมาณนักท่องเที่ยวแต่มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจากที่ผ่านมาขุนยวมเป็นรู้จักและเข้ามาท่องเที่ยวของกลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะช่วงเทศกาลทุ่งบัวตองบานเท่านั้น โจทย์คือจะอย่างไรให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวขุนยวมนอกเหนือจากเทศกาลดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการรวมตัวกันระหว่างเทศบาลขุนยวม กลุ่มผู้ประกอบการที่พักและโรงแรมในอำเภอขุนยวม กลุ่มตัวแทนจากชุมชนป๊อกต่างๆรวมถึงกลุ่มหัตถกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้น นอกจากนี้นางสาวปิวิณา จารูจินดา ผู้ดูแลงานท่องเที่ยวชุมชนเทศบาลตำบลขุนยวมได้กล่าวถึงที่มาของกลุ่มไว้ว่า การรวมกลุ่มครั้ง

แรกเกิดจากครั้งแรกจากการจัดเวทีขึ้นมาเพื่อพยายามรวบรวมข้อมูลและค้นหาว่า ชุมชนมีอะไรที่น่าสนใจสำหรับการเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวบ้าง ซึ่งบางทีด้วยความเป็นคนพื้นถิ่นอาจจะไม่ แต่เราไม่รู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นเพราะความเคยชิน ต่อมาในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนกรกฎาคมทางกลุ่มจำเป็นต้องหยุดดำเนินการและกิจกรรมที่วางแผนงานไว้ไปเนื่องจากเป็นช่วงของการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 และกลับมารวมตัวกันเริ่มทำใหม่ได้ไม่นานมานี้ โดยกำหนดพื้นที่เริ่มต้นเฉพาะเขตรับผิดชอบของเทศบาล หากรูปแบบการบริหารจัดการลงตัว อาจจะสร้างเครือข่ายขยายร่วมกับชุมชนอื่นต่อไป ทั้งนี้ต้องใช้เวลาอีกสักระยะตามแนวทางนโยบายของ อพท. และ CBT ทั้งนี้ทั้งสองหน่วยงานต่างก็มีบทบาทในการช่วงเหลือส่งเสริมที่ต่างกันคือ หน่วยงานอพท.จะเข้าไปช่วยส่งเสริมและพัฒนการท่องเที่ยว ของสถานที่ที่มีศักยภาพหรือเริ่มดำเนินการอยู่ก่อนแล้วโดย อพท.จะเข้าไปทำหน้าที่ที่เสี่ยงให้คำปรึกษาและต่อยอดให้ชุมชนนั้นได้มีแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจนและยั่งยืน ซึ่งแตกต่างกันจาก CBT ที่จะเข้าไปพัฒนาหมู่บ้านที่เริ่มจากฐานรากของชุมชนตั้งแต่ต้นสนับสนุนการออกไปดูงาน และนำเสนอชุมชนนั้นๆโดยวิธีการการพาไปออกงานกิจกรรมหรือเทศกาลต่างๆ โดยกลุ่ม CBT เป็นที่เสี่ยงให้



การทำพิธี เกราะหยาหรือปิดหมู่บ้านของชาวกะเหรี่ยงบ้านใหม่พัฒนาในช่วงเกิดโรคโควิด 19

ตัวอย่างชุมชนในอำเภอชุมพลบุรีที่พัฒนาจากการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานดังกล่าวได้แก่ ชุมชนบ้านเมืองปอน ซึ่งมีประเพณีการทำหมู่บ้าน

ท่องเที่ยวตั้งแต่ปี 2544 แต่กว่าออกมาเป็นรูปร่างและเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปก็ต้องใช้เวลาพัฒนาและเรียนรู้พอสมควรซึ่งปัจจุบันชุมชนเมืองปอนกลายเป็นชุมชนตัวอย่างที่สำคัญด้านการท่องเที่ยวชุมชนที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน และพร้อมที่จะเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนให้ทางกลุ่มได้พัฒนาและร่วมเป็นเครือข่ายต่อกันในอนาคต

จากภาพรวมการท่องเที่ยวในปีพุทธศักราช 2562 ที่ผ่านมา นางแสงดาว วนาสวรรค์ หัวหน้าสำนักปลัดเทศบาลขุนยวมได้กล่าวถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวในปี 2562 ว่า กิจกรรมและแผนการการท่องเที่ยวดำเนินการไปด้วยดี ประมาณ 80% แต่ในช่วงเกิดโรคโควิด 19 ทำให้ผลการดำเนินการทั้งหมดลดเหลือประมาณ 50% เท่านั้น หากภายหลังจากสถานการณ์โรคระบาดดังกล่าวดีขึ้น จะต้องเริ่มต้นและฟื้นฟูการท่องเที่ยวขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ส่วนในด้านศักยภาพของอำเภอขุนยวมได้รับผลการประเมินตามหลักเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทยหรือ CBT ค่อนข้างเป็นที่น่าพอใจจากเกณฑ์การประเมินชุมชนท่องเที่ยว มีทั้งหมด 5 ด้าน 100 ข้อคือประเด็นด้าน การบริหารจัดการการท่องเที่ยว เศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิต การอนุรักษ์ส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และคุณภาพบริการท่องเที่ยว จากเกณฑ์ดังกล่าว ชุมชนเขตเทศบาลขุนยวมได้คะแนน 62.25 คะแนน ซึ่งถือว่าเป็นคะแนนที่สูงมากสำหรับการประเมินครั้งแรก ชุมชนท่องเที่ยวอื่นๆที่ประสบผลสำเร็จในปัจจุบันบางชุมชน ได้คะแนนประเมินไม่ถึงครึ่งด้วยซ้ำ ส่งผลให้ทางกลุ่มมีการพัฒนาปรับปรุงเรื่อยๆจนได้คะแนนเพิ่มขึ้นจนแตะระดับที่ 70 คะแนนซึ่งเป็นได้ยากมาก ด้านที่ทำคะแนนมากที่สุด คือ การอนุรักษ์ส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน, การบริหารจัดการการท่องเที่ยว, เศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิต,คุณภาพบริการท่องเที่ยว,ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามลำดับ

ผลจากการประเมินของ CBT ทำให้ทางกลุ่มตระหนักถึงคุณค่าของพื้นที่ของตนเองรวมทั้งนำเอาข้อดีชมจากการประเมินมาเป็นแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ ดังนี้

1. อนุรักษ์ ส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน

มีการอนุรักษ์สืบสานมรดกทางวัฒนธรรมและการนำเสนอประเพณี 12 เดือนและ วิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่และชาวกะเหรี่ยงได้อย่างน่าสนใจ การรณรงค์ชาวบ้านในชุมชนสวมใส่ชุดประจำถิ่นของตนในการทำกิจกรรมต่างๆ และมีการนำเสนอกิจกรรมในวิถีชีวิตของชาวบ้านเช่นการทำอาหาร การผลิตอุปกรณ์เครื่องมือ

เครื่องใช้เช่น เครื่องจักสาน ตีมีด ทอผ้า หรือเครื่องสักการะที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา เป็นต้น

2. การบริหารจัดการการท่องเที่ยว

จากการทดลองเส้นทางท่องเที่ยวได้มีการแบ่งหน้าที่หรือกระจายงานกันได้ดี ไม่ทำงานซ้ำซ้อนกัน แต่ละจุดมีคนรับผิดชอบที่ชัดเจน ซึ่งชาวบ้านจะประจำจุดที่ตนเองรับผิดชอบ มีตารางไว้บริการซึ่งได้รับการสนับสนุนจากทางเทศบาลและมีผู้บรรยายบนรถรางโดยที่มีหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ที่คอยอธิบายเล่าเรื่องหรือเชื่อมโยงจุดต่างๆ รวมถึงมีการประสานงานกันในแต่ละฝ่ายได้ดี อย่างไรก็ตามยังมีจุดบกพร่องเล็กน้อยที่ต้องปรับปรุงสำหรับเรื่องดังกล่าวเช่น ขาดเอกสารการนำเสนอวัฒนธรรม เช่น แผ่นพับหรือไกด์บุ๊กให้นักท่องเที่ยว ในส่วนของข้อปฏิบัติหรือกฎเกณฑ์ยังไม่ชัดเจน ควรจะมีการกำหนดหรือแจ้งนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับข้อปฏิบัติต่างๆ ก่อนหรืออาจจะใส่ในแผ่นพับเพื่อให้นักท่องเที่ยวอ่านไประหว่างการเดินทาง ดีกว่าการที่ต้องพูดเตือนบ่อยๆ เพราะอาจจะทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกไม่ดี และยังไม่มีการจัดการด้านการบัญชีที่ชัดเจนเนื่องจาก ยังไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาจริงจึงยังไม่มีรายได้เข้ามา

3. เศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิต

ต่อเนื่องมาจากรายได้ที่จะเข้ามา เนื่องจากยังไม่มี จึงทำให้ไม่ค่อยเห็นผลในข้อนี้ ในอนาคตหากมีนักท่องเที่ยวเข้ามา ต้องมีแผนในการบริหารจัดการเงินก้อนนี้ เช่น การกระจายรายได้ให้กับชุมชน หรือมีกองทุนขึ้นมา เช่น กองทุนสำหรับการใช้บริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน หรือกองทุนเพื่อการศึกษา หรือปรับเปลี่ยนไปตามสิ่งแวดล้อมของพื้นที่นั้นๆ

เนื่องจากในชุมชนมีสินค้าเยอะและมีความหลากหลายที่จะสามารถขายได้ รวมถึงควรจะต้องมีกิจกรรมที่สะท้อนถึงการรณรงค์หรือการต่อต้านยาเสพติดและการค้ามนุษย์ ก็จะได้คะแนนการประเมินในข้อนี้มากขึ้น สอดคล้องกับชุมชนชุมชนเองก็มีก๊อปส.ประจำป้อมช่วยดูแลสอดส่องอยู่แล้ว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการประเมินชุมชน

4. คุณภาพบริการท่องเที่ยว

ในส่วนของการบริการการท่องเที่ยว จะประเมินจากความปลอดภัยของกิจกรรมต่างๆ การเดินทาง การดำเนินการในแต่ละกิจกรรมมีการซักซ้อมมาก่อน

หรือไม่ สามารถรับมือกับอุบัติเหตุหรือเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดมากนักน้อยเพียงใด อาจจะต้องมีการประเมินจากนักท่องเที่ยวด้วย เช่น การทำแบบประเมิน หรือสมุดเยี่ยม จะได้เอาสิ่งเหล่านี้มาปรับปรุงบริการในอนาคตได้

5. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การประเมินหัวข้อนี้ ประเมินจากหลักฐานที่เห็นอยู่ หรือว่าในกิจกรรมมีการใช้วัสดุธรรมชาติแค่ไหนมีการเอาใจใส่สิ่งแวดล้อมมากแค่ไหน และที่สำคัญการท่องเที่ยวจะต้องไม่กระทบกับสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ชุมชนขุนยวมมีป่าชุมชนอยู่แต่ไม่ได้มีการนำเสนอในครั้งที่แล้ว นางกรุณา ภีระ ประธานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนขุนยวม ได้กล่าวว่า การดำเนินการปีที่แล้ว เนื่องจากเป็นปีแรกและไม่ทราบว่าต้องมีการทำอะไรบ้าง นำเสนออะไรบ้าง จึงขาดการนำเสนอไป และไม่ทราบว่าจะนำมาเชื่อมต่อการท่องเที่ยวอย่างไร หากมีการศึกษาเส้นทางธรรมชาติ เช่น เดินเท้าไปยังเตาเผาโบราณ ก็อาจจะต้องมีกฎเกณฑ์ กฎระเบียบเพิ่มมากขึ้น เช่น ห้ามทิ้งขยะหรือห้ามนำขยะเข้าไป สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ นักสื่อความหมาย อาจจะต้องมีการอบรมนักสื่อความหมาย หรือจัดทำคู่มือสำหรับนักสื่อความหมาย จะได้สื่อให้กับนักท่องเที่ยวไปในทิศทางเดียวกัน บางทีก็อาจจะต้องใช้เอกสารในการสื่อสารแทน ควรจะมีป้ายนำทางหรือบอกอธิบายข้อมูลแต่ละจุดสักเล็กน้อย

ปัจจุบันกลุ่มดังกล่าวยังคงมีการดำเนินการวางแผนทดสอบ เพื่อเตรียมความพร้อมอย่างต่อเนื่องเพื่อขับเคลื่อนและผลักดันโครงการท่องเที่ยวชุมชน โดยแผนงานได้กำหนดไว้อย่างคร่าวๆคืออย่างน้อยภายในปีพุทธศักราช 2564- 2565 จะสามารถเปิดรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม ในระยะเวลาระหว่างนี้ก็จะดำเนินการทดสอบหรือทดลองเพื่อเตรียมความพร้อมและปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตอีกทั้งยังต้องเตรียมสร้างบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการทำงานดังกล่าวให้พร้อมและต่อเนื่องโดยเฉพาะบุคลากรผู้จะทำหน้าที่สื่อความหรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่นทั้งในระดับเยาวชน หรือผู้สูงอายุ ซึ่งยังคงต้องอาศัยกระบวนการและระยะเวลาในการฝึกอบรมโดยผู้เชี่ยวชาญและปราชญ์ชุมชนเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ใช้สื่อความอย่างถูกต้องแม่นยำ และตรงกัน นอกจากนี้ยังต้องจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวต่างๆที่จะเข้ามาในพื้นที่ในอนาคตทั้งการจัดการที่พัก กลุ่มโฮมสเตย์ หรือโรงแรมรีสอร์ทให้เป็นมาตรฐานสากล ระบบการขนส่งที่ใช้สำหรับการท่องเที่ยว ร้านค้าร้านอาหาร ศูนย์เรียนรู้กิจกรรมต่างๆ และของที่ระลึก ทั้งนี้ยังคง

ต้องอาศัยระยะเวลาเพื่อการเตรียมการตามกระบวนการดังกล่าวเพื่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีเพื่อสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวอีกพอสมควร ในระหว่างนี้จึงทำการวางแผนชักชวนและการช่วยเหลือในส่วนของกระบวนการจัดการจากพี่เลี้ยงคือ อพท.น่านเป็นระยะๆจนกว่าแผนงานทุกอย่างจะลงตัวพร้อมปฏิบัติงาน



กิจกรรมการทำข้าวแต๋นงาตัด ในชุมชนขุนยวมโดย อพท.6 จังหวัดน่าน

ศักยภาพและสภาพปัญหาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในขุนยวม

- การรักษาอัตลักษณ์และตัวตนของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเพื่อการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของอำเภอขุนยวมในปัจจุบันส่วนใหญ่มุ่งเน้นการนำเสนอวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทใหญ่เป็นหลัก เห็นได้จากภาพลักษณ์และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่างๆของอำเภอขุนยวม ในขณะที่กลุ่มประชากรส่วนใหญ่ของพื้นที่เป็นชาวกะเหรี่ยง ถึงร้อยละ 70 สะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการพื้นที่กับการท่องเที่ยวที่ผ่านมา บทบาทของชาวกะเหรี่ยงกับพื้นที่ในการแสดงออกและการยอมรับทางสังคมพึงได้รับการโปรโมทหรือประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวเมื่อไม่นานมานี้ ในการคัดเลือกชุมชน OTOP นวัตกรรม ของอำเภอขุนยวม ได้คัดเลือกชุมชนชาวกะเหรี่ยงบ้านห้วยต้นนุ่นและบ้านหัวแม่สุรินทร์เข้าร่วมโครงการดังกล่าวโดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณและการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนเพื่อตอบโจทย์เชิงนโยบายของภาครัฐ ส่งผลให้ชุมชนเริ่มเป็นที่รู้จักในสังคมมาก

ขึ้น แต่เมื่อคณะวิจัยได้ลงสำรวจพื้นที่ พบว่า ภายหลังจากที่หน่วยงานต่างๆ ได้ส่งมอบโครงการและออกจากชุมชนแล้ว หลายโครงการที่เคยได้รับการสนับสนุนกลับไม่ได้รับการสานต่อ บางส่วนที่สร้างขึ้นเพื่อสนองตอบนโยบายในครั้งนั้นถูกทิ้งร้างและกลับมาสู่การใช้วิถีชีวิตปกติของชาวบ้านเหมือนเดิม



จุดเช็คอินของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี บ้านห้วยต้นนุ่นที่ถูกปล่อยทิ้งให้รกร้าง

เสถียรภาพและความยั่งยืนในชุมชนท่องเที่ยวของชาวกะเหรี่ยงเกิดขึ้นจากหลายปัจจัย ทั้งภายในและภายนอก ปัจจัยภายในที่สำคัญคือการรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ของคนรุ่นใหม่ซึ่งในหลายชุมชนชาวกะเหรี่ยงรุ่นใหม่เริ่มเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นคนในสังคมเมือง การดึงอัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชนภายใต้ความคาดหวังของชาวบ้านในการมีรายได้เสริมจากนโยบายดังกล่าว แต่เมื่อปัจจัยภายนอกคือกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในช่วงที่โครงการยังดำเนินการอยู่นั้น ส่วนใหญ่คือกลุ่มหน่วยงานจากภาครัฐที่สนับสนุนงบประมาณให้แต่ละองค์กรไปศึกษาดูงานมากกว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเพื่อต้องการสัมผัสกับวิถีชุมชนจริงๆ ส่งผลให้กิจกรรมสถานที่ กลุ่มผลิตภัณฑ์หลายกลุ่มถูกทิ้งร้างหรือยกเลิกไปเช่น โฮมสเตย์ จุดเช็คอิน กลุ่มผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก เป็นต้น อีกด้านหนึ่งยังมีกลุ่มที่ยังดำเนินกิจการอยู่ได้และได้รับประโยชน์จากการส่งเสริมสนับสนุนโครงการจากภาครัฐซึ่งส่วนใหญ่คือกลุ่มที่รวมตัวดำเนินกิจการมาก่อนหน้านี้แล้วเช่นกลุ่มทอผ้า กลุ่มเกษตรกร เมื่อได้รับการ

ส่งเสริมหรือประสมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวทำให้เกิดรายได้หรือหรือช่องทางทางการตลาดดีขึ้น

นอกจากนี้ ปัจจัยจากการนับถือศาสนาคริสต์และศาสนาพุทธของชาวกะเหรี่ยงในอำเภอขุนยวมนั้นส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ทั้งสองกลุ่มจะมีความแตกต่างในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจน โดยเฉพาะรูปแบบของจารีตประเพณีที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณที่ส่งผลต่อประเพณีพิธีกรรมและวิถีชีวิต ซึ่งกลุ่มชาวกะเหรี่ยงที่นับถือศาสนาคริสต์ในตำบลแม่กิ๋และตำบลแม่เงาได้ละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองไปเกือบหมดแล้ว ดังเช่นกรณีตัวอย่างช่วงราว 30 -40 ปีที่แล้วชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่อำเภอขุนยวม แม่ลาน้อย แม่สะเรียง ทอยอยขายกลองมโหระทึกที่สืบทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมสำคัญโดยเฉพาะปีใหม่ และพิธีมัดมือ ออกมาสู่ตลาดของเก่าในราคาถูก เนื่องจากหันมานับถือศาสนาคริสต์กันหมดแล้ว ในขณะที่กลุ่มชาวกะเหรี่ยงที่นับถือศาสนาพุทธในเขต ตำบลเมืองปอน ตำบลแม่ยวมน้อย ตำบลแม่อุค ตำบลขุนยวม ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของตนเองไว้อย่างดี

- ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของทางประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สร้างขึ้นเพื่อการท่องเที่ยว

สาเหตุของการก่อกำเนิดวัฒนธรรมประเพณีล้วนมาจากปัจจัยด้านศาสนา ความเชื่อ และวิถีการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศทางธรรมชาติในรอบปี เมื่อบริบททางสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลให้ประเพณีและวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แนวคิดของการท่องเที่ยวชุมชนของกลุ่มชุมชนชาวไทยใหญ่ในพื้นที่อำเภอขุนยวม มุ่งเน้นให้เกิดการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมให้เกิดมูลค่า ดังนั้นจึงเกิดการฟื้นฟูจารีตประเพณีวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วหรือเคยมีมาก่อน ให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีสู่สายตานักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชุมชนบ้านต่อแพและชุมชนบ้านเมืองปอน ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของทั้งสองชุมชนในมิติทางด้านวัฒนธรรมเกิดขึ้นสืบเนื่องมาก่อนหน้านี้แล้ว เป็นกลุ่มชุมชนแรกของอำเภอขุนยวมที่มองเห็นศักยภาพทางวัฒนธรรมของตนเองแล้วรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินกิจการด้านการท่องเที่ยวชุมชน เมื่อกระแสจากโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีไทยวิถีชุมชน ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวของพัฒนาชุมชนเกิดขึ้น ทั้งสองชุมชนจึงเป็นเป้าหมายหลักของอำเภอ โดยการสนับสนุนด้วยงบประมาณในหลาย

โครงการ รวมถึงการอบรมให้ความรู้ในการปรับปรุงพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้ได้มาตรฐานการบริการสาจากหน่วยงานต่างๆ จนชุมชนบ้านต่อแพและชุมชนบ้านเมืองปอนกลายเป็นสัญลักษณ์ของการท่องเที่ยวในอำเภอขุนยวมที่ต้องห้ามพลาด

ในมิติด้านวัฒนธรรมประเพณีของทั้งสองชุมชนนั้นเกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามวิถีพุทธและอัตลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ซึ่งจัดขึ้นเป็นธรรมเนียมปกติอยู่แล้ว โดยไม่มีการกำหนดรูปแบบให้เป็นมาตรฐานเพื่อความงาม เพื่อการประชาสัมพันธ์ หรือเพื่อการท่องเที่ยว เมื่อการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ เข้ามารูปแบบของประเพณีวัฒนธรรมที่เคยเกิดขึ้นจึงถูกปรุงแต่งให้เกิดความพิเศษเพื่อสร้างภาพให้เกิดความน่าสนใจ ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ สิ่งที่ตามคือความคาดหวังของกลุ่มนักท่องเที่ยวมุ่งตรงเข้ามาเพื่อสัมผัสกับรูปแบบประเพณีวัฒนธรรมที่สวยงามตามแบบที่ประชาสัมพันธ์ออกไป แต่ทว่าเมื่อหน่วยงานปล่อยให้ชุมชนจัดการเองโดยไม่มีการสนับสนุนงบประมาณเหมือนเมื่อคราวสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ ผลที่ตามมาคือประเพณีนั้นยังอยู่ตามวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน แต่นักท่องเที่ยวผิดหวังกับภาพลักษณ์ที่เกิดขึ้น ตัวอย่างจากกรณีในการลงพื้นที่ศึกษาในช่วงประเพณีปอย่มังกะปา หรือประเพณีเขาวงกตในปีที่ผ่านมา ชุมชนต่อแพไม่มีงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานใดๆ ในการจัดงาน ดังนั้นความปราณีต รูปแบบ ขวบนแหหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปตามรูปแบบวิถีของชุมชนตามจารีตซึ่งยังคงดำเนินการต่อไป ในขณะที่ชุมชนบ้านเมืองปอนได้รับงบประมาณในการจัดงานจากหน่วยงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดเพื่อให้จัดงานนี้ขึ้นมา ความต่างและภาพลักษณ์ของทั้งสองชุมชนจึงมีความต่างกันอย่างชัดเจน สะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยจากการสนับสนุนของหน่วยงานต่างๆ ดาบบสองคมที่เกิดขึ้นเพื่อตอบโจทย์เชิงนโยบายและงบประมาณจากภาครัฐ เมื่อใดก็ตามที่ขาดการสนับสนุน ภาพลักษณ์ที่ประชาสัมพันธ์ไว้ย่อมเกิดความเปลี่ยนแปลง

ประเด็นดังกล่าวเป็นปัญหาสำคัญของภาพรวมด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน เนื่องจากทั้งนักท่องเที่ยวและกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวต่างตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคาดหวังและมีปัจจัยหรือตัวแปรในหลายมิติที่จะส่งก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อเสถียรภาพของการท่องเที่ยวชุมชนที่ไม่ยั่งยืน ผลพวงจากปัญหาดังกล่าวก่อให้เกิดการขับเคลื่อนกิจการกันเองภายในกลุ่มโดยการจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อบริหารจัดการกันเองภายในกลุ่มภายใต้ชื่อของชุมชน นอกจากนี้ยังคงเชื่อมโยงประสานงานกับเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มวิสาหกิจของชุมชนอื่นๆ

อย่างต่อเนื่อง ซึ่งง่ายกว่าการบริหารจัดการทั้งชุมชน จึงเป็นทางออกอย่างหนึ่งที่ทำให้การท่องเที่ยวชุมชนในปัจจุบัน

- ความต้องการของชุมชนในมิติด้านการท่องเที่ยว

ชุมชนหลายแห่งในพื้นที่ชุมชนมีศักยภาพที่สามารถจะพัฒนาต่อยอดในมิติการท่องเที่ยวได้โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการของชุมชนทั้งรูปแบบชุมชนท่องเที่ยวและรูปแบบของกลุ่มท่องเที่ยว ซึ่งพบว่ามีกลุ่มชาวบ้านชาวกะเหรี่ยงจำนวนหลายหมู่บ้านต้องการพัฒนาศักยภาพตนเองเพื่อพัฒนาสู่การท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ หลากหลายรูปแบบ เช่น กรณีกลุ่มชุมชนบ้านแม่อุคหลวง บ้านหนองแห้ง และบ้านท่าหินส้ม ซึ่งแต่ละชุมชนมีศักยภาพในมิติการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน แต่จากการสำรวจพบว่าชุมชนต้องการที่จะเป็นชุมชนท่องเที่ยว ด้วยศักยภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีความสวยงามเช่นวิวทิวทัศน์ทุ่งนาขั้นบันไดบ้านแม่อุคหลวง หรือเพิงผาหม่นน้ำ และผาเสือ ที่มีลำธารธรรมชาติไหลผ่านของพื้นที่ ชุมชนบ้านท่าหินส้ม ถ้าแม่ละกาอยู่บ้านหนองแห้ง เป็นต้น ซึ่งหลายจุดที่กล่าวมาหากได้รับการพัฒนา ก็จะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจของอำเภอขุนยวมต่อไป นอกจากนี้ชุมชนดังกล่าวยังมีความเข้มแข็งของชุมชนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปหัตถกรรม วัฒนธรรมประเพณี โดยเฉพาะบ้านแม่อุคหลวงที่ผ่านมาจะเป็นที่รู้จักกันนามของผู้ผลิตกาแฟเท่านั้น หากได้รับการสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวก็จะเป็นการช่วยเปิดโอกาสให้ชุมชนมีรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง

- ดอยแม่อุค ทุ่งดอกบัวตองกับโอกาสทางการท่องเที่ยวสู่ชุมชน

จุดขายทางการท่องเที่ยวของอำเภอขุนยวมที่สำคัญและเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปคือทุ่งดอกบัวตองดอยแม่อุค ซึ่งถือว่าเป็นช่วงที่กลุ่มนักท่องเที่ยวเข้ามาอำเภอขุนยวมเป็นจำนวนมาก จุดเด่นที่สำคัญคือบรรยากาศความงามของธรรมชาติของทุ่งดอกบัวตองที่ดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาสัมผัสในช่วงอากาศหนาวที่ผ่านมามีการประชาสัมพันธ์เทศกาลการท่องเที่ยวของทุ่งดอกบัวตองโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและจังหวัดแม่ฮ่องสอนมาโดยตลอด ภายหลังได้มีรูปแบบของพิธีกรรมมากขึ้นโดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จัดให้มีการสวดแทรกพิธีกรรมและศิลปะการแสดงพื้นบ้านการออกร้านแสดงสินค้าท้องถิ่นให้แก่ักท่องเที่ยวอีกด้วย

จากเทศกาลทุ่งดอกบัวตองบานบนดอยแม่อุคส่งผลให้ชุมชนในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงได้รับการส่งเสริมพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจำนวน สามชุมชน

กล่าวคือ ชุมชนบ้านปางตอง ชุมชนบ้านแม่อุคอ และชุมชนบ้านห้วยแม่สุรินทร์ เพื่อการรองรับนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลดังกล่าวต่อมาจึงยกระดับเป็นชุมชนท่องเที่ยวบนวิถีของกรมพัฒนาชุมชน ส่งผลให้กลุ่มชาวม้งชุมชนบ้านแม่อุคอมีโอกาสในการสร้างรายได้มากที่สุดเนื่องจากเป็นเจ้าของพื้นที่ รองลงมาคือชุมชนบ้านปางตองและชุมชนบ้านห้วยแม่สุรินทร์ แต่ทว่าภายหลังจากหมดช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวทุ่งดอกบัวตอง ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาเพียงสองเดือน เศรษฐกิจรายได้ของคนในชุมชนได้หายไปด้วยกิจการร้านค้าของที่ระลึกลานกางเต็นท์ โฮมสเตย์ที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ถูกทิ้งร้างจนหมด รวมถึงบ้านแม่สุรินทร์ที่อยู่ห่างออกไป ทั้งที่บ้านห้วยแม่สุรินทร์อยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวอีกสองแห่งคือน้ำตกแม่สุรินทร์และศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กล้วยไม้ ในขณะที่ชุมชนบ้านแม่อุคอหลงเหลือเห็นโอกาสจากเทศกาลดังกล่าวเช่นกัน แต่ที่จริงแล้วภายหลังจากสิ้นสุดช่วงดอกบัวตองบาน บนเส้นทางดังกล่าวยังแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวอีกหลายจุดซึ่งหากสามารถพัฒนาระดับการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวไปจนตลอดฤดูหนาวก็จะสามารถสร้างโอกาสสร้างรายได้ให้กับชุมชนต่างๆไม่น้อย

- ด้านการค้าถาวรกับโอกาสในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของอำเภอขุนยวม

นโยบายจากทางภาครัฐและหน่วยงานท้องถิ่นที่ต้องการพัฒนาเส้นทางการค้าขายแดนจากจุดผ่อนปรนการค้ามาเป็นด่านถาวรการค้า ส่งผลให้เกิดความตื่นตัวของหลายภาคส่วนในการขยายโอกาสในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอขุนยวมในอนาคตภายหลังการเปิดด่านอย่างเป็นทางการ แต่ทว่าโครงการดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นในระยะเวลาอันใกล้นี้เนื่องด้วยปัญหาและอุปสรรคต่างๆมากมายที่เป็นปัจจัยให้โครงการนี้เกิดการชะลอตัว ที่ผ่านมามีการประชุมติดตามความก้าวหน้าโครงการดังกล่าวโดยรองปลัดกระทรวงมหาดไทยเพื่อเร่งรัดให้เกิดเป็นรูปธรรมอย่างรวดเร็วอีกทั้งในปีงบประมาณ 2563 จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้จัดสรรงบประมาณจำนวน 30 ล้านบาทเพื่อใช้ในการพัฒนาเส้นทางอีกด้วย

โอกาสและการพัฒนาเศรษฐกิจ จากการเปิดด่านห้วยตั้นนุ่นถือเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจที่สำคัญเนื่องด้วยพื้นที่ชายแดนอำเภอขุนยวมอยู่ใกล้กับกรุงเนปยีดอว์ เมืองหลวงใหม่ของพม่า ซึ่งเป็นโอกาสที่ดีในการขยายโอกาสทางการค้าได้ง่ายกว่าเส้นทางด่านอื่นๆ แต่เหตุที่โครงการนี้ชะลอตัวและล่าช้าเนื่องจากปัญหาและ

อุปสรรคในหลายๆด้านทั้งปัญหาของการใช้พื้นที่ทำถนนกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเวียงหล้า ซึ่งเกิดความขัดแย้งกับนโยบายการสร้างถนน เพราะการสร้างถนนตัดผ่านเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านั้นถือว่าผิดกฎหมายของกรมป่าไม้ ซึ่งเส้นทางถนนที่ใช้อยู่ปัจจุบัน เป็นถนนที่ตัดผ่านให้กับเจ้าหน้าที่ในการเข้าไปดูแลเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเวียงหล้าเท่านั้น จึงส่งผลให้การเปิดด่านห้วยต้นนุ่นนั้นเป็นล่าช้ามาจนถึงทุกวันนี้ อีกด้านหนึ่งคือมีปัญหาด้านการทุจริตของการสร้างเส้นทางที่ขาดช่วงไม่ต่อเนื่องและไม่มีคุณภาพ จากการเดินทางเข้าไปสำรวจเส้นทางจนถึงหน้าด่านชายแดนพบว่าถนนทางเข้ายังคงยากลำบากและต้องใช้งบประมาณและเวลาอีกพอสมควร นอกจากนี้ความล่าช้าของระบบของทางราชการยังส่งผลต่อการค้าขายปัจจุบันอย่างมาก เนื่องจากต้องผ่านขั้นตอนและหน่วยงานหลายองค์การในการเข้าถึงหรือใช้เส้นทางดังกล่าวได้ (การขออนุญาตเพื่อขอข้ามด่านชายแดนหรือเพื่อขนส่งสินค้า ต้องผ่านหน่วยงานราชการคือ 1.ทหาร 2.ศุลกากร 3.ตรวจคนเข้าเมือง 4.หน่วยเฉพาะกิจ กรมทหารราบที่ 17 5.อำเภอขุนยวม 6.จังหวัดแม่ฮ่องสอน) อย่างไรก็ตามหากสามารถพัฒนาด่านห้วยต้นนุ่นให้เป็นด่านถาวรได้ จะส่งผลให้เศรษฐกิจ การสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น การท่องเที่ยว โดยเฉพาะพื้นที่อำเภอขุนยวมได้อย่างมหาศาล³⁶



ทดสอบเส้นทางทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านแม่อุคหลวง

กระบวนการเพิ่มศักยภาพ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน



“...ชุมชนบ้านเมืองปอน มีกลุ่มโฮมสเตย์จำนวนหลายหลัง ซึ่งหากมีนักท่องเที่ยวเข้ามาประสานมาที่กลุ่ม ทางกลุ่มจะมีระบบการจัดสรรแบ่งส่วนให้นักท่องเที่ยวเข้าพักในโฮมสเตย์ในกลุ่มชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อเป็นการกระจายรายได้ของกลุ่มอย่างยุติธรรม..” (นางคำหลู่ สุนัน, เจ้าของ Home Stay บ้านเมืองปอน)

วิธีการเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอขุนยวม

ขุนยวม เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพและทรัพยากรการท่องเที่ยวจำนวนมากทั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวชุมชน นอกจากนี้พื้นที่อำเภอขุนยวมยังมีความหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์จึงส่งผลทำให้เกิดความผสมผสานและมีความแตกต่างในเชิงวัฒนธรรม รวมถึงจารีตประเพณีท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นศักยภาพที่สำคัญ คือ จุดแข็งทางด้านวัฒนธรรมในพื้นที่อีกทั้งยังถือเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญของพื้นที่อำเภอขุนยวมจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1) ทรัพยากรด้านท่องเที่ยวชุมชน

จากยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของภาคีรัฐบาล ภายใต้กลยุทธ์ “พัฒนายกระดับผลิตภัณฑ์-การบริการท่องเที่ยว” โดยการสนับสนุนงบประมาณเพื่อส่งเสริมชุมชนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาให้มีความศักยภาพ สร้างงานสร้างอาชีพเพื่อลดความเหลื่อมล้ำสังคมอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนโดยใช้กลไก 5 ด้านอันได้แก่ การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวชุมชน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก การพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวชุมชน การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชน และ การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวชุมชน โดยใช้ชื่อว่าโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี โดยมุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ความพร้อมของชุมชนและสิ่งอำนวยความสะดวก และท้ายสุดคือสินค้าและบริการ ซึ่งชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการของพื้นที่อำเภอขุนยวมได้แก่ชุมชนทั้งหมด 5 หมู่บ้านได้แก่ ชุมชนบ้านต่อแพ ชุมชนบ้านห้วยต้นนุ่น ชุมชนบ้านหัวแม่สุริน ชุมชนบ้านปางตอง และชุมชนบ้านแม่อุคอ นอกจากนี้ยังมีชุมชนบ้านเมืองปอนซึ่งถือเป็นชุมชนนำร่องในด้านการท่องเที่ยวชุมชนโดยพื้นฐานการจัดการเป็นแรงขับเคลื่อนจากภายในชุมชนเองต้องการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวชุมชน จึงได้รับการส่งเสริมและพัฒนาเรื่อยมา ร่วมกับโครงการนวัตวิถีข้างต้น พื้นที่อำเภอขุนยวมจึงมีชุมชนท่องเที่ยวทั้งหมด 6 ชุมชน แต่ทว่าในปัจจุบันหลายชุมชนที่เข้าร่วมโครงการได้ยุติบทบาทการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวและกิจกรรมต่าง ๆ ลงไปเนื่องจากสถานการณ์โควิด-19 และการขาดการขับเคลื่อนที่ต่อเนื่องและไม่ก่อให้เกิดรายได้ที่เป็นรูปธรรม ซึ่งยังคงเหลือชุมชนที่ขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยวเพียงชุมชนบ้านเมืองปอน บ้านต่อแพ บ้านหัวแม่สุรินบ้านแม่อุคอ ซึ่งแต่เดิมนั้น พื้นที่อำเภอ

ขุนยวมได้มีชุมชนนำร่องในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวคือชุมชนบ้านเมืองปอนถือเป็นชุมชนท่องเที่ยวแห่งแรกที่ชุมชนเล็งเห็นคุณค่าของตนเองคือทรัพยากรและศักยภาพของชุมชนจึงได้เริ่มต้นรวมกลุ่มดำเนินการจัดการการท่องเที่ยว ในราวปี พ.ศ.2545 และดำเนินการต่อเรื่อยมาจนกระทั่งได้รับการส่งเสริมพัฒนาจากหน่วยงานท้องถิ่นต่าง ๆ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน ที่ได้เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ให้เป็นระบบระเบียบมากขึ้น ในช่วงเดียวกันได้มีชุมชนบ้านต่อแพ ซึ่งเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่เล็งเห็นศักยภาพของตนเองในเชิงวัฒนธรรมของชุมชนตนเองจึงได้ขับเคลื่อนชุมชนโดยการเข้าร่วมกลุ่ม CBT หรือการท่องเที่ยวโดยชุมชน และมีกลุ่มนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เข้ามาในชุมชนและแนะนำให้ทำเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวมาตั้งแต่ ปีพ.ศ.2548-2549

ต่อมาหน่วยงานพัฒนาชุมชนได้เข้ามาส่งเสริมให้บ้านต่อแพเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมและเมืองปอนเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรม มีการสร้างร้านขายของ OTOP ภายในวัด แต่ดำเนินการไปได้แค่ 1 ปี แล้วก็หยุดไปเนื่องจากไม่มีงบประมาณในการดำเนินการและไม่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการอย่างยั่งยืน จากนั้นมีวิทยาลัยชุมชน ได้เข้ามาอบรมให้ความรู้กับชาวบ้าน ทั้งในเรื่องการทำโฮมสเตย์ การเป็นมัคคุเทศก์ชุมชน การบริหารจัดการต่าง ๆ กำหนดจุดเที่ยว และค้นหาวาในชุมชนมีของดีอะไรบ้าง จากนั้นชาวบ้านก็เริ่มประชุมกันเพื่อทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปี พ.ศ.2557 เป็นต้นมา ในปีพ.ศ.2561 มีโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีเข้ามาส่งเสริมอาชีพให้กับชาวบ้านมากกว่าการท่องเที่ยว เพราะทำให้ชาวบ้านที่มีความสามารถนำสินค้ามาขายได้ จุดเด่นที่เป็นเสน่ห์ของชุมชนท่องเที่ยวในอำเภอกุนยวมคือ ยังคงรักษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายของชาวบ้านเอาไว้ รวมถึงการรักษาไว้ซึ่งรูปแบบวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมรวมถึงศิลปะการแสดงพื้นบ้านเอาไว้ อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะการยึดถือปฏิบัติตามประเพณีทางศาสนาตามปฏิทิน 12 เดือนตลอดปี

นอกจากนี้หลายชุมชนในอำเภอกุนยวม ยังคงรักษารูปแบบอาคารสถาปัตยกรรมของบ้านเรือนดั้งเดิมโดยเฉพาะแบบชาวไทใหญ่เอาไว้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้มาเยือนแม่ฮ่องสอนสามารถชื่นชมกับความงามของสถาปัตยกรรมเรือนไม้ หลังคามุงด้วยใบตองตึงซึ่งเป็นทรัพยากรนำมาจากป่า ชาวไทใหญ่ยังใช้พื้นที่สวนรอบบ้าน เป็นที่ปลูกผักกินได้ สมุนไพรและเลี้ยงสัตว์ รวมถึงการจัดการระบบเหมืองฝายเพื่อ

การเกษตรที่มีน้ำจากลำธารไหลผ่านทุ่งนาและภายในหมู่บ้านสร้างความชุ่มชื้นให้กับพืชพรรณธรรมชาติต่าง ๆ ส่งผลให้ชุมชนร่มรื่นมีอากาศที่เย็นสบายตลอดทั้งปี

2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ด้วยศักยภาพด้านทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ของพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จึงเป็นที่มาของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่สร้างชื่อเสียงและเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสู่พื้นที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติดังกล่าวมีความหลากหลายทั้งในด้านรูปแบบและหน่วยงานผู้รับผิดชอบ โดยพื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเวียงหล้า บางพื้นที่ได้มีการโอนถ่ายอำนาจให้กับชุมชนหรือหน่วยงานการปกครองท้องถิ่นเป็นผู้ดูแลบริหารจัดการภายใต้กรอบระเบียบของกรมป่าไม้ ซึ่งประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์ ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กล้วยไม้รองเท้านารีอินทนนท์ อ.ยางชุมน้อย อ่างเก็บน้ำห้วยสอติอ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเวียงหล้า ทุ่งบัวตอง ดอยแม่ฮ่อ ทุ่งบัวตอง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดอยแม่ฮ่อ หมู่ที่ 6 ตำบลแม่ฮ่อ อยู่ในความรับผิดชอบของโครงการพัฒนาป่าไม้ที่สูง หน่วยที่ 5 กองอนุรักษ์ต้นน้ำ เขตวนอุทยานแห่งชาติทุ่งดอกบัวตองน้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง ตั้งอยู่บริเวณชุมชนบ้านหนองแห้ง ตำบลเมืองปอน อำเภอยางชุมน้อย เป็นต้น

3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

โดยทั่วไปมรดกทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ชุมชนหรือท้องถิ่นมักได้รับการหยิบยกขึ้นมาปรับปรุงพัฒนาจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่บอกเล่าเรื่องราวย้อนรอยอดีตช่วงเวลาต่าง ๆ ของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกับพื้นที่อำเภอยางชุมน้อยที่มีร่องรอยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายยุคสมัยทับซ้อนกระจายอยู่ทั่วพื้นที่อำเภอยางชุมน้อยตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุคอาณาจักรล้านนา และ รัตนโกสินทร์ ในรูปแบบของโบราณสถานวัดวาอาราม เวียงเก่า เตาเผาโบราณ หรือเส้นทางการเดินทางกองคาราวานการค้า และการคมนาคมในอดีต ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง อำเภอยางชุมน้อยถูกใช้เป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์การทหารของกองทัพญี่ปุ่นที่ต้องการใช้พื้นที่อำเภอยางชุมน้อยเป็นเส้นทางตัดผ่านเข้าไปสู่ประเทศสหภาพเมียนมา ถนนที่ทหารญี่ปุ่นสร้างขึ้นนี้ปัจจุบันคือบางช่วงของทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1095 แม่ฮ้องสอน ปาย แม่แตง และยังคงหลงเหลือถนนที่คงสภาพเดิม

ไม่ได้ใช้งานคือในเส้นทางจากบ้านต่อแพ่งสู่บ้านห้วยต้นนุ่นระยะทาง 12 กิโลเมตร บนเส้นทางดังกล่าวยังมีซากชิ้นส่วนรถยนต์ที่ใช้ในการเข้าร่วมสงครามและหลุมฝังศพ ทหารญี่ปุ่นกระจายอยู่ทั่วไป

จากเหตุการณ์กองกำลังญี่ปุ่นถอยทัพนี้ทำให้มีการพบสิ่งของเครื่องใช้ของ กองทหารญี่ปุ่นในพื้นที่อำเภอขุนยวมเป็นจำนวนมากด้วยเหตุผลคือ เมื่อครั้งกอง ทหารญี่ปุ่นถอยทัพกลับมาเสบียงอาหารของกองทัพย่อมขาดแคลนไปด้วยส่งผลให้ ทหารญี่ปุ่นได้นำสิ่งของเครื่องใช้ที่ติดตัวมาแลกอาหารกับชาวบ้าน หรือการมอบ สิ่งของเครื่องใช้ต่างให้กับชาวบ้านที่ให้ความช่วยเหลือทหารญี่ปุ่นเพื่อเป็นสิ่งที่ระลึก และกรณีสุดท้ายคือสิ่งของต่าง ๆ ถูกทิ้งอยู่ในบริเวณที่ทหารเสียชีวิต ภายหลังพัน ต้ารวจโทเชิดชาย ชมธวัช ผู้สนใจเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เกิดขึ้นในอำเภอขุนยวม ได้ใช้ทุนทรัพย์ส่วนตัวและการได้รับบริจาคสิ่งของจากชาวบ้าน จึงนำมาจัดแสดงและ เก็บรวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑสถานสงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2538 ซึ่งใน ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นชื่ออนุสรณ์สถานมิตรภาพไทย- ญี่ปุ่น ภายหลังได้รับการพัฒนา ปรับปรุงใหม่โดยการการสนับสนุนงบประมาณจากผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน และได้มอบอาคารหลังนี้ให้กับเทศบาลตำบลขุนยวมเป็นผู้ดูแล และได้เปลี่ยนชื่อจาก ศูนย์วัฒนธรรมสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นอนุสรณ์สถานมิตรภาพไทย - ญี่ปุ่น และเปิด บริการให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมภายในอนุสรณ์สถานมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่นมา จนถึงปัจจุบัน

4) ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม

ที่ผ่านมาจากนโยบายของรัฐได้มีการส่งเสริมให้นาเอามรดกภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมในพื้นที่มาเป็นจุดขายเพื่อการท่องเที่ยวมาโดยตลอด ทั้งมรดกภูมิปัญญาที่ จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ ส่งผลให้ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของอำเภอขุนยวม โดดเด่นในเรื่องศิลปวัฒนธรรมควบคู่กับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติเสมอมา อัน เนื่องมาจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของประชากรในพื้นที่อำเภอขุนยวมส่งผลให้วิถี ชีวิตความเป็นอยู่ ศาสนาความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณีของพื้นที่ที่มีความ หลากหลายไปด้วย โดยสามารถจัดกลุ่มทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้าน ศิลปวัฒนธรรมของอำเภอขุนยวมออกเป็นสองกลุ่มใหญ่กล่าวคือ กลุ่มมรดก วัฒนธรรมที่จับต้องได้ อันได้แก่ กลุ่มอาคารบ้านเรือน โบราณสถาน วัดวาอาราม พื้นที่แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี ซึ่งในพื้นที่อำเภอขุนยวมพบกลุ่มมรดกทาง

วัฒนธรรมที่จับต้องได้อยู่เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะกลุ่มสถาปัตยกรรมประเภทที่อยู่อาศัย ได้แก่อาคารบ้านเรือนที่กระจายตัวอยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่อำเภอขุนยวมเป็นจำนวนมาก ยังคงปรากฏรูปแบบเรือนโบราณที่สร้างขึ้นตามแบบแผนความเชื่อและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเช่นกลุ่มเรือนของกลุ่มชาวไทใหญ่ ที่ชุมชนบ้านเมืองปอน บ้านต่อแพ บ้านขุนยวม หรือกลุ่มเรือนของชาวกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิมที่ยังคงกระจายตัวอยู่ตามหมู่บ้านทั่วไป ที่ยังคงแบบแผนการใช้งานแบบประเพณีดั้งเดิมถึงแม้บางชุมชนจะมีปัจจัยจากภายนอกเช่นศาสนาคริสต์ที่เข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็ตาม การคงไว้ซึ่งรูปแบบเรือนโบราณดังกล่าวสามารถช่วยสร้างบรรยากาศในการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างมาก อีกทั้งเป็นจุดขายที่สำคัญของการท่องเที่ยวชุมชน โดยเฉพาะการนำเอาเรื่องราวของวิถีชีวิตการอยู่อาศัย กระบวนการก่อสร้าง หรือกระบวนการซ่อมบำรุงซ่อมแซม ความเชื่อ ฯลฯ ของเรือนโบราณเหล่านั้นมาเพิ่มมูลค่า โดยการส่งต่อข้อมูลองค์ความรู้จากประสบการณ์ของเจ้าของบ้านยังจะเป็นการเพิ่มเสน่ห์หรือสีสันดี ในการท่องเที่ยวชุมชนได้เป็นอย่างดี



กิจกรรมการทำทะเบียนโบราณวัตถุวัดคำใน ร่วมกับกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนขุนยวม

นอกจากนี้ยังพบอาคารสถาปัตยกรรมประเภทอาคารสาธารณะ อันได้แก่วัดวาอาราม เจดีย์ จอหวหาร โบสถ์คริสต์ ฯลฯ กลุ่มอาคารเหล่านี้ ถือเป็นอาคารสำคัญ

ของชุมชน เนื่องจากส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้นด้วยปัจจัยและบริบทของศาสนา และคติความเชื่อ เพื่อกำหนดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือตอบโจทย์การใช้งานโดยเฉพาะพิธีกรรมเพื่อการบูชา สร้างบุญกุศล หรือการสรรเสริญพระเจ้า โดยเฉพาะอาคารสถาปัตยกรรมในพุทธศาสนาของกลุ่มชาวไทยใหญ่ในอำเภอขุนยวม โดยเฉพาะจองวิหารซึ่งถือว่ามีความโดดเด่นที่สุด เนื่องจากชาวไทยใหญ่จึงนิยมสร้างอย่างยิ่งใหญ่และปราณีต นอกจากอาคารจองวิหารแล้ว ภายในบริเวณวัดยังนิยมสร้างเจดีย์ไว้กลางลานวัด หรือบริเวณที่โล่ง ชาวไทใหญ่เรียกเจดีย์ว่า กองมู บางวัดมีเจดีย์มากกว่าหนึ่งองค์เช่น กลุ่มเจดีย์ของวัดม่วยต่อ เนื่องจากชาวไทยใหญ่มีความเชื่อว่า การสร้างพระเจดีย์ถวายไว้กับพุทธศาสนานั้นจะได้านิสงส์เป็นอย่างมาก นอกจากอาคารในพุทธศาสนายังพบว่ามีกลุ่มอาคารในศาสนาคริสต์ ซึ่งในอำเภอขุนยวมพบว่ามีประชากรที่นับถือศาสนาคริสต์จำนวนมาก ส่วนใหญ่จะเป็นชาวกะเหรี่ยงและชาวม้ง การเข้ามาของศาสนาคริสต์ในพื้นที่อำเภอขุนยวมนั้นเริ่มต้นจากการเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่สังฆมณฑลเชียงใหม่ ได้เข้ามาเริ่มต้นเผยแพร่ศาสนาคริสต์เป็นครั้งแรกที่ชุมชนบ้านห้วยตันนุ่น และได้จัดตั้งวัดนักบุญเซซิลีอา ห้วยตันนุ่นขึ้นครั้งแรกและได้กระจายเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกไปสู่ชุมชนอื่นๆในพื้นที่ในเวลาต่อมา

นอกจากนี้ยังมีมรดกวัฒนธรรมประเภทโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ที่พบในอำเภอขุนยวมส่วนใหญ่เป็นงานศิลปวัตถุที่สร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนาที่กระจายอยู่ตามวัดต่าง ๆ สืบเนื่องมาจากคติการสร้างอานิสงค์ด้วยการถวายทานสิ่งของต่าง ๆ ที่เป็นถาวรวัตถุไว้กับพุทธศาสนา มาแต่ครั้งอดีตส่งผลให้ถาวรวัตถุเหล่านั้นยังคงเหลืออยู่เป็นจำนวนมากโดยส่วนใหญ่มักจะเป็นพระพุทธรูปโบราณที่มีทั้งศิลปะแบบล้านนาพม่า และศิลปะแบบไทใหญ่ โดยแต่ละองค์สร้างขึ้นจากวัสดุที่แตกต่างกันตามแต่เจตนาของเจ้าศรัทธาที่ถวายงานพุทธศิลป์ในหมวดพระพุทธรูปโบราณของอำเภอขุนยวมที่โดดเด่นและสวยงามซึ่งภายใต้โครงการพิพิธภัณฑน์มีชีวิตขุนยวมได้จัดทำทะเบียนโบราณวัตถุของวัดในเขตพื้นที่อำเภอขุนยวมไว้เป็นจำนวน 3 วัด เพื่อให้ชุมชนตระหนักรู้ถึงคุณค่าและได้รับการดูแลรักษาอย่างถูกต้องเหมาะสมและรวมถึงการจัดแสดงเพื่อให้ชุมชนและนักท่องเที่ยวได้สัมผัสรับรู้ถึงคุณค่าทางมรดกทางวัฒนธรรมของชาวขุนยวมคือ พระพุทธรูปของวัดคำโน พระพุทธรูปของวัดคำโนเป็นกลุ่มพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่บนจองวิหารไม้ของวัด ส่วนใหญ่สร้างขึ้นด้วยเทคนิคงานสานขึ้นรูปและปั้นด้วยยางรัก บางองค์เป็นงานไม้แกะสลัก ลงรักปิดทอง มีความ

งตามแบบงานพุทธศิลป์แบบไทใหญ่แต่ซึ่งหาได้เพียงแห่งเดียวในพื้นที่อำเภอ
ขุนยวม และถือได้ว่ากลุ่มพระพุทธรูปชิ้นเอกของจังหวัดแม่ฮ่องสอนเลยทีเดียว
นอกจากงานพุทธศิลป์ประเภทพระพุทธรูปแล้วยังคงมีงานโบราณวัตถุและศิลปะวัตถุ
ที่อยู่ในหมวดของเครื่องสักการบูชา ข้าวของเครื่องใช้ในพิธีกรรม เฟอร์นิเจอร์ของวัด
รวมถึงอาสนะสงฆ์ ก็มีความงดงามไม่แพ้กัน ในเชิงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม วัด
ถือเป็นเป้าหมายหนึ่งที่สำคัญของนักท่องเที่ยวที่จะเข้าไปเยี่ยมชม ทำบุญและสัมผัส
กับบรรยากาศที่สงบร่มเย็นรวมถึงการชื่นชมงานพุทธศิลป์ที่เกิดจากแรงศรัทธาของ
พุทธศาสนิกชนมาแต่ครั้งอดีต ซึ่งหากวัดในพื้นที่อำเภอขุนยวมเข้าใจระบบการจัดการ
และการจัดแสดงงานพุทธศิลป์ก็จะช่วยให้วัดมีเสน่ห์น่ามองอีกทั้งยังจะเป็นตัวช่วย
ส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอขุนยวมได้อีกทางหนึ่ง
นอกจากนี้ยังมีมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ อันได้แก่ องค์ความรู้ภูมิปัญญา จารีต
ประเพณี ความเชื่อ ศิลปะดนตรีและการแสดง การขับร้อง หรือวัตถุสิ่งของที่มี
ประติษฐานด้วยภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา

ทั้งนี้ มรดกภูมิปัญญาที่จับต้องไม่ได้จะเป็นตัวแปรหลักคือองค์ความรู้ที่
ก่อให้เกิดมรดกวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ซึ่งในพื้นที่อำเภอขุนยวมพบว่า มรดกภูมิปัญญา
ทางวัฒนธรรมของอำเภอขุนยวมมีความหลากหลาย ซึ่งถ่ายทอดมาจนกลายเป็นแบบ
แผนในการดำเนินชีวิตอันเป็นรากฐานให้เกิดปัจจัยสี่ของการดำรงชีวิตของมนุษย์อัน
ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็มี
วิถีที่แตกต่างกันไปก่อให้เกิดวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มที่เป็นเอกลักษณ์และบ่งบอกถึง
ความเป็นตัวตนของแต่ละชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี ภายหลังจากการที่มีการผลักดันให้
เกิดการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว จึงเริ่มมีการตระหนักรู้ถึงคุณค่าของ
มรดกวัฒนธรรมเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการสืบค้นฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ
ตนเองเพื่อนำมาใช้พัฒนาต่อยอดเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว
นอกจากนี้ยังมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับศาสนาความเชื่อซึ่งก่อให้เกิดจารีตประเพณี
พิธีกรรมที่ส่งสลายทอดกันสืบมาด้วยเป้าหมายที่มุ่งเน้นในเรื่องทางจิตวิญญาณ อาณิ
สงค์ที่ส่งต่อไปยังภพภูมิที่ดีของตนเองในชีวิตหลังความตาย รูปแบบของประเพณี
พิธีกรรมต่าง ๆ ที่พบในอำเภอขุนยวมนั้นมีความหลากหลายเป็นอย่างมากโดยเฉพาะ
กลุ่มชาวไทใหญ่ซึ่งจะมีการจัดงานบุญหรืองานประเพณีตลอดทั้งปี ต่อมาได้มีการ
นำเสนอประเพณีและพิธีกรรมมาใช้เป็นสื่อเพื่อการท่องเที่ยวจึงได้จัดให้มีการทำ

ปฏิทินการท่องเที่ยวตามประเพณี 12 เดือน เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้กับอำเภอขุนยวมได้อีกทางหนึ่ง

นโยบายการท่องเที่ยวภาครัฐกับการส่งเสริมสนับสนุนพื้นที่ขุนยวม

ก่อนหน้าสถานการณ์การแพร่ระบาดไวรัสโควิด – 19 ที่ผ่านมานโยบายด้านการส่งเสริมหรือสนับสนุนการท่องเที่ยวจากภาครัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่อำเภอขุนยวม ทั้งในระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค หรือระดับประเทศนั้น นั้นมีน้อยมาก ในขณะที่ภาคนโยบายในระดับประเทศหรือระดับภูมิภาค จังหวัดแม่ฮ่องสอน ถือเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่สำคัญอันดับต้นๆของประเทศ โดยในพื้นที่สำคัญในส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่จะอยู่ที่ อำเภอปาย อำเภอปางมะผ้า อำเภอแม่สะเรียงและอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ในขณะที่อำเภอขุนยวมถือว่าเป็นเมืองผ่าน ซึ่งที่ผ่านมากะแสการท่องเที่ยวในพื้นที่เขตอำเภอขุนยวมนั้นมีเพียงการส่งเสริมและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในช่วงดอกบัวตองบานบนดอยแม่อูคอเท่านั้น ที่จะเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวของอำเภอขุนยวม ซึ่งระยะเวลาของฤดูกาลท่องเที่ยวทุ่งดอกบัวตอง เป็นช่วงระยะเวลาเพียงสองเดือน ภายหลังจากดอกบัวตองร่วงโรยไปก็ถือว่าหมดช่วงฤดูกาลโดยการพัฒนาส่งเสริมจากหน่วยงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานแม่ฮ่องสอน และหน่วยงานการปกครองท้องถิ่นคือองค์การบริหารส่วนตำบลแม่อูคอ นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมจากจังหวัดเพื่อการสร้างศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์อนุสรสถานมิตรภาพไทย ญี่ปุ่น จากประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่สอง พร้อมกับการพยายามพัฒนาเชื่อมโยงเส้นทางเดินทางเดินเท้าของและพื้นที่ที่เกี่ยวข้องในประวัติศาสตร์มาพัฒนาให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยว โดยปัจจุบันเทศบาลตำบลขุนยวมเป็นผู้รับผิดชอบดูแล

ต่อมาจากภาคนโยบายของรัฐบาลได้มีการจัดสรรงบประมาณให้มีการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับชุมชนท้องถิ่นในปีพุทธศักราช 2561 คือโครงการ ท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม ภายใต้โครงการไทยนิยมยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เกิดรายได้กับชุมชน พัฒนาคุณภาพยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ OTOP เชื่อมโยงเส้นทางในการท่องเที่ยว กระแสหลักเมืองรอง ชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับแผนนโยบายของการท่องเที่ยววิถีไทยวิถีชุมชนของการท่องเที่ยวประเทศไทย รวมถึงการสร้างและพัฒนาบุคลากร ผู้ประกอบการ

และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ให้มีขีดความสามารถในการคิดเชิงสร้างสรรค์ และนำมาต่อยอด การบริหารจัดการชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยโครงการดังกล่าวมีพื้นที่เป้าหมายมากกว่าสามพันชุมชนทั่วประเทศ โดยผ่านหน่วยงานผู้รับผิดชอบคือ กรมการพัฒนาชุมชน และพัฒนาชุมชนระดับจังหวัดและพัฒนาชุมชนชนอำเภอทุกอำเภอได้ทำการคัดเลือกชุมชนที่มีทรัพยากรและศักยภาพที่สามารถจะพัฒนาต่อยอดไปสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวได้³⁷ ด้วยเหตุนี้ โครงการดังกล่าวจึงเข้ามาสู่พื้นที่อำเภอขุนยวมและได้คัดเลือกหมู่บ้านที่มีศักยภาพ พัฒนาขึ้นเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวตามนโยบายของทางภาครัฐจำนวน 5 หมู่บ้าน คือบ้านต่อแพ บ้านแม่อุคอ บ้านปางตอง บ้านหัวแม่สุรินบ้านห้วยต้นนุ่น นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องรวมถึงหน่วยงานการศึกษาได้เข้ามาลงพื้นที่ช่วยเหลือพัฒนาศักยภาพในท้องถิ่นจากหลายภาคส่วน ด้วยเล็งเห็นคุณค่าและศักยภาพของอำเภอขุนยวม

นับตั้งแต่ต้นปี 2563 ประเทศไทยประสบกับวิกฤติการระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งวิกฤติการระบาดของโรคดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นวิกฤติที่รุนแรงมากที่สุดของโลก ในรอบ 100 ปี ส่งผลทำให้เศรษฐกิจประเทศไทยนับตั้งแต่ปี 2563 ถดถอยมากที่สุดหากเทียบกับวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 โดยเฉพาะภาคบริการ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีการหดตัวมากที่สุดในสาขาที่พักแรมและบริการด้านอาหาร รองลงมา คือ สาขาการขนส่ง การขายส่งขายปลีก และการหดตัวในสาขาอื่น ๆ นอกภาคบริการ ได้แก่ ภาคอุตสาหกรรมการผลิตและภาคเกษตรกรรม ภาคการท่องเที่ยวและธุรกิจเกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว อาทิ สายการบิน โรงแรม บริษัทนำเที่ยวและการท่องเที่ยว ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการ จัดประชุมบริษัทข้ามชาติการท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล การประชุมนานาชาติและการจัดนิทรรศการห้างสรรพสินค้า ร้านอาหารและร้านค้า ล้วนแล้วแต่เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยมีสัดส่วนถึงร้อยละ 20 – 22 ต่อ GDP ทั้งนี้ สศช. ได้รายงานไว้ว่า ตั้งแต่ต้นปี 2563 ที่รัฐบาลประกาศปิดประเทศห้ามการเดินทางท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศภายหลังเกิดการ ระบาด ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมาประเทศไทยลดลงจาก 40 ล้านคน ในปี 2562 เป็น 6.7 ล้านคน ในปี 2563 อย่างไรก็ตามที่ผ่านมารัฐบาลพยายามจัดหาและกระจายวัคซีนให้ครอบคลุมประชากรมากที่สุดเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันหมู่ แต่ยังคงมีความเสี่ยงของ การกลายพันธุ์ของไวรัส จึงไม่สามารถใช้เป็นหลักประกันว่าจะสามารถควบคุมการระบาดให้อยู่ในวงจำกัด และยังคงส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและ การจัดเก็บรายได้ของรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ความไม่แน่นอนของการกระจายวัคซีนของหลายประเทศเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อรายได้หลักของประเทศซึ่งมาจากภาคการท่องเที่ยวและการฟื้นตัวของเศรษฐกิจไทย

จังหวัดแม่ฮ่องสอนถือเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการลดลงของนักท่องเที่ยวอันเนื่องมาจากการระบาดของโรคโควิด 19 เช่นเดียวกับกับเมืองท่องเที่ยวอื่นๆในประเทศ อย่างไรก็ตามก็ดีหากจำแนกตามลักษณะทางธุรกิจพบว่า ธุรกิจที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงแรก หลังจากเกิดวิกฤติการระบาดของโรคโควิด19 คือ ธุรกิจนันทนาการ รองลงมา คือ ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ธุรกิจจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก ธุรกิจโรงแรมที่พัก และธุรกิจการขนส่งส่งผลให้ผู้ประกอบที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องปิดกิจการลงชั่วคราว บางกลุ่มอาจถึงขั้นปิดกิจการแบบถาวร เนื่องจากขาดสภาพคล่องทางด้านเศรษฐกิจอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน อีกทั้งยังไม่สามารถกำหนดช่วงเวลาของการฟื้นตัวของสถานการณ์โรคระบาดในครั้งนี้

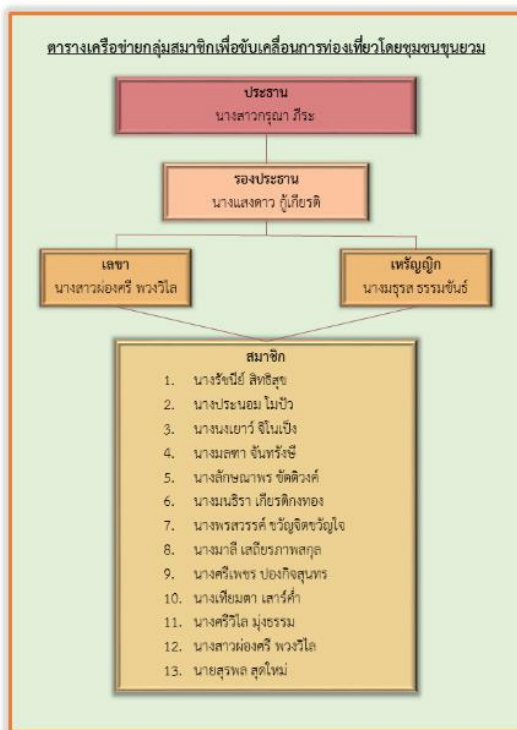
กระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขุนยวม

จากศักยภาพทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นทรัพยากรหลักของการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอขุนยวมที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยเฉพาะในมิติการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นอกเหนือจากชุมชนท่องเที่ยวที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น โดยมีเครือข่ายสมาชิกจากหลายภาคส่วนที่เข้าร่วมร่วมมือร่วมใจและระดมความคิดเห็นเพื่อการพัฒนาศักยภาพของอำเภอขุนยวมในมิติด้านการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนและส่งเสริมการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับคนในพื้นที่ โดยได้รับการสนับสนุนในระบบพี่เลี้ยงช่วยเหลือ ประเมิน และให้คำปรึกษาจาก กอพท. 6 จังหวัดน่าน โดยนโยบายไม่เน้นปริมาณนักท่องเที่ยวแต่มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจากที่ผ่านมาขุนยวมเป็นรู้จักและเข้ามาท่องเที่ยวของกลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะช่วงเทศกาลทุ่งบัวตองบานเท่านั้น โจทย์คือจะอย่างไรให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวขุนยวมนอกเหนือจากเทศกาลดังกล่าว ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการรวมตัวกันระหว่างเทศบาลขุนยวม กลุ่มผู้ประกอบการที่พักและโรงแรมในอำเภอขุนยวม กลุ่มตัวแทนจากชุมชนป้อมต่าง ๆ รวมถึงกลุ่มหัตถกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ขึ้น นอกจากนี้นางสาวปวีณา จารุจินดา ผู้ดูแลงานท่องเที่ยวชุมชนเทศบาลตำบลขุนยวมได้กล่าวถึงที่มาของกลุ่มไว้ว่า การรวมกลุ่มครั้งแรกเกิดจากครั้งแรกจากการจัดเวทีขึ้นมาเพื่อพยายามรวบรวมข้อมูลและค้นหาว่าขุนยวมมีอะไรที่น่าสนใจสำหรับการ

เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวบ้าง ซึ่งบางทีด้วยความเป็นคนพื้นถิ่นอาจจะไม่รู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นเพราะความเคยชิน ต่อมาในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนกรกฎาคมทางกลุ่มจำเป็นต้องหยุดดำเนินการและกิจกรรมที่วางแผนงานไว้ไปเนื่องจากเป็นช่วงของการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 และกลับมาเริ่มต้นกันใหม่ได้ไม่นานมานี้ โดยกำหนดพื้นที่เริ่มต้นเฉพาะเขตรับผิดชอบของเทศบาล หากรูปแบบการบริหารจัดการลงตัว อาจจะสร้างเครือข่ายขยายร่วมกับชุมชนอื่นต่อไป ทั้งนี้ต้องใช้เวลาอีกสักระยะตามแนวทางนโยบายของ อพท. และ CBT ทั้งนี้ทั้งสองหน่วยงานต่างก็มีบทบาทในการช่วยเหลือส่งเสริมที่ต่างกันคือ หน่วยงานอพท. จะเข้าไปช่วยส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว ของสถานที่ที่มีศักยภาพหรือเริ่มดำเนินการอยู่ก่อนแล้วโดย อพท. จะเข้าไปทำหน้าที่พี่เลี้ยงให้คำปรึกษาและต่อยอดให้ชุมชนนั้นได้มีแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจนและยั่งยืน ซึ่งแตกต่างจาก CBT ที่จะเข้าไปพัฒนาหมู่บ้านที่เริ่มจากฐานรากของชุมชนตั้งแต่ต้นสนับสนุนการออกไปดูงานและนำเสนอชุมชนนั้นๆโดยวิธีการการพาไปออกงานกิจกรรมหรือเทศกาลต่าง ๆ โดยกลุ่ม CBT เป็นพี่เลี้ยงให้ ตัวอย่างชุมชนในอำเภอขุนยวมที่พัฒนาจากการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานดังกล่าวได้แก่ ชุมชนบ้านเมืองปอน ซึ่งมีประสบการณ์การทำหมู่บ้านท่องเที่ยวตั้งแต่ปี 2544 แต่กว่าออกมาเป็นรูปร่างและเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปก็ต้องใช้เวลาพัฒนาและเรียนรู้พอสมควรซึ่งปัจจุบันชุมชนเมืองปอนกลายเป็นชุมชนตัวอย่างที่สำคัญด้านการท่องเที่ยวชุมชนที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน และพร้อมที่จะเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนให้ทางกลุ่มได้พัฒนาและร่วมเป็นเครือข่ายต่อกันในอนาคต

จากภาพรวมการท่องเที่ยวในปีพุทธศักราช 2562 ที่ผ่านมา นางแสงดาว วนาสวรรค์ หัวหน้าสำนักปลัดเทศบาลขุนยวมได้กล่าวถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวในปี 2563-2564 ว่าก่อนหน้านี้กิจกรรมและแผนการการท่องเที่ยวดำเนินการไปด้วยดีประมาณ 80% แต่ในช่วงเกิดโรคโควิด 19 ทำให้ผลการดำเนินการทั้งหมดลดเหลือประมาณ 50% เท่านั้น หากภายหลังจากสถานการณ์โรคระบาดดังกล่าวดีขึ้น จะต้องเริ่มต้นและฟื้นฟูการท่องเที่ยวขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ส่วนในด้านศักยภาพของอำเภอขุนยวมได้รับผลการประเมินตามหลักเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทยหรือ CBT ค่อนข้างเป็นที่น่าพอใจจากเกณฑ์การประเมินชุมชนท่องเที่ยวมีทั้งหมด 5 ด้าน 100 ข้อคือประเด็นด้าน การบริหารจัดการการท่องเที่ยว เศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิต การอนุรักษ์ส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม และคุณภาพบริการท่องเที่ยว จากเกณฑ์ดังกล่าว ชุมชนเขตเทศบาล ขุนยวมได้คะแนน 62.25 คะแนน ซึ่งถือว่าเป็นคะแนนที่สูงมากสำหรับการประเมิน ครั้งแรก ชุมชนท่องเที่ยวอื่นๆที่ประสบผลสำเร็จในปัจจุบันบางชุมชน ได้คะแนน ประเมินไม่ถึงครึ่งด้วยซ้ำ ส่งผลให้ทางกลุ่มมีการพัฒนาปรับปรุงเรื่อยจนได้คะแนน เพิ่มขึ้นจนแตะระดับที่ 70 คะแนนซึ่งเป็นได้ยากมาก ด้านที่ทำคะแนนมากที่สุด คือ การอนุรักษ์ส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน, การบริหารจัดการการท่องเที่ยว, เศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิต,คุณภาพบริการท่องเที่ยว,ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามลำดับ



แผนผังเครือข่ายกลุ่มสมาชิกเพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผลจากการประเมินของ CBT ทำให้ทางกลุ่มตระหนักรู้ถึงคุณค่าของพื้นที่ของตนเองรวมทั้งนำเอาข้อดีชมจากการประเมินมาเป็นแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. อนุรักษ์ ส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน

มีการอนุรักษ์สืบสานมรดกทางวัฒนธรรมและการนำเสนอประเพณี 12 เดือนและ วิถีชีวิตของชาวไทใหญ่และชาวกะเหรี่ยงได้อย่างน่าสนใจ การรณรงค์ชาวบ้านในชุมชนสวมใส่ชุดประจำถิ่นของตนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ และมีการนำเสนอกิจกรรมในวิถีชีวิตของชาวบ้านเช่นการทำอาหาร การผลิตอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้เช่น เครื่องจักสาน ตีมีด ทอผ้า หรือเครื่องสักการะที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา เป็นต้น

2. การบริหารจัดการการท่องเที่ยว

จากการทดลองเส้นทางท่องเที่ยวได้มีการแบ่งหน้าที่หรือกระจายงานกันได้ดี ไม่ทำงานซ้ำซ้อนกัน แต่ละจุดมีคนรับผิดชอบที่ชัดเจน ซึ่งชาวบ้านจะประจำจุดที่ตนเองรับผิดชอบ มีตารางไว้บริการซึ่งได้รับการสนับสนุนจากทางเทศบาลและมีผู้บรรยายบรรยายโดยที่มีหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ที่คอยอธิบายเล่าเรื่องหรือเชื่อมโยงจุดต่าง ๆ รวมถึงมีการประสานงานกันในแต่ละฝ่ายได้ดี อย่างไรก็ตามยังมีจุดบกพร่องเล็กน้อยที่ต้องปรับปรุงสำหรับเรื่องดังกล่าวเช่น ขาดเอกสารการนำเสนอวัฒนธรรม เช่นแผ่นพับหรือไกด์บุ๊กให้นักท่องเที่ยว ในส่วนของข้อปฏิบัติหรือกฎเกณฑ์ยังไม่ชัดเจน ควรจะมีการกำหนดหรือแจ้งนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับข้อปฏิบัติต่าง ๆ ก่อนหรืออาจจะใส่ในแผ่นพับเพื่อให้นักท่องเที่ยวอ่านไประหว่างการเดินทาง ดีกว่าการที่ต้องพูดเตือนบ่อยๆ เพราะอาจจะทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกไม่ดี และยังไม่มีการจัดการด้านการบัญชีที่ชัดเจนเนื่องจาก ยังไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาจริงจึงยังไม่มีรายได้เข้ามา

3. เศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิต

ต่อเนื่องมาจากรายได้ที่จะเข้ามา เนื่องจากยังไม่มี จึงทำให้ไม่ค่อยเห็นผลในข้อนี้ ในอนาคตหากมีนักท่องเที่ยวเข้ามา ต้องมีแผนในการบริหารจัดการเงินก้อนนี้ เช่น การกระจายรายได้ให้กับชุมชน หรือมีกองทุนขึ้นมา เช่น กองทุนสำหรับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน หรือกองทุนเพื่อการศึกษา หรือปรับเปลี่ยนไปตามสิ่งแวดล้อมของพื้นที่นั้นๆ เนื่องจากในชุมชนยังมีสินค้าเยอะและมีความหลากหลายที่จะสามารถขายได้ รวมถึงควรจะต้องมีกิจกรรมที่สะท้อนถึงการรณรงค์หรือการต่อต้านยาเสพติดและการค้ามนุษย์ ก็จะได้คะแนนการประเมินในข้อนี้มากขึ้น สอดคล้องกับชุมชนชุมชนเองก็มีกัมปส.ประจำป้อมช่วยดูแลสอดส่องอยู่แล้ว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการประเมินชุมชน

4. คุณภาพบริการท่องเที่ยว

ในส่วนของการบริการการท่องเที่ยว จะประเมินจากความปลอดภัยของกิจกรรมต่าง ๆ การเดินทาง การดำเนินการในแต่ละกิจกรรมมีการซักซ้อมมาก่อนหรือไม่ สามารถรับมือกับอุบัติเหตุหรือเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดมากนักน้อยเพียงใด อาจจะต้องมีการประเมินจากนักท่องเที่ยวด้วย เช่น การทำแบบประเมิน หรือสมุดเยี่ยม จะได้เอาสิ่งเหล่านี้มาปรับปรุงบริการในอนาคตได้

5. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การประเมินหัวข้อนี้ ประเมินจากหลักฐานที่เห็นอยู่ หรือว่าในกิจกรรมมีการใช้วัสดุธรรมชาติแค่ไหนมีการเอาใจใส่สิ่งแวดล้อมมากแค่ไหน และที่สำคัญการท่องเที่ยวจะต้องไม่กระทบกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งในพื้นที่ชุมชนขุนยวมมีป่าชุมชนอยู่แต่ไม่ได้มีการนำเสนอเรื่องราวดังกล่าว นางกรุณา ภีระ ประธานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนขุนยวม ได้กล่าวว่า การดำเนินการที่ผ่านมา เนื่องจากเป็นช่วงแรกของการวางแผนและการพัฒนาปรับปรุงแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่และไม่ทราบว่าต้องมีการทำอะไรบ้าง นำเสนออะไรบ้าง จึงขาดการนำเสนอไป และไม่ทราบว่าจะนำมาเชื่อมต่อการท่องเที่ยวอย่างไร หากมีการศึกษาเส้นทางธรรมชาติ เช่น เดินเท้าไปยังเตาเผาโบราณ ก็อาจจะต้องมีกฎเกณฑ์ กฎระเบียบเพิ่มมากขึ้น เช่น ห้ามทิ้งขยะหรือห้ามนำขยะเข้าไป สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ นักสื่อความหมาย อาจจะต้องมีการอบรมนักสื่อความหมาย หรือจัดทำคู่มือสำหรับนักสื่อความหมาย จะได้สื่อให้กับนักท่องเที่ยวไปในทิศทางเดียวกัน บางทีก็อาจจะต้องใช้เอกสารในการสื่อสารแทน ควรจะมีป้ายนำทางหรือบอกอธิบายข้อมูลแต่ละจุดสักเล็กน้อย

ที่ผ่านมากลุ่มดังกล่าวยังคงมีการดำเนินการวางแผนทดสอบ เพื่อเตรียมความพร้อมอย่างต่อเนื่องเพื่อขับเคลื่อนและผลักดันโครงการท่องเที่ยวชุมชน โดยแผนงานได้กำหนดไว้อย่างคร่าวๆคือการตั้งเป้าหมายอย่างน้อยภายในปีพุทธศักราช 2564- 2565 จะสามารถเปิดรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรมแต่สถานการณ์โควิดที่ผ่านมาทำให้กิจกรรมที่วางแผนไว้ทั้งหมดจำเป็นต้องหยุดชะงักไป ในขณะที่แผนงานการรองรับนักท่องเที่ยวและเตรียมความพร้อมรวมถึงการปรับปรุงแก้ไขปัญหาคาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตอีกทั้งยังต้องเตรียมสร้างบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการทำงานดังกล่าวให้พร้อมและต่อเนื่องโดยเฉพะบุคลากรผู้จะทำหน้าที่สื่อความหรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่นทั้งในระดับเยาวชน หรือผู้สูงอายุ ซึ่งยังคงต้องอาศัยกระบวนการและ

ระยะเวลาในการฝึกอบรมโดยผู้เชี่ยวชาญและปราชญ์ชุมชนเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ใช้สื่อความอย่างถูกต้องแม่นยำ และตรงกัน ซึ่งที่ผ่านมาได้รับการฝึกอบรมจากโครงการวิจัยพิพิธภัณฑน์มีชีวิตชุมชนวมในการจัดอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่โรงเรียนชุมชนวมวิทยาและได้มีการทดลองฝึกปฏิบัติจริงจากนักเรียนผู้เข้าร่วมอบรมทั้งจากโรงเรียนชุมชนวมวิทยาและโรงเรียนชุมชนต่อแพวิทยา นอกจากนี้ยังต้องจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่จะเข้ามาในพื้นที่ในอนาคตทั้งการจัดการที่พัก กลุ่มโฮมสเตย์ หรือโรงแรมรีสอร์ทให้เป็นมาตรฐานสากล ระบบการขนส่งที่ใช้สำหรับการท่องเที่ยว ร้านค้าร้านอาหาร ศูนย์เรียนรู้กิจกรรมต่าง ๆ และของที่ระลึก ทั้งนี้ยังคงต้องอาศัยระยะเวลาเพื่อการเตรียมการตามกระบวนการดังกล่าวเพื่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีเพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวอีกพอสมควร ในระหว่างนี้จึงทำการวางแผนชักชวนและการช่วยเหลือในส่วนของกระบวนการจัดการจากพี่เลี้ยงคือ อพท. นานเป็นระยะๆจนกว่าแผนงานทุกอย่างจะลงตัวพร้อมปฏิบัติงาน

การเชื่อมโยงพื้นที่ท่องเที่ยวสู่ชุมชนกะเหรี่ยงในชุมชนวม

จากภาพลักษณ์และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่าง ๆ ของอำเภอชุมชนวมในปัจจุบันส่วนใหญ่มุ่งเน้นการนำเสนอวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทใหญ่เป็นหลัก ในขณะที่กลุ่มประชากรส่วนใหญ่ของพื้นที่เป็นชาวกะเหรี่ยง ถึงร้อยละ 70 สะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการพื้นที่กับการท่องเที่ยวที่ผ่านมาบทบาทของชาวกะเหรี่ยงกับพื้นที่ในการแสดงออกและการยอมรับทางสังคมพึงได้รับการโปรโมทหรือประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวที่ผ่านมา

ในการคัดเลือกชุมชน OTOP นวัตกรรม ของอำเภอชุมชนวม ได้คัดเลือกชุมชนชาวชาวกะเหรี่ยงบ้านห้วยต้นนุ่นและบ้านหัวแม่สุรินทร์เข้าร่วมโครงการดังกล่าวโดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณและการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนเพื่อตอบโจทย์เชิงนโยบายของภาครัฐ ส่งผลให้ชุมชนเริ่มเป็นที่รู้จักในสังคมมากขึ้น แต่เมื่อคณะวิจัยได้ลงสำรวจพื้นที่ พบว่า ภายหลังจากที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้ส่งมอบโครงการและออกจากชุมชนแล้ว หลายโครงการที่เคยได้รับการสนับสนุนกลับไม่ได้รับการสานต่อ บางส่วนที่สร้างขึ้นเพื่อสนองตอบนโยบายในครั้งนั้นถูกทิ้งร้างและกลับมาสู่การใช้วิถีชีวิตปกติของชาวบ้านเหมือนเดิม ซึ่งเป็นภาพสะท้อนเสถียรภาพและความยั่งยืนในชุมชนท่องเที่ยวของชาวกะเหรี่ยงเกิดขึ้นจากหลายปัจจัย ทั้งภายในและภายนอก ปัจจัยภายในที่สำคัญคือการรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ของคนรุ่นใหม่ซึ่งใน

หลายชุมชนชาวกะเหรี่ยงรุ่นใหม่เริ่มเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นคนในสังคมเมือง การดึงอัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชนภายใต้ความคาดหวังของชาวบ้านในการมีรายได้เสริมจากนโยบายดังกล่าว แต่เมื่อปัจจัยภายนอกคือกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในช่วงที่โครงการยังดำเนินการอยู่นั้น ส่วนใหญ่คือกลุ่มหน่วยงานจากภาครัฐที่สนับสนุนงบประมาณให้แต่ละองค์กรไปศึกษาดูงานมากกว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเพื่อต้องการสัมผัสกับวิถีชุมชนจริงๆ ส่งผลให้กิจกรรม สถานที่ กลุ่มผลิตภัณฑ์หลายกลุ่มถูกทิ้งร้างหรือยกเลิกไปเช่น โฮมสเตย์ จุดเช็คอิน กลุ่มผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก เป็นต้น



“กาแฟ” พืชเศรษฐกิจที่ได้รับความนิยมปลูกในพื้นที่ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านแม่อุคหลวง

อีกด้านหนึ่งยังมีกลุ่มที่ยังดำเนินกิจการอยู่ได้และได้รับประโยชน์จากการส่งเสริมสนับสนุนโครงการจากภาครัฐซึ่งส่วนใหญ่คือกลุ่มที่รวมตัวดำเนินกิจการมาก่อนหน้านี้แล้วเช่นกลุ่มทอผ้า กลุ่มเกษตรกร เมื่อได้รับการส่งเสริมหรือประสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวยังทำให้เกิดรายได้หรือหรือช่องทางทางการตลาดดีขึ้น

นอกจากนี้ปัจจัยจากการนับถือศาสนาคริสต์และศาสนาพุทธของชาวกะเหรี่ยงในอำเภอขุนยวมยังส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะรูปแบบของจารีตประเพณีที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณที่ส่งผลต่อประเพณีพิธีกรรมและวิถีชีวิต ซึ่งกลุ่มชาวกะเหรี่ยงที่นับถือศาสนาคริสต์ในตำบลแม่กิ๋และตำบลแม่เงาได้ละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองไปเกือบหมดแล้ว ดังเช่นกรณี

ตัวอย่างช่วงราว 30 -40 ปีที่แล้วชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่อำเภอขุนยวม แม่ลาน้อย แม่สะเรียง ทอยยายกลองมโหระทึกที่สืบทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมสำคัญโดยเฉพาะปีใหม่ และพิธีมัดมือ ออกมาสู่ตลาดของเก่าในราคาถูก เนื่องจากหันมานับถือศาสนาคริสต์กันหมดแล้ว ในขณะที่กลุ่มชาวกะเหรี่ยงที่นับถือศาสนาพุทธในเขต ตำบลเมืองปอน ตำบลแม่ยวมน้อย ตำบลแม่อุคอ ตำบลขุนยวม ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของตนเองไว้อย่างดี

ชุมชนกะเหรี่ยงที่มีศักยภาพและควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอขุนยวมได้แก่ ชุมชนบ้านบ้านแม่อุคอหลวง มีศักยภาพวัฒนธรรมประเพณี อีกทั้งยังเป็นแหล่งปลูกกาแฟดอยแม่อุคอ บ้านหัวแม่สุริน เป็นหมู่บ้านที่มีหย่อมบ้านประมาณ 13 หย่อมบ้านซึ่งมีศักยภาพหลายด้านเช่น ศูนย์อนุรักษ์กล้วยไม้รองเท้านารี น้ำตกแม่สุรินทร์ และอยู่ไม่ไกลจากทุ่งบัวตอง ดอยแม่อุคอ บ้านแม่กิ๊ มีการส่งเสริมทอผ้าจากสี่ธรรมชาติ ต่อจากโครงการ U2T และชุมชนบ้านหนองแห้งซึ่งมีกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองกะเหรี่ยงและยังมีแหล่งน้ำพุร้อนธรรมชาติที่สวยงาม นอกจากนี้ยังมีชุมชนชาวกะเหรี่ยงอื่นๆอีกเป็นจำนวนมากที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและชาติพันธุ์สิ่งแวดล้อมที่สวยงามแต่เนื่องจากเส้นทางการเข้าถึงชุมชนหลายชุมชนค่อนข้างลำบากโดยเฉพาะช่วงฤดูฝนซึ่งบางชุมชนรถยนต์ไม่สามารถเข้าถึงได้ จึงมีได้นำเสนอในส่วนพื้นที่ชุมชนดังกล่าว ซึ่งหลายชุมชนที่กล่าวมานี้อยู่ใกล้จุดขายทางการท่องเที่ยวของอำเภอขุนยวมที่สำคัญและเป็นที่ยู้งักกันโดยทั่วไปคือทุ่งดอกบัวตองดอยแม่อุคอ ซึ่งถือว่าเป็นช่วงที่กลุ่มนักท่องเที่ยวเข้ามาอำเภอขุนยวมเป็นจำนวนมาก จุดเด่นที่สำคัญคือบรรยากาศความงามของธรรมชาติของทุ่งดอกบัวตองที่ดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาสัมผัสในช่วงอากาศหนาวที่ผ่านมาพบว่ามีการประชาสัมพันธ์เทศกาลการท่องเที่ยวของทุ่งดอกบัวตองโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและจังหวัดแม่ฮ่องสอนมาโดยตลอด ภายหลังได้มีรูปแบบของพิธีกรรมมากขึ้นโดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จัดให้มีการสวดแทรกพิธีกรรมและศิลปะการแสดงพื้นบ้านการออกร้านแสดงสินค้าท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวอีกด้วย จากเทศกาลทุ่งดอกบัวตองบานบนดอยแม่อุคอส่งผลให้ชุมชนในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงได้รับการส่งเสริมพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจำนวน สามชุมชนกล่าวคือ ชุมชนบ้านปางตอง ชุมชนบ้านแม่อุคอ และชุมชนบ้านหัวแม่สุรินเพื่อการรองรับนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลดังกล่าวต่อมาจึงยกระดับเป็นชุมชนท่องเที่ยววิถีชีวิตของกรมพัฒนาชุมชน

ส่งผลให้กลุ่มชาวม้งชุมชนบ้านแม่อุคมีโอกาสในการสร้างรายได้มากที่สุดเนื่องจากเป็นเจ้าของพื้นที่



กิจกรรมทำประสาธัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่อุคหลวง

รองลงมา คือ ชุมชนบ้านปางตองและชุมชนบ้านหัวแม่สุริน แต่ทว่าภายหลังจากหมดช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวทุ่งดอกบัวตองซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาเพียงสองเดือน เศรษฐกิจรายได้ของคนในชุมชนได้หายไปด้วย กิจกรรมร้านค้าของที่ระลึกลานกางเต็นท์ โฮมสเตย์ที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวถูกทิ้งร้างจนหมด รวมถึงบ้านแม่สุรินที่อยู่ห่างออกไป ทั้งที่บ้านหัวแม่สุรินหรืออยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวอีกสองแห่งคือน้ำตกแม่สุรินทร์และศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กล้วยไม้ ในขณะที่ชุมชนบ้านแม่อุคหลวงเล็งเห็นโอกาสจากเทศกาลดังกล่าวเช่นกัน แต่ที่จริงแล้วภายหลังจากสิ้นสุดช่วงดอกบัวตองบาน บนเส้นทางดังกล่าวยังแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวอีกหลายจุดซึ่งหากสามารถพัฒนาระดับการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวไปจนตลอดฤดูหนาวก็จะสามารถสร้างโอกาสสร้างรายได้ให้กับชุมชนต่าง ๆ ไม่น้อย

ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

โดยทั่วไปมูลเหตุของวัฒนธรรมประเพณีนั้นล้วนมาจากปัจจัยด้านศาสนา ความเชื่อ และวิถีการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศทางธรรมชาติในรอบปี เมื่อบริบททางสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลให้ประเพณีและวัฒนธรรมแบบ

ดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แนวคิดของการท่องเที่ยวชุมชนของกลุ่มชุมชนชาวไทยใหญ่ในพื้นที่อำเภอขุนยวม มุ่งเน้นให้เกิดการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมให้เกิดมูลค่า ดังนั้นจึงเกิดการฟื้นฟูจารีตประเพณีวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วหรือเคยมีมาก่อน ให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีสู่สายตานักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชุมชนบ้านต้อแพและชุมชนบ้านเมืองปอน ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของทั้งสองชุมชนในมิติทางด้านวัฒนธรรมเกิดขึ้นสืบเนื่องมาก่อนหน้านี้แล้ว เป็นกลุ่มชุมชนแรกของอำเภอขุนยวมที่มองเห็นศักยภาพทางวัฒนธรรมของตนเองแล้วรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินกิจการด้านการท่องเที่ยวชุมชน เมื่อกระแสจากโครงการการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีไทยวิถีชุมชน ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวของพัฒนาชุมชนเกิดขึ้น ทั้งสองชุมชนจึงเป็นเป้าหมายหลักของอำเภอ โดยการสนับสนุนด้วยงบประมาณในหลายโครงการ รวมถึงการอบรมให้ความรู้ในการปรับปรุงพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้ได้มาตรฐานการบริการสากลจากหน่วยงานต่าง ๆ จนชุมชนบ้านต้อแพและชุมชนบ้านเมืองปอนกลายเป็นสัญลักษณ์ของการท่องเที่ยวในอำเภอขุนยวมที่ต้องห้ามพลาดซึ่งในมิติด้านวัฒนธรรมประเพณีของทั้งสองชุมชนนั้นเกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามวิถีพุทธและอัตลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ซึ่งจัดขึ้นเป็นธรรมเนียมปกติอยู่แล้ว โดยไม่มีการกำหนดรูปแบบให้เป็นมาตรฐานเพื่อความงาม เพื่อการประชาสัมพันธ์ หรือเพื่อการท่องเที่ยว

เมื่อการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐเข้ามาในรูปแบบของประเพณีวัฒนธรรมที่เคยเกิดขึ้นจึงถูกปรุงแต่งให้เกิดความพิเศษเพื่อสร้างภาพให้เกิดความน่าสนใจ ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ สิ่งที่ตามคือความคาดหวังของกลุ่มนักท่องเที่ยวมุ่งตรงเข้ามาเพื่อสัมผัสกับรูปแบบประเพณีวัฒนธรรมที่สวยงาม ตามแบบที่ประชาสัมพันธ์ออกไป แต่ทว่าเมื่อหน่วยงานปล่อยให้ชุมชนจัดการเองโดยไม่มีการสนับสนุนงบประมาณเหมือนเมื่อคราวสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ ผลที่ตามมาคือประเพณีนั้นยังอยู่ตามวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน แต่นักท่องเที่ยวผิดหวังกับภาพลักษณ์ที่เกิดขึ้น ตัวอย่างจากกรณีในการลงพื้นที่ศึกษาในช่วงประเพณีปอยม้งกะป้า หรือประเพณีเขาวงกตในปีที่ผ่านมา ชุมชนต้อแพไม่มีงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานใดๆในการจัดงาน ดังนั้นความปราณีต รูปแบบ ขวบนแหหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปตามรูปแบบวิถีของชุมชนตามจารีตซึ่งยังคงดำเนินการต่อไป ในขณะที่ชุมชนบ้านเมืองปอนได้รับงบประมาณในการจัดงานจากหน่วยงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดเพื่อให้จัดงานนี้ขึ้นมา ความต่างและภาพลักษณ์ของทั้งสองชุมชนจึงมีความ

ต่างกันอย่างชัดเจน สะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยจากการสนับสนุนของหน่วยงานต่าง ๆ ดาบสองคมที่เกิดขึ้นเพื่อตอบโจทย์เชิงนโยบายและงบประมาณจากภาครัฐ เมื่อได้ก็ตามที่ขาดการสนับสนุน ภาพลักษณ์ที่ประสมพันธ์ไว้อยู่เกิดความเปลี่ยนแปลง ซึ่งประเด็นดังกล่าวเป็นปัญหาสำคัญของภาพรวมด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน เนื่องจากทั้งนักท่องเที่ยวและกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวต่างตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคาดหวังและมีปัจจัยหรือตัวแปรในหลายมิติที่จะส่งก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อเสถียรภาพของการท่องเที่ยวชุมชนที่ยั่งยืน ผลพวงจากปัญหาดังกล่าวก่อให้เกิดการขับเคลื่อนกิจการกันเองภายในกลุ่มโดยการจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อบริหารจัดการกันเองภายในกลุ่มภายใต้ชื่อของชุมชน นอกจากนี้ยังคงเชื่อมโยงประสานงานกับเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มวิสาหกิจของชุมชนอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งง่ายกว่าการบริหารจัดการทั้งชุมชน จึงเป็นทางออกอย่างหนึ่งที่ทำให้การท่องเที่ยวชุมชนในปัจจุบัน

ชุมชนขุนยวมกับความต้องการในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชุมชนหลายแห่งในพื้นที่ขุนยวมคงมีศักยภาพที่สามารถจะพัฒนาต่อยอดในมิติการท่องเที่ยวได้โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการของชุมชน ทั้งรูปแบบชุมชนท่องเที่ยวและรูปแบบของกลุ่มท่องเที่ยว ซึ่งพบว่า มีกลุ่มชาวบ้านชาวกะเหรี่ยงจำนวนหลายหมู่บ้านต้องการพัฒนาศักยภาพตนเองเพื่อพัฒนาสู่การท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ หลากหลายรูปแบบ เช่น กรณีกลุ่มชุมชนบ้านแม่อุคหลวง บ้านหนองแห้ง และบ้านท่าหินสั้ม ซึ่งแต่ละชุมชนมีศักยภาพในมิติการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน แต่จากการสำรวจพบว่าชุมชนต้องการที่จะเป็นชุมชนท่องเที่ยว ด้วยศักยภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีความสวยงามเช่นวิวทิวทัศน์ทุ่งนาขั้นบันไดบ้านแม่อุคหลวง หรือเพียงผาหม่นน้ำ และผาเสือ ที่มีลัทธิธรรมชาติดูแลผ่านของพื้นที่ ชุมชนบ้านท่าหินสั้ม ถ้าแม่ละกาน้อย บ้านหนองแห้ง เป็นต้น ซึ่งหลายจุดที่กล่าวมาหากได้รับการพัฒนางานก็จะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจของอำเภอขุนยวมต่อไป นอกจากนี้ชุมชนดังกล่าวยังมีความเข้มแข็งของชุมชนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปหัตถกรรม วัฒนธรรมประเพณี โดยเฉพาะบ้านแม่อุคหลวงที่ผ่านมาจะเป็นที่รู้จักกันนามของผู้ผลิตกาแฟเท่านั้น หากได้รับการสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวก็จะเป็นการช่วยเปิดโอกาสให้ชุมชนมีรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการประสานประชุมหารือในการจัดทำแผนโครงการพัฒนาศักยภาพการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอขุนยวมอย่างยั่งยืนและโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนโดยคณะผู้วิจัยได้ทำการประสานตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัดและในระดับท้องถิ่นเพื่อเข้าร่วมประชุมหารือในการบริหารจัดการและการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อำเภอขุนยวมซึ่งได้ข้อสรุปแนวทางในการจัดการดังนี้

ในมิติการบริหารจัดการควรมีคณะกรรมการดำเนินงานเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการบริหารจัดการ ยกตัวอย่างจากโครงการ พิพิธภัณฑน์มีชีวิตแม่ฮ่องสอน การบริหารจัดการแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ เทศบาลมีหน้าที่ดูแลด้านงบประมาณและสาธารณูปโภคให้กับพิพิธภัณฑน์ ส่วนวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน ได้ดูแลจัดการด้านข้อมูล การอบรม งานวิจัย การถ่ายทอดองค์ความรู้ รวมถึงการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วย ซึ่งผู้อำนวยการวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอนได้เสนอแนวทางการเชื่อมโยงพิพิธภัณฑน์มีชีวิตขุนยวมกับวิทยาลัยชุมชนในอนาคตนั่น ควรที่จะร่วมมือกับหน่วยงานในท้องถิ่นก่อน เพื่อให้ชุมชนและหน่วยงานได้ขับเคลื่อนไปพร้อมๆกัน และมีมิติการท่องเที่ยวได้รับงบประมาณสนับสนุนจากส่วนกลางซึ่งถูกจัดอยู่ในยุทธศาสตร์จังหวัดอยู่แล้ว และการขอความร่วมมือกับสมาคมการท่องเที่ยวของจังหวัดและระดับส่วนภูมิภาค เนื่องจากสมาคมการท่องเที่ยวมีกลุ่มนักท่องเที่ยวที่บรรจุไว้ในแผนอยู่แล้ว ทุกครั้งที่มีการท่องเที่ยวมา กลุ่มนี้ก็จะส่งนักท่องเที่ยวไปยังที่ต่าง ๆ แต่ว่าต้องบรรจุไว้ในแผนท่องเที่ยวของสมาคม ถึงจะมีการพานักท่องเที่ยวลงไป

ในส่วนตัวแทนจากการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดแม่ฮ่องสอนหรือ CBT แม่ฮ่องสอน ได้ดำเนินการมาประมาณ 3 ปี แล้ว จังหวัดแม่ฮ่องสอนประสบปัญหาในด้านของการจัดการงบประมาณ แม้ว่าจะนำงบประมาณไปใช้ลงทุนกับพื้นที่ชุมชนจำนวนมาก แต่บ่อยครั้งที่ไม่เป็นไปตามเป้าหมายหากชุมชนนั้นๆขาดความเข้าใจเป้าหมายที่คาดหวังไว้มักก็จะออกมาผิดรูปแบบ ฉะนั้นจะต้องเข้าไปทำความเข้าใจกับท้องถิ่นให้ชัดเจน โดยเฉพาะรูปแบบการดำเนินการของแต่ละโครงการ โดยเฉพาะในส่วนรายละเอียดรูปแบบการท่องเที่ยว CBT นั้นเป็นอย่างไร ซึ่งการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้มองในแง่การบริหารจัดการ จนไปสู่การตลาดและการประชาสัมพันธ์ ซึ่งต้องเริ่มจากชุมชนจริงๆ ว่าต้องการแบบไหน และไปในทิศทางใดต่อ ถึงแม้จะมีความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน แต่ปัญหาส่วนใหญ่ก็เกิดจากตัว

ชุมชนเอง ส่วนการเชื่อมโยงระหว่างพิพิธภัณฑ์มีชีวิตชุมชนและจังหวัดนั้น อำนาจการบริหารนั้นเป็นการกระจายอำนาจ

ดังนั้น ผู้บริหารในระดับจังหวัด สามารถตอบรับฟังเสียงจากชุมชนอยู่แล้ว แต่กระบวนการจำเป็นต้องส่งเรื่องขึ้นมาตามลำดับ โดยผ่านองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอ และจังหวัด มันเป็นลำดับขั้นตามแผนฯ ซึ่งการท่องเที่ยวอยู่ในยุทธศาสตร์ที่ 5 ซึ่งการดำเนินการต่าง ๆ จะต้องผ่านการดำเนินงานจากท้องถิ่น ผ่านขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อเข้าสู่จังหวัดตามลำดับ ในพื้นที่อำเภอชุมขุมเองทางจังหวัดได้มีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการท่องเที่ยวในปี 2565 แบ่งเป็นเทศบาลตำบลชุมขุม 2 ล้านบาท เป็นการจัดงานวันเรืงเทศกาลดอกบัวตองบาน และมีของบต.แม่อุคค ประมาณ 8 ล้านบาท มีการแยกย่อยตั้งแต่การดูแลต้นบัวตอง การจัดงาน และส่วนอื่นๆ เกี่ยวกับทุ่งบัวตอง ในกรณีของกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวชุมขุมหากมีโครงการที่ต้องการพัฒนาส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวของพื้นที่โดยการของบประมาณดำเนินงานนั้น อาจต้องขอจากหน่วยงานที่ตนเองสังกัดอยู่ เพื่อที่หน่วยงานท้องถิ่นบรรจุไว้ในแผน เพราะท้องถิ่นสามารถกำหนดงบประมาณบางส่วนที่เกินอำนาจของท้องถิ่นนั้นก่อนที่จะส่งเข้าจังหวัดตามลำดับดังที่กล่าวมาข้างต้น ในกรณีที่ขอผ่านหน่วยงานการศึกษาก็สามารถทำได้ แต่ท้ายที่สุดก็ต้องผ่านกรรมการและการกำหนดงบประมาณเช่นเดียวกับหน่วยงานท้องถิ่น

ในส่วนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดแม่ฮ่องสอน (ททท.) ได้เสนอว่าทางเลือกอีกทางคือการตั้งคณะกรรมการ อาจจะเป็นคณะกรรมการของพิพิธภัณฑ์มีชีวิตชุมชนเอง แล้วดึงเอาหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อบูรณาการทำงานด้วยกัน ก็จะสามารถขับเคลื่อนไปด้วยกันได้ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานหรือชุมชนต่าง ๆ เช่น ชุมชน CBT เมื่อมีการตั้งคณะกรรมการ จะเกิดการพูดคุยกัน ทำให้ทราบว่าควรจะดำเนินการไปในทิศทางไหน จะทำให้เข้าไปในหน่วยงานแต่ละคนได้ชัดเจนขึ้น เช่น ในเทศบาลจะช่วยในด้านการพัฒนา ซึ่งการท่องเที่ยวจะต้องมีการพัฒนาและการตลาดไปควบคู่กัน วิทยาลัยชุมชนจะช่วยด้านข้อมูล ส่วนททท.จะช่วยในด้านการประชาสัมพันธ์ ถึงจะขับเคลื่อนไปด้วยกันได้ตลอด

อาจารย์ประเสริฐ ประดิษฐ์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน นำเสนอว่า ไม่ควรมองพื้นที่การท่องเที่ยวชุมขุมเพียงแค่ทุ่งบัวตอง เพราะชุมขุมมีมรดกทางวัฒนธรรมเยอะมาก เช่น บ้านเมืองปอน บ้านแม่กิ๊ บ้านแม่อุคค รวมถึงชาติ

พันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกันอย่างไม่ขัดแย้ง ซึ่งเป็นต้นทุนเดิม แต่ยังไม่มีคนเริ่มต้นและขาดการเชื่อมโยงที่ชัดเจน การประชุมหารือในครั้งนี้ถือเป็นครั้งแรกที่มีการเชื่อมโยงอำเภอขุนยวมกับจังหวัดในมิติการท่องเที่ยวที่เกิดจากความต้องการของชุมชน ส่วนกระบวนการนั้น ต้องถื่นควรมีความเข้มแข็ง และนำเสนอโครงการผ่านทางองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและผ่านทางอำเภอ จากนั้นคณะกรรมการในระดับจังหวัดจะหารือและช่วยผลักดันโครงการเข้าสู่ยุทธศาสตร์จังหวัด และควรมีการจัดตั้งคณะอนุกรรมการในส่วนท้องถิ่นเพื่อการขับเคลื่อนโครงการดังกล่าวให้เป็นรูปธรรม และเพื่อการคัดกรองข้อมูลความต้องการและประโยชน์ที่จะได้รับของพื้นที่ชุมชนและภาคประชาชน

นอกจากนี้ รองผู้อำนวยการวิทยาลัยชุมชนได้เสนอเพิ่มเติมว่า การตั้งคณะกรรมการต้องมีตัวหลัก อย่างน้อยต้องมีอบต.หรือเทศบาลด้วย วิทยาลัยชุมชนเองมีวิชาแม่ฮ่องสอนศึกษาซึ่งศึกษาในทุกมุมมองของแม่ฮ่องสอน ในส่วนของขุนยวมมีโอกาสเยอะมากทั้งด้านห้วยตึนุ่นหากมีการขับเคลื่อนโครงการดังกล่าวนี้ก็จะเป็นการดี อีกเส้นทางหนึ่งคือเส้นทางจากเชียงใหม่ตรงมายังขุนยวม เริ่มเป็นที่นิยมสำหรับนักท่องเที่ยวบางกลุ่มโดยเฉพาะต่างชาติ วัฒนธรรมเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวที่ขายยาก เพราะแม่ฮ่องสอนเป็นวัฒนธรรมเดียวกันหมดทั้งจังหวัด ฉะนั้นต้องหาจุดเด่นของขุนยวม เช่น ดอยสเตอร์ที่เกี่ยวกับชาวดอย อีกอย่างหนึ่งคืออันซีนของขุนยวมคือพระเจ้าป่านปองที่วัดคำใน เพราะนักท่องเที่ยวทั่วไปชอบอะไรที่เป็นเรื่องอันซีน ตื่นตาตื่นใจ อาจจะสร้างโปรแกรมออกมาให้น่าสนใจ ถ้าเราจะทำพิพิธภัณฑ์มีชีวิต มันก็ควรจะอยู่ในวิถีชีวิตแล้วควรจะมองหากกลุ่มคนในชุมชนที่สนใจ คนกลุ่มนี้จะมีพลังขับเคลื่อนที่แข็งแกร่ง ที่จะขับเคลื่อนในชุมชนต่อไป ในส่วนหน่วยงานราชการเอง หากชุมชนใดมีปัญหาในมิติด้านความสามัคคีหรือปัญหาความแตกแยก รวมถึงการบริหารจัดการชุมชนก็จะไม่เข้าไปยุ่ง หากชุมชนเข้มแข็งและมีของดีหรือศักยภาพหน่วยงานราชการก็พร้อมที่จะเข้าไปส่งเสริมสนับสนุน

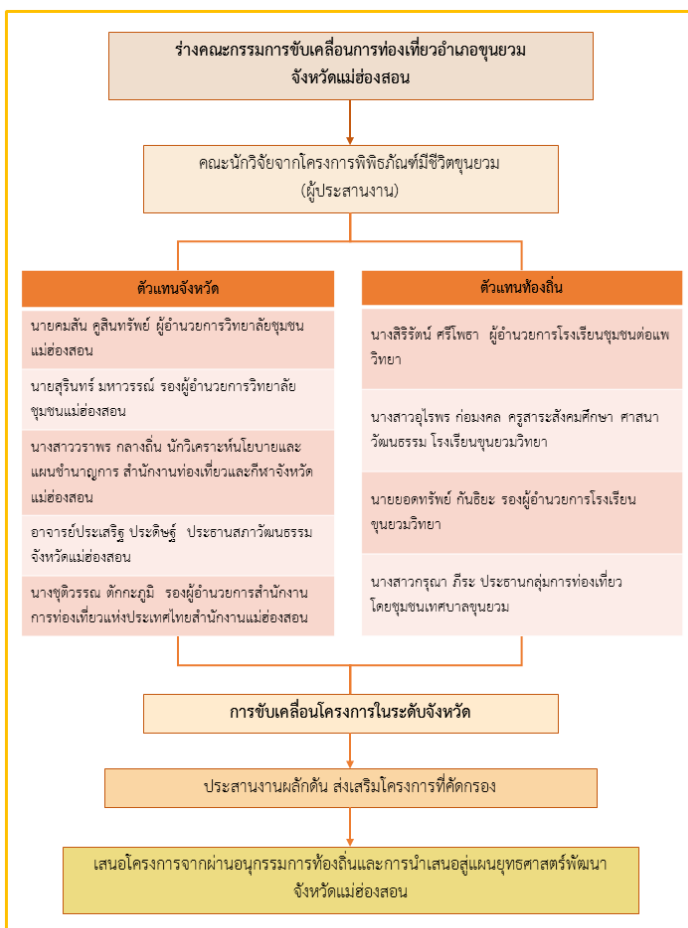
ฝ่ายตัวแทนจากพื้นที่ โดยคุณกรุณา ประธานกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ด้วยความเป็นคนขุนยวม มองไม่เห็นว่าคุณชุมชนมีอะไรดี จนมีโครงการวิจัยพิพิธภัณฑ์มีชีวิตขุนยวมเข้ามาจึงกลับมามองชุมชนตนเองว่ามีศักยภาพในเชิงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น แต่ขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการ ถึงแม้ว่าในชุมชนจะมีบล็อกเกอร์เข้ามาแต่ขุนยวมก็ยังไม่เป็นที่รู้จัก แต่ขาดการบูรณาการจากหน่วยงานต่าง ๆ แล้วคนในชุมชนเองจะสามารถทำให้คนข้างนอกรู้จักได้อย่างไร หรือ

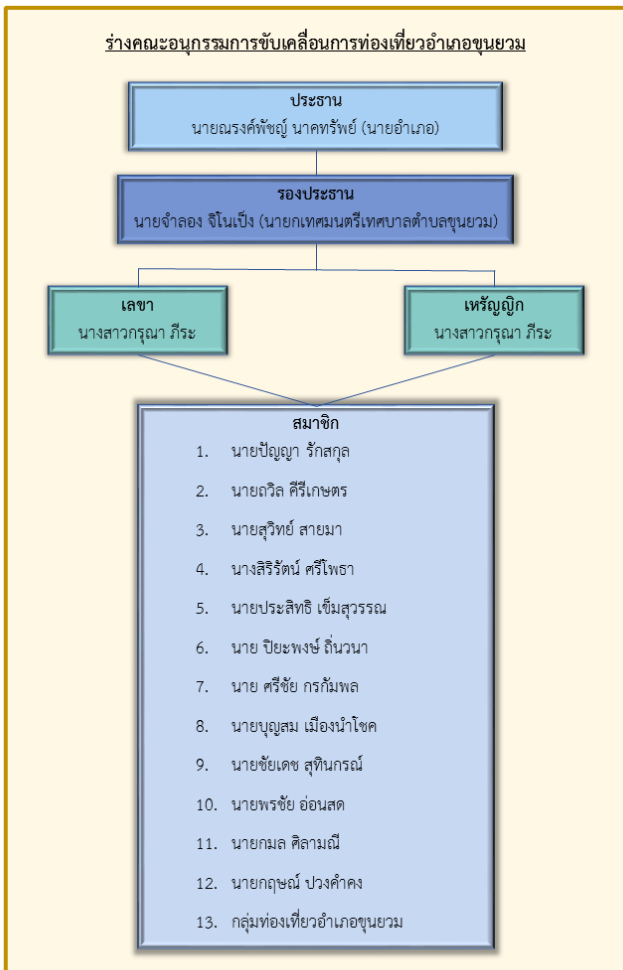
อาจจะร่วมมือกับชุมชนอื่นเพื่อร่วมมือในการขับเคลื่อน เอกชนเองรวมตัวกันไม่ได้ เพราะมีแค่บางคนที่ตื่นตัว แต่คงจะไม่ล้มเลิกความคิดที่จะผลักดันการท่องเที่ยวถึงจะ มาได้ช้า

ภาคการศึกษาในพื้นที่ คือ ตัวแทนจากโรงเรียนขุนยวมวิทยาและโรงเรียนชุมชนต่อแพวิทยาได้เสนอเป็นประเด็นหารือว่า ในด้านวัฒนธรรมการจะดำเนินการ ด้านนี้ต้องเริ่มทีใจ ถึงจะไปได้ การเข้าไปสนับสนุนชุมชนบางครั้งก็มากไปทำให้จน ทำให้ชุมชนอ่อนแอ ทั้งรับงาน รับหน่วยงาน ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไป พอมีหน่วยงาน เข้ามาจนเคยชิน พอหน่วยงานออกไปชุมชนไปต่อไม่ได้ ฉะนั้นควรปล่อยให้ชุมชนได้ ทำตามวิถีต่อไปแล้วเข้าไปเยี่ยมชมมันจะเป็นธรรมชาติมากกว่า ในส่วนผู้บริหารและ ครูจะต้องให้ความร่วมมือในด้านวัฒนธรรม ทั้งครูและผู้บริหารจะต้องร่วมมือกันและ เมื่อตั้งคณะกรรมการแล้ว อาจจะมีการเสนอกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนให้มากขึ้นเพื่อ เป็นการประชาสัมพันธ์ขุนยวมเป็นชุมชนที่อากาศดี และมีวัฒนธรรมที่ยังคงรูปแบบ ดั้งเดิมไว้ไม่ได้เน้นการแข่งขัน เป็นอีกหนึ่งอำเภอที่ยังมีจุดขาย ในส่วนของโรงเรียนมี การส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรม มีหลักสูตรแม่ฮ่องสอนศึกษา และชนเผ่าศึกษาเพื่อให้ นักเรียนได้ซึมซับวัฒนธรรม และพยายามปรับการเรียนการสอนร่วมกับเทศบาลและ ชุมชน

สรุปผลการประชุมดังกล่าวทางคณะผู้เข้าร่วมประชุมได้เห็นพ้องต้องกันว่า ตัวแทนจาก หน่วยงาน ต่าง ๆ ที่เข้าร่วมประชุมในครั้งนี้ ถือเป็นร่างคณะกรรมการใน ระดับจังหวัด ที่จะคอยช่วยเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนและการผลักดันขับเคลื่อน โครงการ ของโครงการพิพิธภัณฑสถานชาติขุนยวมหรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอ ขุนยวม โดยได้เสนอแนะให้ไปท้องถิ่นได้ กลับไปวางแผนโครงการในสองภาคส่วน อัน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่งให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการ เพื่อการคัดกรองโครงการต่าง ๆ ใน พื้นที่เพื่อนำเสนอจากสวนท้องถิ่นสู่ระดับอำเภอ และจังหวัดตามลำดับขั้นตอน ระเบียบของราชการ เพื่อนำไปสู่การนำเสนอสู่แผนยุทธศาสตร์พัฒนาจังหวัด แม่ฮ่องสอนทำซึ่งจะก่อให้เกิดความยั่งยืน ที่มาจากสวนของการสนับสนุนจาก หน่วยงาน ภาคราชการในขณะเดียวกัน ประเด็นที่สอง ชุมชนและท้องถิ่นควรหารือใน โครงการที่จะขับเคลื่อนดังกล่าว โดยการทำประชาคมหรือทำประชาคมตีในพื้นที่รวมถึง เครือข่าย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำกิจกรรมหรือโครงการ นั้นๆสิ่งสำคัญ อีก ประการหนึ่ง คือการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียมและเสมอภาค ซึ่งเป็นจุดอ่อนที่สำคัญของพื้นที่มักก่อให้เกิดความแตกแยกในหลายพื้นที่หลายชุมชน

ที่ผ่านมาดังนั้นจึงขอให้ทางกลุ่มและตัวแทนคุณตระหนักในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้ดี ผลจากการประชุมดังกล่าว ทำให้เกิดการหารือกันในระดับท้องถิ่นเพื่อขับเคลื่อน โครงการและร่างการจัดตั้งคณะอนุกรรมการในส่วนท้องถิ่นตามข้อเสนอแนะของส่วน คณะกรรมการระดับจังหวัด ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอเป็นแผนภูมิ ดังนี้





การส่งเสริมและกระบวนการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในขุนยวม

- การสร้างความตระหนักรู้ผ่านกระบวนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

รายปีที่ผ่านมา กระแสการนำเอามรดกทางวัฒนธรรมมาใช้ในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเริ่มต้นตัวมากขึ้น โดยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับ

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible cultural heritage) เป็นอันดับแรก ภายหลังแนวคิดดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้นั้น ย่อมมีเบื้องหลังคือมรดกประเภทภูมิปัญญาความรู้ ซึ่งถือเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประเภทมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible cultural heritage) ซึ่งทั้งสองนี้จะแบ่งแยกตัดขาดจากกันไม่ได้ ในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมทั้งสอง ประเภทสิ่งสำคัญคือการสร้างความตระหนักรู้ของผู้ที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นเป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะขยายพื้นที่การรับรู้ถึงความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งในอนาคตอันใกล้นี้มีแนวโน้มที่จะสูญหายจึงจำเป็นต้องสงวนรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าว ซึ่งหลายพื้นที่ได้สร้างมาตรการเป็นแนวทาง ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ในรูปแบบของกฎบัตรต่าง ๆ ในระดับประเทศ รวมถึงข้อตกลงความร่วมมือระหว่างองค์กรท้องถิ่นในการอนุรักษ์และการฟื้นฟูขับเคลื่อนกิจกรรมทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังถือเป็นแนวทางในการจัดการ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งที่เพิ่มคุณค่าทางเศรษฐกิจพื้นที่ทางวัฒนธรรม และยังสามารถใช้สงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

ปัจจุบันประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้ดำเนินการเพื่อขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟูส่งเสริม สนับสนุนเพื่อธำรงรักษาและสืบทอดทรัพยากรทางวัฒนธรรมซึ่ง สอดคล้องหลักการภายใต้อนุสัญญา ว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของ องค์การยูเนสโก และเพื่อสร้างกระแสการอนุรักษ์ทั้งใน ระดับท้องถิ่น ระดับชาติและ ระดับนานาชาติ ประกอบกับแนวนโยบายทางวัฒนธรรมของรัฐบาลที่มุ่งส่งเสริมให้มีการนำทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ามีอยู่ในชุมชนหรือสังคมไทยมาเป็นต้นทุนทาง วัฒนธรรม เพื่อต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) นอกจากจะเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม รูปแบบ หนึ่งที่เพิ่มคุณค่าทางเศรษฐกิจให้กับทรัพยากรทางวัฒนธรรมแล้ว ยังอาจกล่าวได้ว่า แนวทางดังกล่าวยังสามารถใช้เพื่อสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เป็น เอกลักษณ์ของชาติให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

หนึ่งในกลไกของการขับเคลื่อนโครงการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตชุมชน และการ ส่งเสริมขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอขุนยวมคือ การสร้าง ความตระหนักรู้เพื่อการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวท้องถิ่นผ่านกระบวนการอนุรักษ์

มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกล่าวคือตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาการ รับรู้ เรื่องราว ทางด้านมรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่อำเภอขุนยวมซึ่งเป็นพื้นฐานรากเหง้าของ ชุมชนหรือพัฒนาการทางสังคมซึ่งยังคงหลงเหลือปรากฏเป็นหลักฐานสืบ เนื่องมา จนถึง ปัจจุบันอีกทั้งยังเป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นั้นมีน้อยมากเนื่องจากขาดการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ รวมถึงการให้ความสำคัญ กับเรื่องราวดังกล่าวไม่มากเท่าที่ควร ซึ่งสวนทางกับเป้าหมายของชุมชนที่ต้องการ สร้างจุดขายทางการท่องเที่ยวจากเรื่องราวทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง ด้วยเหตุ นี้ภายใต้โครงการพิพิธภัณฑน์มีชีวิตขุนยวม คณะผู้วิจัยจึงมีเป้าหมายสร้างความ ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมให้กับชุมชน จึงได้จัดโครงการอนุรักษ์ มรดกทางวัฒนธรรมและทำทะเบียนงานพุทธศิลป์ของวัดในชุมชนในเขตอำเภอขุนยวม ขึ้นโดยใช้กลไก กระบวนการ มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในพื้นที่ในการทำ ความ เข้าใจร่วมกันถึงเป้าหมาย คุณค่าและความสำคัญของโครงการ กระบวนการ การ อนุรักษ์ และทำทะเบียนโบราณวัตถุของวัด โดยชุดข้อมูลหรือข้อค้นพบจาก กระบวนการทำกิจกรรมจะส่งผลให้เกิดการรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมประเภท งานพุทธศิลป์รวมทั้งการตระหนักรู้ถึงคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าว ซึ่งจะเป็น ภูมิความรู้เพื่อใช้ในการศึกษาการถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ชุมชน งาน ศิลปะท้องถิ่น ความเชื่อประเพณี การนำไปใช้พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ รวมถึงสถานที่ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งส่งผลต่อการเสริมสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากทุนทาง วัฒนธรรมซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนและกระบวนการทำงานการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมประเภทงาน พุทธศิลป์ภายใต้ โครงการพิพิธภัณฑน์มีชีวิตขุนยวม เริ่มต้นจากกระบวนการแรกคือการ ประชุมชี้แจงถึงแนวทางการจัดกิจกรรมและตัวอย่างของการจัดกิจกรรมอนุรักษ์มรดก วัฒนธรรมประเภทพุทธศิลป์ในพื้นที่อื่น ๆ ก่อนหน้านั้นเพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน ระหว่างคณะผู้วิจัยคณะสงฆ์ คณะกรรมการ และชุมชน รวมถึงสถาบันการศึกษาที่ เกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งสำคัญคือผลที่ได้รับจากกิจกรรมนอกจากการได้คงไว้ซึ่งมรดกทาง วัฒนธรรมประเภทงานพุทธศิลป์คือการเรียนรู้ถึงรากเหง้าวิถีความเชื่อประเพณีงาน ช่างศิลป์และการบันทึกเหตุการณ์ ในอดีตที่เป็นประวัติศาสตร์ชุมชนร่วมกันภายหลัง จากการประชุมชี้แจงแล้วเสร็จ จะเป็นการนัดหมายในการเริ่มดำเนินการกิจกรรม ขับเคลื่อนกระบวนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ประเภทงานพุทธศิลป์ซึ่งกิจกรรม จะเริ่มต้นจากขั้นตอนที่หนึ่งคือการสำรวจสภาพการจัดเก็บก่อนดำเนินการกิจกรรม

ถ่ายภาพเพื่อเป็นหลักฐานรวมถึง การนับจำนวนชิ้นงานมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็น โบราณวัตถุต่าง ๆ หลังจากนั้นจะเป็นขั้นตอนการคัดแยกโบราณวัตถุออกเป็นหมวดหมู่ดำเนินการ กระบวนการอนุรักษ์โดยเริ่มจากการทำความสะอาดโดยการใช้น้ำสะอาดผสมแอลกอฮอล์ทิ้งไว้ให้แห้งสนิทแล้ว จึงใช้สำลีชุบน้ำมันมะกอกเคลือบผิว กระบวนการขั้นตอนดังกล่าวขึ้นอยู่กับตัวพื้นผิวของวัตถุนั้น ๆ เมื่อทำความสะอาดตัววัตถุแล้วเสร็จ จะเป็นการคัดแยกเพื่อถอดองค์ความรู้ตัววัตถุ องค์ความรู้ดังกล่าวได้แก่องค์ความรู้จากรูปแบบงานพุทธศิลป์ องค์ความรู้จากรูปแบบงานเชิงช่าง องค์ความรู้จากคติความเชื่อในการสร้างงานศิลปกรรม องค์ความรู้จากความเชื่อประเพณี และที่สำคัญคือการถอดองค์ความรู้จากจารึกที่มักจะมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ติดอยู่บนตัววัตถุโบราณนั้นซึ่งถือเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญของวัดและชุมชน เมื่อถอดองค์ความรู้และบันทึกลงในแบบฟอร์มที่ได้เตรียมไว้จากนั้นจะเป็นการติดแผ่นป้ายทะเบียนโบราณวัตถุและทำการถ่ายรูปวัดขนาด เพื่อเก็บไว้ เป็นหลักฐานรวมถึงระบุรายละเอียดตัวชิ้นงานไว้ในเล่มทะเบียน ซึ่งจะส่งมอบให้กับทางวัดและ ชุมชน ภายหลังจากกระบวนการเสร็จสิ้น เมื่อขั้นตอนบันทึกภาพและวัดขนาดแล้วเสร็จจึงนำไป จัดเก็บในที่ที่เหมาะสมหรือจัดแสดงไว้ในพื้นที่ที่เตรียมไว้ กระบวนการสำคัญอีกประการหนึ่งของกระบวนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมประเภทพุทธศิลป์ คือการให้ความสำคัญกับการเคารพในวิถีความเชื่อความศรัทธาของผู้คนในอดีต โดยคณะผู้วิจัยได้มุ่งเน้นให้ชุมชนคณะสงฆ์สถานศึกษาหรือผู้ที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวตั้งแต่นั้นก่อนและหลัง กระบวนการอนุรักษ์ทุกครั้งจะมีการทำพิธีขอมาช่วงแก้วทั้งสามซึ่งหมายถึงพื้นที่แห่ง พระรัตนตรัยหรือบริเวณพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และขอมาตัววัตถุโบราณต่าง ๆ ขั้นตอนดังกล่าวถือเป็นขั้นตอนสำคัญตาม จาริตประเพณีที่เคยปฏิบัติเป็นธรรมเนียมสืบเนื่องกันมา เมื่อกิจกรรมแล้วเสร็จจึงเป็น ขั้นตอนการ ประชุมอภิปรายผลที่ได้จาก กระบวนการอนุรักษ์ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมคือคณะสงฆ์คณะกรรมการวัดชุมชน สถานศึกษาหรือผู้ที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้รับทราบและตระหนักรู้ถึงคุณค่าของมรดก วัฒนธรรมดังกล่าว กระบวนการการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมนี้ ส่งผลให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่ได้เห็นคุณค่าและมูลค่าและความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมของตนเอง รวมถึงการสร้างความรู้สึกรักหวงแหนในมรดกวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น นอกจากนี้ กระบวนการดังกล่าวยังส่งผลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กลายเป็นผู้รู้ หรือปราชญ์ท้องถิ่นจากกิจกรรมที่ได้ลงมือปฏิบัติจริงและเรียนรู้ไปพร้อม

กัน ซึ่งส่งผลทำให้จากเดิมหลายองค์ความรู้ที่ยังไม่เคยปรากฏมาก่อน หรือถูกลืมเลือนไปจากชุมชนนานแล้วได้กลับฟื้นคืนมาอีกครั้ง

จากกิจกรรมดังกล่าวทำให้เกิดพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่งได้แก่พิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดม่วยต่อ ซึ่งเป็นแนวนโยบายที่ทางเจ้าอาวาสวางแผนที่จะจัดทำมานานแล้ว เนื่องจากโบราณวัตถุของวัดม่วยต่อมีเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นของที่สืบทอดมาแต่โบราณ และเป็นโบราณวัตถุที่ได้เก็บรวบรวมมาจากวัดหัวเวียง ซึ่งเคยเป็นวัดที่แยกออกจากวัดม่วยต่อ และมีพื้นที่ติดกัน ภายหลังได้มีการยุบรวมวัดหัวเวียงให้รวมเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ของวัดม่วยต่อ จึงทำให้โบราณวัตถุของวัดมีเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ด้วยแนวคิดของการจัดทำพิพิธภัณฑ์ของหลวงพ่เจ้าอาวาสจึงทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ นำโบราณวัตถุที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและเก็บรักษาไว้มาบริจาคให้กับวัดมาเป็นเวลาหลายสิบปี แต่เนื่องด้วยยังขาดโอกาสและองค์ความรู้ในการจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุซึ่งกิจกรรมในครั้งนี้จึงถือเป็นโอกาสดีที่ทำให้เจตนาในการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของวัดม่วยต่อบรรลุเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรม และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชนในพื้นที่รวมถึงนักท่องเที่ยว ซึ่งวัดม่วยต่อถือเป็นวัดใหญ่ประจำอำเภอ ซึ่งมีศิลปกรรมประเภทงานสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ที่สวยงามอีกวัดหนึ่งที่นักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นมักจะแวะเวียนมาเยี่ยมชมและมาไหว้พระเพื่อเสริมความเป็นสิริมงคลเสมอ

นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรม ซึ่งมีขั้นตอนกระบวนการเดียวกันกับกิจกรรมที่วัดม่วยต่อแต่สิ่งสำคัญที่แตกต่างจากวัดม่วยต่อได้แก่ ข้อค้นพบใหม่ที่สามารถนำมาใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอขุนยวมได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในแนวคิดเรื่องของการเป็นอันชินของขุนยวมหรือแม่กระทั่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน สืบเนื่องจากกิจกรรมการทำทะเบียน โบราณวัตถุของวัดค่านันได้พบพระพุทธรูปที่สร้างด้วยเทคนิคงานปั้นรัก ซึ่งเป็นผลงานแบบสกุลช่างไทใหญ่โบราณที่มีอายุมากกว่าร้อยปีเป็นจำนวนมาก และคาดว่าจะมีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทยรวมถึงความสมบูรณ์ของงานพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปของวัดค่านันนี้ ถือเป็นงานช่างฝีมือชั้นสูงและเป็นงานนำเข้ามาจากพื้นที่รัฐฉานประเทศสหภาพเมียนมาร์ด้วยความศรัทธาของผู้คนชาวขุนยวมในอดีต โดยการนำพระพุทธรูปเหล่านี้เดินทางล่องมาตามลำน้ำสาละวินและลำน้ำห้วยแม่สุรินทร์ เพื่ออัญเชิญมาเป็นพระประธานประดิษฐานไว้ยังวัดค่านันแห่งนี้ ในขณะที่ชาวบ้านในชุมชนไม่เคยทราบว่ามีพระพุทธรูปแห่งวัดค่านันมีความสำคัญอย่างไร อีกทั้งวัดยังอยู่ในซอยที่ลึกเข้าไปใน

ชุมชน ซึ่งนักท่องเที่ยวมักจะไม่ค่อยมีโอกาสได้เข้าไปสัมผัสหรือกราบไหว้พระพุทธรูปสำคัญเหล่านี้ ภายหลังจากกระบวนการอนุรักษ์ จึงทำให้ชุมชนได้ทราบถึงคุณค่าของพระพุทธรูปแห่งวัดคำโนและนำมาใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างไฮไลต์ในการท่องเที่ยว และสร้างจุดหมายหรือเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ให้กับอำเภอขุนยวม



การสรุปบทเรียนหลังการอนุรักษ์ ณ วัดคำโน

จากการสะท้อนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ได้รับทั้งในลักษณะของความสำเร็จหรือบรรลุตามเป้าหมายและอุปสรรคที่เกิดขึ้นเมื่อความรู้ที่แบบถูกนำไปใช้ จากกระบวนการดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนได้รับประสบการณ์จากการปฏิบัติจริง และเมื่อความรู้ได้ได้รับการถ่ายทอดจากโครงการวิจัย จากกลุ่มแรกที่วัดม่วยต่อนั้นถูกนำไปถ่ายทอดให้แก่ชุมชนวัดคำโน อีกทั้งกระบวนการการอนุรักษ์อาจมีเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์และปัจจัยของพื้นที่ผ่านทางการมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง จึงเกิดภาวะที่มความรู้ใหม่เกิดขึ้นในลักษณะที่เป็น “บทเรียน” (Lessons Learned)

- “พิพิธภัณฑน์มีชีวิตขุนยวม” การเผยแพร่ชุดองค์ความรู้สู่ชุมชนและสถานศึกษา

ในโลกยุคปัจจุบันการเรียนรู้ถือเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยจุดเริ่มต้นในการพัฒนาคือระบบการศึกษานับตั้งแต่ระดับชั้นพื้นฐานจนกระทั่งถึงระดับอุดมศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในมิติต่าง ๆ ของประเทศ อีกทั้งเป็นแหล่งที่อุดมไปด้วยความรู้ จากศาสตร์อันหลากหลายเป็นวัตถุดิบประกายความคิดสร้างสรรค์ที่สามารถตอบสนองความคาดหวังของสังคมผ่านการให้บริการความรู้เชิงวิชาการที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์อันก่อให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวม พร้อมทั้งต่อยอด ภูมิปัญญาและสร้างสรรค์นวัตกรรมสังคมใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์อย่างเหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

ภายใต้วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยพิพิธภัณฑน์มีชีวิตขุนยวมในปีแรกเป็นการศึกษาบริบทของพื้นที่ในทุกมิติ ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ ทัศนกรรม สถาปัตยกรรม จารีตประเพณี รวมถึงการศึกษาในมิติด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่อำเภอขุนยวมแบบเจาะลึก ผ่านกระบวนการสืบค้นและการถอดองค์ความรู้ชุมชนโดยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เมื่อชุดโครงการในปีแรกแล้วเสร็จ จึงได้มีการจัดทำข้อมูลที่เป็นจากการศึกษาวิจัยทั้งหมดส่งมอบแก่พื้นที่ เพื่อเป็นการคืนชุดองค์ความรู้สู่ชุมชนเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในมิติต่าง ๆ ซึ่งเป็นหนึ่งในเป้าหมายกระบวนการพัฒนาสร้างบุคลากรเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่อำเภอขุนยวม และเพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากองค์ความรู้ที่ชุดโครงการวิจัยซึ่งจะก่อให้เกิดการเรียนรู้และสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ที่เป็นประโยชน์ระหว่างหน่วยงานในพื้นที่กับชุมชน เกิดการส่งต่อและรับความรู้ที่สามารถนำไปผสมผสานกับความรู้ของชุมชนที่มีอยู่เดิม จนก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และถ่ายทอดหมุนเวียนกันต่อไปอย่างเป็นระบบ อาจกล่าวได้ว่าการถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการสำคัญที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือกลุ่ม บุคคล ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเป็นตัวช่วยสนับสนุนและพัฒนางานให้เกิด ประสิทธิภาพ การถ่ายทอดความรู้จะกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นในอนาคต โดยโครงการวิจัยได้มอบชุดความรู้ดังกล่าวให้กับหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำ

ชุมชน วัด และกลุ่มขับเคลื่อนการท่องเที่ยวอำเภอขุนยวม และที่สำคัญอีกการส่งมอบให้กับสถาบันการศึกษาภายในพื้นที่อำเภอขุนยวมเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ในกรณีสถานศึกษา นอกจากการมอบชุดองค์ความรู้ที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ทางคณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมร่วมกับคณาจารย์ในรายวิชาสังคมศึกษาในการจัดการองค์ความรู้ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ กับการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนในรายวิชาสังคมศึกษาหรือท้องถิ่นศึกษาของ พื้นที่อำเภอขุนยวม นอกจากนี้ยังได้มีการส่งมอบชุดข้อมูลจากงานวิจัยนี้ให้กับวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน เพื่อนำไปใช้เป็นองค์ความรู้ในการเรียนการสอน และการพัฒนาส่งเสริมพื้นที่ตามเป้า หมายและพันธกิจของวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน นอกจากนี้ชุดองค์ความรู้ดังกล่าวยังถูกนำไปใช้เพื่อพัฒนาหลักสูตรมัคคุเทศก์ท้องถิ่นหรือมัคคุเทศก์น้อยของโรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่อำเภอขุนยวม การนำเอาชุดองค์ความรู้ไปใช้พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาถือเป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังชุดองค์ความรู้สู่เยาวชนรุ่นใหม่ผ่านกระบวนการเรียนการสอนสร้างจิตสำนึกในการรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน

- “มัคคุเทศก์ท้องถิ่น” การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

ในระบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยทั่วไปนั้น มัคคุเทศก์ ถือว่ามีบทบาทมากในการประสานงาน อำนวยความสะดวกดูแลนักท่องเที่ยวไปตามโปรแกรมที่กำหนดไว้ อย่างมีจรรยาบรรณ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่ดีตลอดการเดินทาง นอกเหนือจากนี้คือหน้าที่สำคัญคือการเป็นผู้ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยว หรือบริบททางสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงเหตุการณ์ร่วมสมัยต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนักท่องเที่ยวจะสามารถหาข้อมูลสถานที่และเส้นทางท่องเที่ยวได้ด้วยตนเองผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หลายช่องทาง แต่ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบันก็ยังมีความต้องการมัคคุเทศก์เป็นผู้นำเที่ยวอยู่ เนื่องจากมัคคุเทศก์ถือว่ามีความได้เปรียบในหลายด้าน ทั้งความชำนาญในกระบวนการจัดการ ขั้นตอนการเดินทาง การติดต่อ การรู้จักคนพื้นที่ และประสบการณ์เฉพาะซึ่งเป็นสิ่งที่มีมูลค่าและยังเป็นที่ต้องการของตลาดท่องเที่ยวเสมอ ในปัจจุบันอาชีพมัคคุเทศก์ถูกกำกับโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งได้มีการควบคุมมาตรฐานในการออกบัตรอนุญาตให้กับบุคคลที่ต้องการประกอบอาชีพเป็นมัคคุเทศก์โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) มัคคุเทศก์ทั่วไปแบ่งย่อยอีก 2 แบบ ได้แก่ แบบมัคคุเทศก์ทั่วไป (ต่างประเทศ) บัตรสีบรอนซ์เงิน นำเที่ยวให้นักท่องเที่ยว ชาวไทยหรือชาวต่างประเทศ และสามารถนำเที่ยวได้ทั่วราชอาณาจักร และแบบ มัคคุเทศก์ทั่วไป (ไทย) บัตรสีบรอนซ์ทอง นำเที่ยวได้เฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทยสามารถนำเที่ยวได้ทั่วราชอาณาจักรเช่นกัน

2) มัคคุเทศก์เฉพาะ ในกลุ่มนี้จะแบ่งย่อยออกเป็น 8 ประเภทโดยจะจำแนกออกเป็นแบบต่าง ๆ เช่นการกำหนดให้สามารถนำเที่ยวได้เฉพาะพื้นที่จังหวัดที่ระบุไว้ในบัตร หรือเจาะจงกรณีเฉพาะเช่น นำเที่ยวทางทะเล เดินป่า หรือนำเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

การสร้างแนวทางเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอขุนยวมภายใต้โครงการพิพิธภัณฑสถานชาติขุนยวมคณะผู้วิจัยจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรท้องถิ่นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอขุนยวมอันได้แก่ โครงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นและมัคคุเทศก์น้อย ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อ การพัฒนาทักษะและขีดความสามารถด้านการเป็นมัคคุเทศก์ โดยเฉพาะทักษะการพูดแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวท้องถิ่นได้อย่างคล่องแคล่วและนำเสนอชุดองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างถูกต้องจากชุดองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยเพื่อปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนในท้องถิ่นให้มีความรักและหวงแหนวัฒนธรรมของชุมชนของตนเอง รวมถึงเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ซึ่งจะเป็นการสร้างเสริมประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวซึ่งสามารถนำไปใช้พัฒนาเป็นแนวทางในการสร้างงานสร้างรายได้เสริมในอนาคต และที่สำคัญคือการสร้างมัคคุเทศก์ท้องถิ่นหรือมัคคุเทศก์น้อยเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนอำเภอขุนยวม นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความตระหนักรู้ถึงคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

การจัดกิจกรรมฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นและมัคคุเทศก์น้อยที่ผ่านมา นั้นได้ใช้พื้นที่โรงเรียนขุนยวมวิทยาในการจัดกิจกรรมอบรม โดยมีตัวแทนนักเรียนจากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นได้แก่โรงเรียนขุนยวมวิทยา โรงเรียนชุมชนต่อแพวิทยา โรงเรียนบ้านเมืองปอนวิทยา ทั้งในระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอน

ปลายเข้าร่วมกิจกรรม รวมถึงตัวแทนกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนขุนยวมและตัวแทนหน่วยงานองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นคือ เทศบาลขุนยวมที่มีหน้าที่ รับผิดชอบดูแลในส่วนของพิพิธภัณฑ์อนุสรณ์สถานไทยญี่ปุ่นเข้าร่วมกิจกรรมฝึกอบรมจำนวนสองวันโดยมีการฝึกอบรมทั้งภาคทฤษฎีหลักการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยว พฤติกรรมนักท่องเที่ยวและ เทคนิคการจัดระเบียบข้อมูล เพื่อการนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีการฝึกปฏิบัติการบรรยายหรือนำเสนอภาคสนามเพื่อให้ ผู้เข้าร่วมอบรมได้ฝึกทักษะ ในการบรรยายในพื้นที่จริงและมี การทดลองเส้นทางร่วมกับกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนขุนยวม



กิจกรรมอบรมการอบรมมัคคุเทศก์น้อยในการลงพื้นที่ที่ทดลองบรรยายจากสถานที่จริง

ผลจากกิจกรรมการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และ มัคคุเทศก์น้อย ส่งผลให้นักท่องเที่ยวโดยชุมชนขุนยวมและนักเรียนจากโรงเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีทักษะในการนำเสนอชุดองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นมากขึ้นรวมถึงเจ้าหน้าที่จากเทศบาลขุนยวมผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์อนุสรณ์สถานมิตรภาพไทยญี่ปุ่น ซึ่งสามารถนำชุดความรู้จากงานวิจัยและกิจกรรมไปพัฒนาศักยภาพของตนเองในการนำเสนอข้อมูลท้องถิ่นได้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังมีการทดลองบรรยายบนเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนขุนยวมร่วมกับการทดลองจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมซึ่งส่งผลให้รูปแบบการ

ท่องเที่ยวโดยชุมชนขุนยวมมีประสิทธิภาพและพร้อมรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาในพื้นที่ในอนาคต

ความพร้อมบุคลากรการท่องเที่ยวเกี่ยวกับเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยวใน ขุนยวม

การเตรียมความพร้อมบุคลากรด้านการรองรับนักท่องเที่ยวและการประสานงานเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอขุนยวมนอกจากการพัฒนาทักษะมีคฤหัสถ์ท้องถิ่นหรือมีคฤหัสถ์น้อยแล้วยังมีการพัฒนายังมีการพัฒนาโครงข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน โดยเริ่มจากการประสานความร่วมมือระหว่าง ชุมชนบ้านเมืองปอน ชุมชนบ้านต่อแพ ซึ่งเป็นชุมชนที่ขับเคลื่อนเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากกว่าสิบปี เพื่อเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายร่วมกับกลุ่มขับเคลื่อนเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนอำเภอขุนยวมซึ่งรับผิดชอบในพื้นที่ศูนย์กลาง คือชุมชนในเขตเทศบาลขุนยวม ในลักษณะรูปแบบของการเป็นพี่เลี้ยงและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดการเส้นทางท่องเที่ยว รวมถึงการตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการให้บริการรวมถึงการเตรียมความพร้อมในการรองรับ นักท่องเที่ยว ในมิติต่าง ๆ รวมถึงการส่งเสริมและพัฒนาทักษะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์รวมถึงมาตรฐานการท่องเที่ยวและการให้บริการ นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในการสืบค้นอัตลักษณ์รวมถึงการพัฒนาศักยภาพของชุมชนชาวกระเหรี่ยงหลายหมู่บ้าน ที่สามารถจะพัฒนาต่อยอดในมิติการท่องเที่ยวได้โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการของชุมชนทั้งรูปแบบชุมชนท่องเที่ยวและรูปแบบของกลุ่มท่องเที่ยว ซึ่งพบว่าชุมชนดังกล่าวต้องการพัฒนาศักยภาพตนเองเพื่อพัฒนาสู่การท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ หลากหลายรูปแบบ เช่น กรณีกลุ่มชุมชนบ้านแม่อุคหลวง บ้านหนองแห้ง และบ้านท่าหินสั้ม ซึ่งแต่ละชุมชนมีศักยภาพในมิติการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน แต่จากการสำรวจพบว่าชุมชนต้องการที่จะเป็นชุมชนท่องเที่ยว ด้วยศักยภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีความสวยงามเช่นวิวทิวทัศน์ทุ่งนาขั้นบันไดบ้านแม่อุคหลวง หรือเพิงผาหม่นน้ำ และผาเสือ ที่มีลำธารธรรมชาติไหลผ่านของพื้นที่ ชุมชนบ้านท่าหินสั้ม ถ้าแม่ลาเกะน้อย บ้านหนองแห้ง เป็นต้น ซึ่งหลายจุดที่กล่าวมาหากได้รับการพัฒนาจะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจของอำเภอขุนยวมต่อไป นอกจากนี้ชุมชนดังกล่าวยังมีความเข้มแข็งของชุมชนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปหัตถกรรมวัฒนธรรมประเพณี โดยเฉพาะบ้านแม่อุคหลวงที่ผ่านมาจะเป็นที่รู้จักกันนามของ

ผู้ผลิตกาแฟเท่านั้น หากได้รับการสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวก็จะเป็นการช่วยเปิดโอกาสให้ชุมชนมีรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง



การทดสอบเส้นทางหาจุดนำสนใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านแม่อุคหลวง

ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัย จึงลงพื้นที่บ้านแม่อุคหลวง เพื่อสำรวจความคิดเห็นและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพพื้นที่และบุคลากร เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนบ้านแม่อุคหลวง เป็นชุมชนต้นแบบด้านการท่องเที่ยวของกลุ่มชาวชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในอำเภอขุนยวมโดยเฉพาะมิติการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ชุมชนบ้านแม่อุคหลวงยังคงรักษาไว้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะจารีตประเพณีต่าง ๆ นอกจากนี้ชุมชนบ้านแม่อุคหลวงยังถือเป็นต้นกำเนิดของแหล่งผลิตกาแฟแห่งแรกของอำเภอขุนยวม และปัจจุบันเป็นกาแฟที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วประเทศในนามกาแฟแม่อุค ซึ่งมีเอกลักษณ์ทางรสชาติเฉพาะที่ไม่เหมือนใคร ปัจจุบันชุมชนได้มีการรวมกลุ่มเป็นลักษณะกลุ่มสหกรณ์เพื่อผลิตและควบคุมมาตรฐานกาแฟในการส่งออก รวมถึงการกำหนดราคาด้วยตนเอง ซึ่งทางกลุ่มผลิตกาแฟของชุมชนบ้านแม่อุคหลวงมีเจตนาที่จะนำเสนอความคิดเห็นในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในพื้นที่ขุนยวมว่า ในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของพื้นที่อำเภอขุนยวมนั้น ควรนำกาแฟแม่อุค และผลิตผลทางการเกษตรรวมถึงงานหัตถกรรมท้องถิ่นไปใช้เพื่อการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอขุนยวม ทั้งนี้จะเป็นการสร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอขุนยวมและการรับรู้ให้กับนักท่องเที่ยวได้มากขึ้นและถือเป็นการสร้างการรับรู้ให้กับสังคมภายนอก ซึ่งถือ

เป็นการประชาสัมพันธ์ชุมชนได้อีกทางหนึ่ง สิ่งสำคัญที่ชุมชนจะได้รับ คือ รายได้จากการขายกาแฟ และสินค้าท้องถิ่น รวมถึงยังเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาสู่พื้นที่ชุมชนหรือเข้ามาสัมผัสไร่กาแฟและกระบวนการผลิตกาแฟรวมถึงได้สัมผัสวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่อุคหลวงและสัมผัสกับธรรมชาติป่าไม้และลำธารที่ร่มรื่นสวยงาม



การเผยแพร่วิดีโอการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านแม่อุคหลวงผ่านเฟซบุ๊ก พิพิธภัณฑ์มีชีวิตขุนยวม

จากแนวคิดดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้ทำการประสานหารือ กับกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนขุนยวมซึ่งทางกลุ่มมีความเห็นชอบในแนวคิดดังกล่าวซึ่งจะส่งผลให้การท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอขุนยวมมีความหลากหลายและมีประสิทธิภาพเป็นที่น่าสนใจแก่ท่องเที่ยวภายนอก นอกจากบทบาทของการเป็นผู้ประสานงานเพื่อการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนของคณะผู้วิจัยนั้นยังมีการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ชุมชนบ้าน

แม่อุคหลวงในมิติด้านการท่องเที่ยว ทั้งมิติประวัติศาสตร์ชุมชนจารีตประเพณี ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวและ สร้างการรับรู้ให้กับสังคมภายนอกมากขึ้น



Q R Code วิดีโอการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านแม่อุคหลวง : <https://fb.watch/n1rKzqf0Yl>

รายการอ้างอิง

¹กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.(2562) .**เร่งเครื่องยุทธศาสตร์ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี**.สืบค้นเมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2563.แหล่งที่มา <https://www.posttoday.com>.

² อธิพงษ์ ฟองสมุทร.กำนันตำบลเมืองปอน.สัมภาษณ์,วันที่ 14 ธันวาคม 2562

-
- ³ ศุภชัย. (2545). **บ้านเมืองปอน**.(ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 8 มีนาคม 2563 .แหล่งที่มา [https://www. https://www.thai-traveller.com](https://www.thai-traveller.com)
- ⁴ กฤตตฤณ,สุทธิโชค จรรยาอังกูร.(2559). **ท่องเที่ยวในเมืองปอน**. กรุงเทพฯ:จีซี อีพ มีเดีย แอนด์ คอมมิวนิเคชั่น.
- ⁵ สัมภาษณ์ นางกัลยา รักจันทร์, ครูโรงเรียนบ้านเมืองปอน. 3 มิถุนายน 2563
- ⁶ **เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน**. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 22 ธันวาคม 2562. แหล่งที่มา <https://sites.google.com>.
- ⁷ สัมภาษณ์ นายชัยเดช สุทินกรณ, ผู้ใหญ่บ้านบ้านต่อแพ. 5 กุมภาพันธ์ 2563
- ⁸ สัมภาษณ์ นายณัฐพล สุวรรณสังข์, สล่าต้องลาย. 14 กรกฎาคม 2563.
- ⁹ สัมภาษณ์ นางแสงดาว วนาสวรรค์, ปลัดเทศบาลตำบลขุนยวม. 6 กุมภาพันธ์ 2563
- ¹⁰ สัมภาษณ์ วิเชียร แสงเฮ้อ, ผู้ใหญ่บ้านบ้านปางตอง. 8 กรกฎาคม 2563.
- ¹¹ สัมภาษณ์ เสาวลักษณ์ แซ่ลี้, ค้าขาย. 26 พฤษภาคม 2563
- ¹² เอกสารประกอบการประชุมใหญ่การมีส่วนร่วมของประชาชน ครั้งที่ 2 .โครงการ ศึกษาทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม.สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน. สิงหาคม 2563
- ¹³ **น้ำตกแม่สุรินทร์**.(ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 8 มกราคม 2563.แหล่งที่มา <http://park.dnp.go.th>
- ¹⁴ **ทุ่งดอกบัวตอง ดอยแม่อุคอ จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 17 มกราคม 2563 .จากเว็บไซต์ <http://www.oceansmile.com>
- ¹⁵ กฤตตฤณ,สุทธิโชค จรรยาอังกูร. (2559). **ท่องเที่ยวในเมืองปอน**. กรุงเทพฯ:จีซี อีพ มีเดีย แอนด์ คอมมิวนิเคชั่น.
- ¹⁶ ภคนท รัชตบรรพธรรม, (2556), **อนุสรณ์สถานมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่นขุนยวม**. พงษ์ สวัสดิ์การพิมพ์. เชียงใหม่. หน้า 14 - 29
- ¹⁷ นางคำหลู่ สุนัน.อายุ 68 ปี เจ้าของโฮมสเตย์บ้านเมืองปอน. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2562

-
- ¹⁸ สัมภาษณ์ ถวิล ศิริเกษตร, กำนันตำบลขุนยวม.12 ตุลาคม 2562
- ¹⁹ อารง บุญพิทักษ์.(2544). **ประเพณีท้องถิ่นอำเภอขุนยวม**.
- ²⁰ สัมภาษณ์ จอริยะ อุประ, นักปราชญ์ชุมชน.13 ตุลาคม 2562
- ²¹ สัมภาษณ์ นายประเวช คำสวัสดิ์. 13 ตุลาคม 2562
- ²² สัมภาษณ์ นางไข่ นันทอาภรณ์. 13 ตุลาคม 2562
- ²³ สัมภาษณ์ พระครูอนุกูฎรสมณคุณ, เจ้าอาวาสวัดเมืองปอน. 26 มกราคม 2563
- ²⁴ สัมภาษณ์ นายหล้า ไม่มีนามสกุล, จเรในพิธีกันจ้อง. วันที่ 27 ตุลาคม 2562
- ²⁵ บุญศรี นุชจิโน. ประวัติความเป็นมาของปอยหมั่งกะป่า (งานเขาวงกต).
- ²⁶ บุญศรี นุชจิโน. **ประวัติความเป็นมาของปอยหมั่งกะป่า (งานเขาวงกต)**.
- ²⁷ อารง บุญพิทักษ์. (2544). **ประเพณีท้องถิ่นอำเภอขุนยวม**.
- ²⁸ สัมภาษณ์ เมธี ชมกว้างไกร, ผู้ทำพิธีรับขวัญบัวตอง.8 พฤศจิกายน 2562
- ²⁹ สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นตำบลแม่ฮ่อ. 8 พฤศจิกายน 2562
- ³⁰ สัมภาษณ์ประกาศ สายธารวนาวาส,บาทหลวงเขตแม่พระลูกประคำขุนยวมคาทอลิก. 1 มกราคม 2563
- ³¹ สัมภาษณ์ พระครูอนุกูฎรสมณคุณ (อมรรัตน์), เจ้าอาวาสวัดเมืองปอน. 17 กุมภาพันธ์ 2563
- ³² สัมภาษณ์ ละ ทองทุน.ผู้เชี่ยวชาญในการทำก๊อบไต จองพารา ตำซอน. 23 กุมภาพันธ์ 2563
- ³³ สัมภาษณ์ พระครูอรุณสารนันท์สิทธิ. เจ้าอาวาสวัดบ้านประตูเมือง. 16 กุมภาพันธ์ 2563
- ³⁴ สัมภาษณ์ พระครูกุศลยาณพจน์. เจ้าคณะตำบลขุนยวม-แม่เงา. 10 กุมภาพันธ์ 2563

³⁵ สัมภาษณ์ พระครูอนุกวัตรสมณคุณ (อมรรัตน์). เจ้าคณะตำบลเมืองปอน. วันที่ 22 มกราคม 2563 .

³⁶ สัมภาษณ์ อาจารย์ประเสริฐ ประดิษฐ์ , ที่ปรึกษาศูนย์ไทใหญ่ศึกษาวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน. 9 ธันวาคม 2562.

³⁷ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, คู่มือบริหารโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี.



ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล : อาจารย์ธวัชชัย ทำทอง

หน่วยงาน : สาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
เลขที่ 119 ม.9 ตำบลชมพู อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 52100
โทรศัพท์มือถือ : 098-2682681
E-mail : tawatchaitumtong@gmail.com

ความชำนาญ/ความสนใจพิเศษ : ศิลปะไทย / การท่องเที่ยว / การจัดการศิลปะ
และวัฒนธรรม



พิพิธภัณฑ์มีชีวิต
ขุนยวม

โครงการ แนวทางการพัฒนาเพื่อบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตขุนยวมสู่ความยั่งยืน



ทุนสนับสนุนจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ISBN (e-book) 978-616-620-130-7

